

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Konstitucinės ir administracinės teisės katedra**

Arūno Umbraso,
IV kurso, valstybės valdymo teisės
studijų atšakos studento

Magistro darbas

**Konstitucinio Teismo jurisprudencijos įtaka
bendrosios kompetencijos teismų ir administracinių teismų praktikai**

Vadovas: doc. dr. Vytautas Sinkevičius

Recenzentas: doc. dr. Augustinas Normantas

Vilnius 2008

Turinys

Įvadas	3-5
1. Konstitucinio Teismo jurisprudencijos įtakos prielaidos bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų praktikai:	
1.1. Konstitucinės justicijos teorinės prielaidos	6-10
1.2. Teisminės valdžios sistema ir teismų jurisdikcija	10-23
1.3. Teismų teisingumo vykdymo aktams keliami reikalavimai ir jurisprudencijos tęstinumas	23-31
2. Konstitucinio Teismo jurisprudencijos įtaka bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų praktikai:	
2.1. Bendri teismų praktikos formavimo aspektai	31-40
2.2. Konstitucinio Teismo jurisprudencijos įtaka bendrosios kompetencijos teismų praktikai	40-51
2.3. Konstitucinio Teismo jurisprudencijos įtaka administracinių teismų praktikai	51-59
Išvados	59-60
Literatūra ir šaltiniai	61-68
Santrauka	69-70

Konstitucinio Teismo teisėjas Romualdas Kęstutis Urbaitis yra pažymėjęs, kad šiuolaikiniame Konstitucinio Teismo nutarimų poveikio bendrosios ir specialiosios kompetencijos teismų bylų nagrinėjimo praktikos formavimui diskurse jau tapo aksioma teiginys, kad taikant teisės normas yra jaučiama vis didesnė konstitucinių imperatyvų ir vertybių įtaka, kas teisės mokslo literatūroje įprasta tokį reiškinį vadinti teisės konstitucionalizacija¹.

Konstitucinės teisės mokslininkų nuomone, konstitucinė teisė, suprantama pagal materialiuosius ir formaliuosius požymius (materialieji – atskleidžia reguliavimo objektą, formalieji – aukščiausią galią turinčių normų visumą), yra visos teisės sistemos centrinė dalis, todėl konstitucinė teisė suvokiama kaip Konstitucijos teisė². Kalbant apie konstitucinę teisminę jurisprudenciją pabrėžiama, kad Konstitucinio Teismo nutarimai, yra tiesioginė praktika, kuria Konstitucijai suteikiama gyvybė, realiai užtikrinamas konstitucinis teisėtumas, ginama konstitucinė santvarka³.

Profesoriaus Egidijaus Šileikio nuomone konstitucinė jurisprudencija - tai mokslinis formalios bendrojo valstybinio būvio konstitucinės konstrukcijos materialus plėtimas ir gilinimas, t.y. savitas Konstitucijos turinio praturtinimas (ir faktinis konstitucinės teisės kūrimas) tam tikra objektyviai pagrįstų teiginių ir principų, koncepcijų ar jas sujungiančių doktrinų sistema, turinti norminį poveikį įstatymų leidybai, valdymui ir teisingumo vykdymui. Skiriamos konstitucinė akademinė ir konstitucinė teisminė jurisprudencija⁴.

Kaip pastebėjo docentas dr. Kęstutis Lapinskas, teismų jurisprudencijos ribos, priklauso nuo teismų jurisdikcijos, t.y. teismų jurisprudencija kuriama ir plėtojama neperžiangiant nustatytos jurisdikcijos ribų. Praktikoje teismų jurisdikcijos klausimai neretai tampa jurisprudencijos objektu, t.y. teismai patys plečiamai ar siaurinamai aiškina bei apibrėžia savo jurisdikcijos ribas, o nuo to priklauso ir teismų jurisprudencijos galimybės bei apimtis⁵.

Profesorius Louis Favoreu rašo, kad konstitucinių teismų istorija nėra labai ilga, nes jos pradžia – 1920 metai, kai buvo įkurti Čekoslovakijos Konstitucinis Teismas (1920 m. vasario 29 d. Konstitucija) ir Austrijos Aukštasis Konstitucinis Teismas (1920 m. spalio 1 d. Konstitucija). Konstitucinis teismas yra teisminė institucija, įkurta specialiai ir išimtinai konstituciniams ginčams nagrinėti, nepriklausanti paprastų teismų sistemai ir nepriklausanti nuo jos, kaip ir nuo kitų valdžios institucijų⁶.

¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo teisėjų dešimtosios konferencijos medžiaga.

Konstitucinių Teismų sprendimų vykdymas ir jų poveikis teisinei sistemai. Romualdas Kęstutis Urbaitis. Konstitucinio Teismo nutarimų poveikis bylų nagrinėjimo teismuose praktikai. Vilnius. 2007. 58 p.

² Toma Birmontienė, Egidijus Jarašiūnas, Egidijus Kūris, Mindaugas Maksimaitis, Gediminas Mesonis, Augustinas Normantas, Alvydas Pumputis, Elena Vaitiekienė, Saulė Vidrinskaitė, Juozas Žilys. Lietuvos Konstitucinė teisė. Vilnius. 2002. 35-37 p.

³ Toma Birmontienė, Egidijus Jarašiūnas, Egidijus Kūris, Mindaugas Maksimaitis, Gediminas Mesonis, Augustinas Normantas, Alvydas Pumputis, Elena Vaitiekienė, Saulė Vidrinskaitė, Juozas Žilys. Lietuvos Konstitucinė teisė. Vilnius. 2002. 198 p.

⁴ Egidijus Šileikis. Alternatyvi konstitucinė teisė. Vilnius. 2005. 95-97 p.

⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo teisėjų aštuntosios konferencijos medžiaga.

Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. Kęstutis Lapinskas. Europos tarptautinių teismų ir nacionalinių konstitucinių teismų jurisdikcijos ir jurisprudencijos sąlyčio problemos. Vilnius. 2004. 69 p.

⁶ Louis Favoreu. Konstituciniai teismai. Vilnius. 2001. 16 p.

Konstitucinės kontrolės koncepcija Lietuvoje įgyvendinta 1993 m. Lietuvos Respublikos Seimui priėmus Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymą⁷, kurio atsiradimo pagrindu tapo Lietuvos Respublikos Konstitucija⁸. Anot profesoriaus Egidijaus Kūrio, įsteigtas Konstitucinis Teismas buvo modeliuojamas perkeliant į Lietuvos dirvą austriškąjį (arba kontinentinį) konstitucinės kontrolės modelį, bet atskiri teismo proceso, teisėjų skyrimo, Teismo santykių su kitomis teisminės valdžios institucijomis elementai buvo konstruojami atsižvelgiant ir į kitų Europos valstybių (Italijos, Lenkijos, Vokietijos) patirtį⁹. Profesorius Egidijus Kūris pažymi, kad konstitucinė teisė vis labiau išitvirtina kaip aukščiausioji teisė, plėtojama per Konstitucinio Teismo jurisprudenciją. Konstitucinio Teismo nutarimai įgyja pačios Konstitucijos galią, kurios negalima įveikti priimant įstatymą ar kitą teisės aktą, šią galią galima įveikti tik Konstitucijos pataisomis. Iš konstitucinės teisės šaltinių sistemos iš esmės pašalinti visi kiti teisės aktai, išskyrus pačią Lietuvos Respublikos Konstituciją ir ją aiškinančius Konstitucinio Teismo aktus¹⁰.

Per septyniolika gyvavimo ir veiklos metų Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas gavo 588 prašymus (1993-2008 m. sausio 15 d.), kuriuose buvo ginčijama 1416 teisės aktų, normų ar nuostatų. Teismai Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui pateikė 431 prašymą¹¹ ir tai sudaro visų pateiktų prašymų didžiąją dalį – virš 73 procentų nuo visų pateiktų prašymų. Toks santykis rodo ne tik teisės aktų konstitucingumo klausimo teismams aktualumą, bet ir apie Konstitucijos taikymą sprendžiant bylas. Remiantis Nacionalinės teismų administracijos pateikiamais statistiniais duomenimis¹² per 2007 m. bendrosios kompetencijos teismai pirmąją instancija nagrinėjo 218 tūkstančių 964 bylas, pagal Lietuvos Vyriausiojo administracinio teismo pateikiamą statistiką administraciniai teismai per 2007 m. nagrinėjo 27 tūkstančius 265 bylas. Teismai Lietuvos Respublikos Konstituciniam Teismui per 2007 m. pateikė 37 prašymus, o 2006 m. - 66 prašymus, ir tai didžiausias teismų pateiktų prašymų skaičius lyginant su kitais metais, sudarantis 0,03 procento (pagal 2007 metus – 0,015 procento) nuo visų teismų nagrinėtų bylų. Vertinant statistinius duomenis, matyti, kad teismai palyginti retai kreipiasi į Lietuvos Respublikos Konstitucinį Teismą, tačiau šie duomenys nėra teisės aktų konstitucingumo rodikliu ir neatskleidžia Konstitucinio Teismo jurisprudencijos įtakos teismų praktikai.

Magistrinio darbo tema „Konstitucinio Teismo jurisprudencijos įtaka bendrosios kompetencijos teismų ir administracinių teismų praktikai“ yra nauja ir aktuali vien dėl to, kad pastaroji Konstitucinio Teismo jurisprudencija suformavo konstitucinės teisės kaip konstituciocentrinės teisės sampratą¹³, pripažino teismų precedentą teisės šaltiniu, ką ankstesnė

⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. Žin., 1993, Nr.6-120(su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992-10-25 referendume. Žin., 1992, Nr.33-1014 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

⁹ Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga. Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Egidijus Kūris. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija. Vilnius. 2002. 12 p.

¹⁰ Egidijus Kūris. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos teisės iššūkiai. Justitia. 2004. Nr.6. 34 p.

¹¹ Statistiniai duomenys apie Konstituciniame Teisme gautus ir išnagrinėtus prašymus ir paklausimus 1993-2008 sausio 15 d. <http://www.lrkt.lt>

¹² Statistika. <http://www.teismai.lt>

¹³ Konstitucinio Teismo 2002-07-11 nutarimas. Žin., 2002, Nr.72-3080, kur konstatuota, kad Konstitucija turi aukščiausią teisinę galią. Įstatymai, Vyriausybės nutarimai ir kiti teisės aktai turi atitikti Konstituciją. Valstybės valdžią vykdančios ir kitos valstybės institucijos turi veikti remdamosi Konstitucija ir jai paklusdamos. Konstatavus, kad įstatymuose, Vyriausybės nutarimuose ar kituose teisės aktuose nepaisoma minėtų reikalavimų, kartu konstatuotina, kad yra pažeidžiamas konstitucinis teisinės valstybės principas. Konstitucinis Teismas 2002-12-24 nutarime, Žin., 2003, Nr.19-828, konstatavo, kad Konstitucijos viršenybės principas reiškia, kad Konstitucija teisės aktų hierarchijoje užima išskirtinę – aukščiausią – vietą, kad

konstitucinės teisės doktrina priskyrė tik bendrosios teisės tradicijai ir buvo teigiama, kad precedentas nėra Lietuvos konstitucinės teisės šaltiniu, išskyrus Europos žmogaus teisių teismo formuluojamus precedentes, kadangi jie sudaro Europos žmogaus teisių konvencijos jurisprudenciją¹⁴. Manychiau, temos aktualumą atskleidžia ir Konstitucinio Teismo suformuotos jurisprudencijos privalomumas ir pakankamumas, plėtojant Konstitucijos turinio ir konstitucinio reguliavimo aiškinimą bei kuriant pačią konstitucinę teisę, kas leidžia pripažinti konstitucinės teisminės jurisprudencijos imperatyvumą ir didėjančią įtaką ne tik įstatymų leidėjui, valstybės valdymui, bet ir teismų praktikai. Pagrindiniai nagrinėjamos temos aspektai siejami su tuo, kad šiandien Lietuvos konstitucinė teisė tapo aukščiausia teise, t.y. pirmine teise, apimančia Konstituciją ir Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, tai atsiskleidžia nagrinėjant konstitucinę teisminę jurisprudenciją, teisminės valdžios sistemos funkcionavimą, Konstitucinio Teismo sprendimų galios, kaip pačios Konstitucijos sąsas, aspektus bei visos teisinės sistemos funkcionavimo pagrindimą Konstitucijos viršenybe. Šis magistrinis darbas, tai bandymas atskleisti Konstitucinio Teismo jurisprudencijos įtakos ir taikymo teismų praktikoje aspektus, remiantis Konstitucinio Teismo jurisprudencijos privalomumo teismų praktikoje prielaidomis. Darbo tikslui pasiekti bus naudojamosi Konstitucinio Teismo jurisprudencijos, teisės aktų, teisinės literatūros ir teismų praktikos teisinės analizės metodu.

joks teisės aktas negali prieštarauti Konstitucijai, kad niekam neleidžiama pažeisti Konstitucijos, kad konstitucinė tvarka turi būti ginama, kad pati Konstitucija įtvirtina mechanizmą, įgalinantį nustatyti, ar teisės aktai (jų dalys) neprieštarauja Konstitucijai.

¹⁴ Toma Birmontienė, Egidijus Jarašiūnas, Egidijus Kūris, Mindaugas Maksimaitis, Gediminas Mesonis, Augustinas Normantas, Alvydas Pumputis, Elena Vaitiekienė, Saulė Vidrinskaitė, Juozas Žilys. Lietuvos Konstitucinė teisė. Vilnius. 2002. 85 p.

1. Konstitucinio Teismo jurisprudencijos įtakos prielaidos bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų praktikai

1.1. Konstitucinės justicijos teorinės prielaidos

Profesoriaus Louis Favoreu tvirtinimu, jei ne Hansas Kelsenas, tai europietiškojo konstitucijos justicijos modelio šiandien nebūtų¹⁵. 1919 m. Austrijoje įsteigiamas Aukštasis Konstitucinis Teismas – pirmasis konstitucinis teismas pasaulyje, todėl Europoje paplitęs koncentruotos konstitucinės kontrolės modelis dažnai vadinamas „austriškuoju modeliu“ arba „Kelseno modeliu“. Hanso Kelseno pagrįsta konstitucijos, kaip pamatinės normos, samprata, leido pašalinti visas abejones dėl konstitucinio teismo nesuderinamumo su valdžių padalijimo principu bei traktuoti konstitucinį teismą, kaip vieną iš teisminės valdžios sistemos elementų¹⁶, todėl tikslinga pristatyti svarbesnius profesoriaus Hanso Kelseno suformuluotus teiginius.

Įrodinėdamas konstitucijos, kaip pamatinės normos, teisinės tvarkos galiojimo pagrindą, Hansas Kelsenas teigė, kad teisės norma galioja ne dėl savo turinio, t.y. ne dėl to, kad jos turinys yra logiškai dedukuojamas iš preziumuojamos pamatinės normos, o dėl to, kad ji buvo sukurta specifiniu būdu – tuo būdu, kurį galiausiai nustato preziumuojama pamatinė norma. Dėl šios priežasties teisės norma priklauso tai teisinei tvarkai, kurios normos sukurtos pagal pamatinę normą. Pamatinė teisinės tvarkos norma nėra materialioji norma, kuri dėl to, kad jos turinys laikomas tiesiogiai akivaizdžiu, yra preziumuojama kaip aukščiausiaji norma ir iš kurios yra logiškai dedukuojamos kitos žmonių elgesio normos. Teisinės tvarkos normų kūrimas turi būti ypatingas procesas, kur (pozityviosios) normos yra pozityviosios tvarkos elementai. Jeigu teisinės bendruomenės konstitucija suprantama kaip norma arba normos, kurios apibrėžia, koku būdu (kokių organų ir pagal kokią procedūrą – įstatymų leidybos ar papročio) turi būti kuriamos tą bendruomenę konstituojančios teisinės tvarkos bendrosios normos, tai pamatinė norma yra ta norma, kuri preziumuojama tada, kai paprotys, kuriuo sukuriama konstitucija, arba tam tikrų žmonių sąmoningai atliktas konstitucijos kūrimo aktas yra objektyviai interpretuojamas kaip normos sukūrimo faktas ir kai į konstituciją, kuria remiasi teisinė tvarka, sukūrusį individą arba individų susirinkimą, yra žvelgiama kaip į normas kuriantį autoritetą. Šiuo požiūriu pamatinę normą, apibrėžiančią pamatinį teisėkūros faktą, galima apibūdinti kaip konstituciją logine šio žodžio prasme, priešpriešinant konstitucijai pozityviosios teisės prasme. Pamatinė norma, tai preziumuojamas pozityviosios teisės kūrimo proceso išėties taškas. Ji pati nėra papročiu arba teisinio organo sukurta norma, kadangi į konstituciją kuriantį autoritetą yra žvelgiama kaip į aukščiausiajį autoritetą, kurio negalima laikyti įgaliotu dar aukštesnio autoriteto, vadinasi pamatinė norma yra ne pozityvioji, bet preziumuojama. Jeigu keliamas tam tikros teisės normos galiojimo

¹⁵ Louis Favoreu. Konstituciniai teismai. Vilnius. 2001. 18 p.

¹⁶ Hanso Kelseno “Grynoji teisės teorija” knygos pristatyme Egidijus Kūris Vilnius. 2002. 17-18 p.

klausimas, tai atsakymas į jį glūdi redukcijoje į pamatinę atitinkamos teisinės tvarkos normą, t.y. į tvirtinimą, kad toji norma buvo sukurta pagal pamatinę normą¹⁷.

Anot Hanso Kelseno, teisinės tvarkos normos, kurių bendrasis galiojimo pagrindas yra pamatinė norma, nėra koordinacijos ryšiais susijusių normų kompleksas, bet sudaro hierarchinę viršesnių ir subordinuotų normų struktūrą¹⁸. Hanso Kelseno nuomone, jei kitos normos kūrimą reguliuojanti norma yra aukštesnė, tai pagal ją kuriama norma – žemesnė, todėl teisinė tvarka yra ne koordinuotų to paties lygmens normų sistema, o skirtingų teisės normų lygmenų hierarchija. Ją vienija ryšys, kurį lemia ta aplinkybė, kad pagal kitą normą sukurtos normos galiojimas grindžiamas ta kita norma, o pastarosios kūrimą savo ruožtu apibrėžia dar kita. Tai – regresija, kuri galiausiai baigiasi preziumuojama pamatine norma. Vadinasi, pamatinė norma yra aukščiausias normų, sukurtų vienu pagal kitas ir šitaip sudarančių hierarchinę teisinės tvarkos struktūrą, galiojimo pagrindas¹⁹.

Iš šios Hanso Kelseno išvestos taisyklės galėtume suformuluoti prielaidą, jog kiekviena sukurtoji norma turi būti pagrįsta aukščiausia norma, t.y. pamatine norma, jei tokio pagrindimo nėra, tai tokia norma turėtų būti keičiama arba šalinama. Šią prielaidą galima būtų patvirtinti ir kitu Hanso Kelseno teiginiu, kad reguliuodama bendrųjų teisės normų (įstatymų) kūrimą, konstitucija gali apibrėžti ir būsimųjų įstatymų turinį: pozityviosios konstitucijos dažnai tai daro nurodydamos arba eliminuodamos tam tikrą turinį. Šiuo atveju remiamasi prezumpcija, kad paprastasis įstatymas neturi galios panaikinti arba pakeisti konstitucijos, nes ji apibrėžia paprastojo įstatymo kūrimą bei turinį. Dėl to konstitucijos keitimo tvarka reikalauja specialios procedūros, t.y. konstitucijos keitimo tvarka yra kitokia nei nustatyta paprastų įstatymų leidybai²⁰. Tokios reguliacinės nuostatos užtikrina materialiosios konstitucijos stabilumą, t.y. pamatinių normų stabilumą, sudarančių visos nacionalinės tvarkos pozityvųjų teisinį pagrindą²¹.

Hanso Kelseno nuomone, konstitucija paprastai apibrėžia tik įstatymų leidybos organus bei procedūras, o nustatyti įstatymų turinį palieka įstatymų leidybos organams, tačiau pagal konstituciją sukurtos bendrosios teisės normos apibrėžia ne tik jų taikymo organus bei taikymo procedūras, bet ir teismų sprendimuose bei administraciniuose aktuose įtvirtintų individualiųjų normų turinį. Pagal pozityvistinę teisės teoriją teisės šaltiniu gali būti tik teisė, nes tik tokiu būdu teisės šaltinis gali nusakyti teisės galiojimo pagrindą, ypač galutinį pagrindą – teisinės tvarkos pamatinę normą. Šiuo atžvilgiu konstitucija yra įstatymų leidybos būdu arba papročiu kuriamų bendrųjų teisės normų šaltinis, bendroji teisės norma yra šią bendrąją normą taikančio teismo sprendimo šaltinis, teismo sprendimas bus teismo proceso šalių teisių ir pareigų arba organo, turinčio vykdyti šį sprendimą, įgalinimo šaltiniu, vadinasi tik pozityviosios teisės normų pagrindu sukurtos bendros ar individualios normos yra teisiškai saistančios²².

¹⁷ Hansas Kelsenas. "Grynoji teisės teorija". Vilnius. 2002. 175-176 p.

¹⁸ Hansas Kelsenas. "Grynoji teisės teorija". Vilnius. 2002. 177 p.

¹⁹ Hansas Kelsenas. "Grynoji teisės teorija". Vilnius. 2002. 191 p.

²⁰ Hansas Kelsenas. "Grynoji teisės teorija". Vilnius. 2002. 193 p.

²¹ Hansas Kelsenas. "Grynoji teisės teorija". Vilnius. 2002. 192 p.

²² Hansas Kelsenas. "Grynoji teisės teorija". Vilnius. 2002. 198-199 p.

Nagrinėdamas teismų jurisdikciją, Hansas Kelsenas nurodo, kad teismas bendrąsias teisės normas taiko kurdamas individualiąsias normas, kurių turinį apibrėžia bendrosios normos, įgalinančios konkrečią sankciją. Hansas Kelsenas teigia, kad teismas norėdamas individualizuoti bendrąją normą, iš pradžių turi nustatyti, ar byloje *in concreto* yra tos sankcijos sąlygos, kurios bendroje normoje yra apibrėžtos *in devoliuci*. Teismas turi spręsti *questo juris* ir *questo facti*, nustatęs šiuos du dalykus teismas turi *in concreto* paskirti sankciją, bendrosios normos nustatytas *in devoliuci*. Hanso Kelseno nuomone, tai yra esminės teismo sprendimo funkcijos, tačiau, kaip nurodo Hansas Kelsenas, teismas, turintis konkrečioje byloje taikyti teisinės tvarkos normas, turi spręsti klausimą, ar taikytina norma yra konstitucinė, t.y. ar ji buvo sukurta laikantis konstitucijos. Išvedama teisės taisyklė: jeigu konstituciškai išrinktas parlamentas, laikydamasis konstitucijos nustatytos procedūros, išleido įstatymą, pagal kurį už tam tikrą elgesį, kaip nusikaltimą, privalo būti tam tikru būdu baudžiama, ir jeigu teismas nustatė, kad tam tikras individas taip pasielgė, tai teismas privalo skirti įstatymo numatytą bausmę. Ši teisės taisyklės formuluotė atskleidžia konstitucinės teisės vietą teisinės tvarkos struktūroje, nes apibrėžia kitų normų numatomo prievartos akto sąlygas. Normą taikyti konkrečioje byloje pasidaro įmanoma tik dėl to, kad teismo sprendimas implikuoja (apima) tai, jog yra nustatytas teismo taikomos bendrosios normos galiojimas (o galioja ji tik tuo atveju, kai buvo sukurta pagal konstituciją), tokiu būdu konkrečioje byloje sukuriama tokia teisinė situacija, kurios iki to sprendimo nebuvo. Jeigu teisinė tvarka tam tikrą faktą, kaip sąlygą, susieja su tam tikru padariniu, ši tvarka turi apibrėžti ir organą, turintį nustatyti sąlygojančiojo fakto buvimą konkrečiu atveju, bei procedūrą, pagal kurią tai daroma. Tik per tokį nustatymą faktas patenka į teisės domeną, tik tada faktas tampa teisiniu faktu, t.y. jis sukuriamas kaip teisinis faktas²³.

Kalbant apie teismų diskreciją, Hansas Kelsenas laikosi nuomonės, kad pozityvioji teisės norma negali iš anksto apibrėžti visų veiksnių, sudarančių konkrečios bylos ypatumus (pavyzdžiui, žalos dydis, kada turi būti pradėta arba baigiama vykdyti teismo paskirta bausmė). Bendrosios normos individualizavimo procese tą normą taikantis organas visada gali nustatyti tokius faktus, kurių bendroji norma dar neapibrėžė ir negali apibrėžti. Bendroji norma visada yra tik rėmai, tarp kurių turi būti sukuriama individualioji norma, plačiausia diskrecija esti tada, kai bendroji norma apima tik įgalinimą sukurti individualią normą, bet iš anksto nenustato jos turinio²⁴. Kitais atvejais neretai teismai susiduria su situacija, kai tam tikras santykis yra reguliuojamas negatyviai, t.y. nėra teisinio draudimo, vadinasi lyg ir yra leidimas. Tradicinė jurisprudencija tokį atvejį tam tikromis aplinkybėmis interpretuoja kaip teisinės tvarkos „spragą“. Galiojančios teisės tokiu atveju taikyti negalima, todėl teismas turi pareigą sukurti atitinkamą normą ir spragą užpildyti, t.y. taikyti ne galiojančią teisės normą, o galiojančią teisinę tvarką eksplicitiškai (išplėtotai) nustatytomis taisyklėmis²⁵.

²³ Hansas Kelsenas. „Grynoji teisės teorija“. Vilnius. 2002. 202-203 p.

²⁴ Hansas Kelsenas. „Grynoji teisės teorija“. Vilnius. 2002. 207 p.

²⁵ Hansas Kelsenas. „Grynoji teisės teorija“. Vilnius. 2002. 208 p.

Hanso Kelseno teigimu, teismas, ypač aukščiausios instancijos, gali būti įgalintas savo sprendimu sukurti ne tik individualią normą, saistančią konkrečiu atveju, bet ir bendrąją normą, taip vadinamą precedentą, kai sprendimas tam tikroje byloje orientuoja sprendimus panašiose bylose. Precedento pobūdį teismo sprendimas gali įgyti tada, kai šiuo sprendimu sukurtos individualios normos turinio bendroji norma iš anksto neapibrėžia arba turinys suformuluotas nevienareikšmiškai. Pirmuoju atveju teismo precedentinis sprendimas sukuria naują teisę, antruoju atveju bendraja norma tampa implicitinis (numanomas) sprendimo aiškinimas. Hanso Kelseno nuomone, ar dvi bylos yra panašios, galima spręsti tik remiantis bendrąja precedentiniu sprendimu sukurta norma, o tokios bendros normos suformulavimas yra prezumpcija, pagal kurią precedentinis sprendimas gali orientuoti sprendimus „panašiose“ bylose²⁶. Apibendrinamas bendrosios teisės ir kontinentinės teisės teismų teisėkūrą, Hansas Kelsenas pateikia išvadą, kad teismo sprendimas yra teisėkūros proceso tęsinys, o ne pradžia²⁷.

Nagrinėdamas „antikonstitucinio“ įstatymo problemą, Hansas Kelsenas nurodo, kad gali būti situacijos, kai subjektyviai tariama, jog tam tikru aktu buvo sukurtas įstatymas, tačiau šio akto vykdymo procedūra arba šiuo aktu sukurtas įstatymo turinys neatitinka konstitucijos. Norint išspręsti problemą, būtina, kad konstitucija įgalintų vieną ypatingą teisinį organą šį klausimą spręsti. Esant vienam centriniam įstatymų leidybos organui, toks šio klausimo sprendimas eliminuojamas. Jei konstitucija nenustato įgalinimų, kas turi nagrinėti įstatymų konstitucingumą, tai galią šį dalyką nagrinėti turi tie organai, kurie turi kompetenciją taikyti įstatymus, pirmiausia teismai. Jeigu nagrinėti įstatymo, kurį teismas taiko konkrečioje byloje, konstitucingumą yra įgalintas kiekvienas teismas, tai tada, kai teismas tam tikrą įstatymą laiko „antikonstituciniu“, jis paprastai yra įgalintas tik atsisakyti taikyti šį įstatymą konkrečioje byloje, pats įstatymas lieka galioti visoms kitoms byloms ir jį šiose bylose turi taikyti kiti teismai, nebent jie savo ruožtu atsisakytų jį taikyti. Jeigu nagrinėti įstatymų konstitucingumą paliekama vienam specialiam teismui, šis gali būti įgalinamas ne tik sustabdyti įstatymo galiojimą konkrečioje byloje, bet ir apskritai šį įstatymą panaikinti. Vadinamieji antikonstituciniai įstatymai – tai konstituciniai įstatymai, tačiau juos galima panaikinti pagal specialią procedūrą. Teismo sprendimo teisėtumo arba įstatymo konstitucingumo klausimas, formuluojamas bendriausiais bruožais, yra klausimas, ar aktas, pretenduojantis sukurti teisės normą, atitinka aukštesnę normą, reguliuojančią jos kūrimą arba turinį. Turi būti tam tikri aukščiausi organai, kurių autoritetingos valdžios jau negali nagrinėti dar aukštesni organai, kurių, kaip aukščiausių įstatymų leidybos, administracinių arba teismo organų, pobūdžio jau nebegalima kvestionuoti. Tada norma, įgalinanti juos šias normas leisti yra preziumuojama kaip galiojanti konstitucija²⁸.

Profesorius Mykolas Römeris, nagrinėdamas konstitucinės kontrolės problemą, taip pat rėmėsi Hanso Kelseno teiginiais, jis rašė, kad konstitucija – tai aukštesnės rūšies, arba pati

²⁶ Hansas Kelsenas. „Grynoji teisės teorija“. Vilnius. 2002. 210-211 p.

²⁷ Hansas Kelsenas. „Grynoji teisės teorija“. Vilnius. 2002. 214 p.

²⁸ Hansas Kelsenas. „Grynoji teisės teorija“. Vilnius. 2002. 225-228 p.

vyriausioji valstybės teisė, kuri sudaro teisinį pagrindą tiek visai įsteigta valstybės valdžiai, tiek visai kitai valstybės teisei²⁹. Konstitucija – steigiamosios galios aktas – bendras visiems teisinis pagrindas, todėl konstitucija sudaro imperatyvinę teisės normą ir įstatymų leidėjui, ir teismams³⁰. Konstitucija – aukščiausias valstybėje pagrindinis įstatymas, nuo kurio priklauso visi kiti įstatymai³¹. Objektivi konstitucijos garantija glūdi tame, kad joks konstitucijos nuostatomis priešingas valdžios aktas, o ypačingai prieštaraujantis konstitucijai įstatymas negalėtų valstybėje veikti. Tokios garantijos realizavimo priemonė yra institucija, galinti pasiekti prieštaraujančio konstitucijai įstatymo negaliojimo, o tokia institucija yra konstitucinis teismas³². Konstitucinio teismo funkcija tenka vienam ir vieninteliamei teismo galios organui – konstituciniam teismui³³. Valstybėje, kurioje veikia konstitucinis teismas, joks teismas negali netaikyti įstatymo kaip prieštaraujančio konstitucijai, nes negali spręsti klausimo dėl įstatymo atitikimo konstitucijai, kadangi įstatymo atitikimo konstitucijai tikrinimas yra tik konstitucinio teismo galioje³⁴. Teismo sprendimas turi imperatyvinės ir pastovios galios tik tiek, kiek sudaro išspręstą dalyką ir teisinio imperatyvo taikymo kitoms byloms galimybę, suteikiant priimtiems sprendimams ypatingos veikiančios teisės rūšies pobūdį, vadinamą teisėjų teise³⁵. Konstitucinio Teismo sprendimas galioja ne tik *ad hoc*, bet yra *erga omnes*³⁶.

Taigi apibendrinant teorines prielaidas remsimės profesoriaus Louis Favoreu teiginiais, kad konstituciniai teismai išsiskiria specifiniu instituciniu ir teisiniu kontekstu, turi konstitucinį statusą, konstitucinių ginčų nagrinėjimo monopolį bei bendrą visų konstitucinių teismų įgaliojimų sritį – (koncentruotą) įstatymų atitikties konstitucijai kontrolę³⁷. Svarbiausia, kad konstitucinis teismas skelbia teisę, turinčią teismo sprendimo galią, ir kad tai, jog jis pripažino prieštaravimą konstitucijai, gali lemti anuliavimą su padariniais *erga omnes*³⁸.

1.2. Teisminės valdžios sistema ir teismų jurisdikcija

Teisės mokslininkų nuomone, teisminė valdžia yra viena iš valstybės valdžių, atliekanti teisingumo vykdymo funkciją. Pagrindinis teisminės valdžios požymis – tai privalomumas paklusti šios valdžios sprendimams, kurie savo galia prilygsta įstatymams ir yra privalomi visoms valstybės institucijoms, įstaigoms, organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams. Teisminės valdžios paskirtis – užtikrinti teisės viešpatavimą, konstitucinės santvarkos stabilumą, žmogaus ir piliečių teises ir

²⁹ Mykolas Römeris. Konstitucinės ir teismo teisės pasienyje. Vilnius. 1994. 25 p.

³⁰ Mykolas Römeris. Konstitucinės ir teismo teisės pasienyje. Vilnius. 1994. 77-78 p.

³¹ Mykolas Römeris. Konstitucinės ir teismo teisės pasienyje. Vilnius. 1994. 112 p.

³² Mykolas Römeris. Konstitucinės ir teismo teisės pasienyje. Vilnius. 1994. 133 p.

³³ Mykolas Römeris. Konstitucinės ir teismo teisės pasienyje. Vilnius. 1994. 134 p.

³⁴ Mykolas Römeris. Konstitucinės ir teismo teisės pasienyje. Vilnius. 1994. 154 p.

³⁵ Mykolas Römeris. Konstitucinės ir teismo teisės pasienyje. Vilnius. 1994. 52 p.

³⁶ Mykolas Römeris. Konstitucinės ir teismo teisės pasienyje. Vilnius. 1994. 152 p.

³⁷ Louis Favoreu. Konstituciniai teismai. Vilnius. 2001. 27-32 p.

³⁸ Louis Favoreu. Konstituciniai teismai. Vilnius. 2001. 32 p.

teisėtų interesų apsaugą. Užtikrinant Konstitucijoje ir įstatymuose įtvirtintų teisių ir laisvių apsaugą, teismams suteikiami ypatingi įgaliojimai, kurių neturi nė viena kita valdžia³⁹.

Teisminė valdžia yra suvokiama kaip valstybinės valdžios dalis, kurią sudarančios specialios valstybinės valdžios institucijos – teismai – turi valstybės suteiktą išimtinę kompetenciją nepriklausomai nuo kitų valdžių ar proceso dalyvių įtakos, įstatymų nustatyta procesine tvarka vykdyti teisingumą ar kitas jai įstatymų pavestas funkcijas⁴⁰. Konstitucinio Teismo suformuota konstitucinė doktrina teigia, kad pagal Konstituciją Lietuvoje valstybės valdžia yra organizuota ir įgyvendinama remiantis valdžių padalijimo principu. Šis konstitucinis principas reiškia, kad įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė valdžios yra atskirtos, pakankamai savarankiškos; kad tarp jų turi būti pusiausvyra; kad kiekviena valdžios institucija turi jos paskirtį atitinkančią kompetenciją, kurios konkretus turinys priklauso nuo to, kokiai valstybės valdžiai ši institucija priklauso, nuo jos vietos tarp kitų valstybės valdžios institucijų bei įgaliojimų santykio su kitų valstybės valdžios institucijų įgaliojimais; kad Konstitucijoje tiesiogiai nustačius tam tikros valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti kitai valstybės valdžios institucijai ar atsisakyti; kad tokie įgaliojimai negali būti pakeisti ar apriboti įstatymu. Teismai – viena iš Konstitucijoje įtvirtintų valstybės valdžios institucijų rūšių. Teismų konstitucinė paskirtis ir kompetencija – vykdyti teisingumą⁴¹.

Teismų sistema apibrėžiama kaip remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucija visuma veikiančių teismų, kuriuos sieja bendri teisminiai valdžiai keliami tikslai ir uždaviniai bei teismų veiklos ir organizavimo principai⁴².

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnyje nustatyta, kad valstybės valdžią Lietuvos Respublikoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Valdžios galias riboja Konstitucija⁴³. Plėtodamas konstitucinę doktriną, Konstitucinis Teismas 2006-03-28 nutarime konstatavo, jog teismai – jurisdikcinės institucijos – vykdo teisminę valdžią, kuri, kaip ir įstatymų leidžiamoji bei vykdomoji valdžios, yra visavertė valstybės valdžia, viena iš Konstitucijoje įtvirtintų valstybės valdžių. Vykdyti teisingumą – teisminės valdžios paskirtis ir konstitucinė kompetencija. Nuo kitų valstybės valdžių teisminė valdžia skiriasi *inter alia* tuo, kad ji yra formuojama ne politiniu, bet profesiniu pagrindu⁴⁴.

Kaip pastebėjo docentas dr. Armanas Abromavičius, Konstitucinis Teismas yra suformavęs gana plačią ir išsamią iš Konstitucijos kylančią teisminės valdžios sistemos, jos funkcionavimo ir formavimo doktriną. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad dabartinę Lietuvos Respublikos teisminės valdžios sistemą sudaro trys teismų sistemos: Konstitucinis Teismas – vykdamas konstitucinę teisminę kontrolę; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai – sudarantys bendrosios kompetencijos teismų sistemą; ir

³⁹ Toma Birmontienė, Egidijus Jarašiūnas, Egidijus Kūris, Mindaugas Maksimaitis, Gediminas Mesonis, Augustinas Normantas, Alvydas Pumputis, Elena Vaitiekienė, Saulė Vidrinskaitė, Juozas Žilys. Lietuvos Konstitucinė teisė. Vilnius. 2002. 770-771 p.

⁴⁰ Pranas Kuonis. Vytautas Nekrošius. Teisės saugos institucijos. Vilnius. 33 p.

⁴¹ Konstitucinio Teismo 2006-06-06 nutarimas. Žin., 2006, Nr.65-2400.

⁴² Pranas Kuonis. Vytautas Nekrošius. Teisės saugos institucijos. Vilnius. 39 p.

⁴³ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992-10-25 referendume. Žin., 1992, Nr.33-1014 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

⁴⁴ Konstitucinio Teismo 2006-03-28 nutarimas. Žin., 2006, Nr.36-1292.

specializuotų teismų sistema, kurią šiuo metu sudaro administracinių teismų sistema – Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ir apygardų administraciniai teismai⁴⁵ (Konstitucinio Teismo nutarimai 2004 m. gruodžio 13 d.⁴⁶, 2006 m. sausio 16 d.⁴⁷, 2006 m. kovo 28 d. 2006 m. gegužės 9 d.⁴⁸). Lietuvos Respublikos teisminės valdžios sistemą lemia Lietuvos Respublikos Konstitucijos VIII skirsnis Konstitucinis Teismas ir IX skirsnis Teismas⁴⁹.

Lietuvos Respublikos Konstitucijoje nustatyta, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai. Teisėjai ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi. Teismai, nagrinėdami bylas klauso tik įstatymo⁵⁰. Konstitucijos 111 straipsnyje nustatyta, kad Lietuvos Respublikos teismai yra Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai. Administracinių, darbo, šeimos ir kitų kategorijų byloms nagrinėti pagal įstatymą gali būti įsteigti specializuoti teismai. Teismai su ypatingais įgaliojimais taikos metu Lietuvos Respublikoje negali būti steigiami. Teismų sudarymą ir kompetenciją nustato Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. Teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai. Tais atvejais, kai yra pagrindo manyti, kad įstatymas ar kitas teisinis aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą prašydamas spresti, ar šis įstatymas ar kitas teisinis aktas atitinka Konstituciją⁵¹.

Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 12 straipsnis nustato, kad Lietuvos Respublikos vientisą teismų sistemą sudaro bendrosios kompetencijos ir specializuoti teismai. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai yra bendrosios kompetencijos teismai, nagrinėjantys civilines ir baudžiamąsias bylas. Apylinkių teismai nagrinėja ir jų kompetencijai įstatymų priskirtas administracinių teisės pažeidimų bylas. Bendrosios kompetencijos teismas, nagrinėdamas civilinę bylą, kartu gali nuspręsti ir dėl individualaus administracinio akto teisėtumo. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ir apygardų administraciniai teismai yra specializuoti teismai, nagrinėjantys bylas dėl ginčų, kylančių iš administracinių teisinių santykių. Darbo, šeimos, nepilnamečių, bankroto ir kitų kategorijų byloms nagrinėti gali būti steigiami ir kiti specializuoti teismai. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo teisėjų dešimtosios konferencijos medžiaga. Konstitucinių Teismų sprendimų vykdymas ir jų poveikis teisinei sistemai. A.Abramavičius. Svarbiausios problemos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje (2004-2006m.). Vilnius. 2007. 12 p.

⁴⁶ Konstitucinio Teismo 2004-12-13 nutarimas, Žin., 2004, Nr.181-6708, kur konstatuota, kad teisminę valdžią vykdo teismai. Lietuvos Respublikoje teisingumo įgyvendinimas yra teisminės valdžios kompetencija. Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai - Konstitucijai ir statymams. Konstitucinis Teismas užtikrina Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir vykdo konstitucinį teisingumą.

⁴⁷ Konstitucinio Teismo 2006-01-16 nutarimas, Žin., 2006, Nr. 7-254, kur konstatuota, kad pagal Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalį Lietuvos Respublikos teismai yra Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai. Šie teismai sudaro bendrosios kompetencijos teismų sistemą. Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad administracinių, darbo, šeimos ir kitų kategorijų byloms nagrinėti gali būti įsteigti specializuoti teismai. Taigi Konstitucijoje, inter alia minėtose Konstitucijos 111 straipsnio 1 ir 2 dalių nuostatose, yra įtvirtinta instancinė teismų sistema. Šios instancinės teismų sistemos paskirtis - šalinti galimas žemesnių instancijų teismų klaidas, neleisti, kad būtų įvykdytas neteisingumas, ir šitaip apsaugoti asmens, visuomenės teises ir teisėtus interesus.

⁴⁸ Konstitucinio Teismo 2006-05-09 nutarimas, Žin., 2006, Nr.51-1894, kur konstatuota, kad teismai, kurie pagal Konstituciją vykdo teisminę valdžią Lietuvoje, yra priskirtini ne vienai, bet dviem arba (jeigu tai, paisant Konstitucijos, yra nustatyta atitinkamuose įstatymuose) daugiau teismų sistemų. Šiuo metu pagal Konstituciją ir įstatymus Lietuvoje yra trys teismų sistemos: 1) Konstitucinis Teismas vykdo konstitucinę teisminę kontrolę; 2) Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje nurodyti Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai sudaro bendrosios kompetencijos teismų sistemą; 3) pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį administracinių, darbo, šeimos ir kitų kategorijų byloms nagrinėti gali būti įsteigti specializuoti teismai - šiuo metu įstatymais yra įsteigta ir veikia viena specializuotų teismų, būtent administracinių, sistema, kurią sudaro Vyriausiasis administracinis teismas ir apygardų administraciniai teismai.

⁴⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992-10-25 referendume. Žin., 1992, Nr.33-1014 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

⁵⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 str.

⁵¹ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 110 str.

apeliacinis teismas ir Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas veikia visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje. Kitų teismų skaičių ir jų veiklos teritorijas nustato įstatymai. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų skaičių nustato Seimas Respublikos Prezidento teikimu, pasiūlius Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininkui. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų skaičių nustato Respublikos Prezidentas Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo pirmininko siūlymu. Kitų teismų teisėjų skaičių nustato Respublikos Prezidentas Teisėjų tarybos patarimu⁵².

Lietuvos Respublikos administracinių teismų įsteigimo įstatymo 1 straipsnyje nustatyta, kad administracinių teismų paskirtis yra nagrinėti skundus (prašymus) dėl viešojo ir vidinio administravimo subjektų priimtų administracinių aktų bei veiksmų ar neveikimo (t.y. pareigų nevykdymo), o administracinių teismų kompetenciją nustato Administracinių bylų teisenos įstatymas ir kiti įstatymai⁵³.

Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 1 straipsnyje nustatyta, kad šis įstatymas nustato administracinių bylų dėl ginčų, kylančių iš administracinių teisinių santykių, nagrinėjimo tvarką. Nagrinėdamas bylas, administracinis teismas vadovaujasi šio įstatymo normomis, taip pat Civilinio proceso kodekso normomis, kai šis įstatymas jas tiesiogiai nurodo. Atskirų administracinių bylų kategorijų teiseną gali reglamentuoti ir kiti įstatymai⁵⁴.

Administracinis teismas sprendžia ginčus dėl teisės viešojo administravimo srityje. Teismas nevertina ginčijamo administracinio akto bei veiksmų (ar neveikimo) politinio ar ekonominio tikslingumo požiūriu, o tik nustato, ar konkrečiu atveju nebuvo pažeistas įstatymas ar kitas teisės aktas, ar administravimo subjektas neviršijo kompetencijos, taip pat ar aktas (veika) neprieštarauja tikslams bei uždaviniams, dėl kurių institucija buvo įsteigta ir gavo atitinkamus įgaliojimus⁵⁵.

Administracinis teismas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai. Jeigu yra pagrindas manyti, kad įstatymas ar kitas teisės aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teismas sustabdo bylos nagrinėjimą ir, atsižvelgdamas į Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo kompetenciją, kreipiasi į jį su prašymu spręsti, ar tas įstatymas ar kitas teisės aktas atitinka Konstituciją. Gavęs Konstitucinio Teismo nutarimą, teismas atnaujiną bylos nagrinėjimą. Minėtos taisyklės taikomos ir tais atvejais, kai teismas suabejoja, ar Respublikos Prezidento aktas arba Vyriausybės aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, neprieštarauja įstatymams ar Konstitucijai. Taikydamas Europos Sąjungos teisės normas, teismas taip pat vadovaujasi Europos Sąjungos teisminių institucijų sprendimais ir preliminariais nutarimais. Įstatymų nustatytais atvejais teismas kreipiasi į kompetentingą Europos Sąjungos teisminę instituciją prašydamas preliminarų nutarimo Europos Sąjungos teisės aktų aiškinimo ar galiojimo klausimu. Administracinių bylų procesas vyksta pagal administracinio proceso įstatymus, galiojančius bylos nagrinėjimo, atskirų procesinių veiksmų atlikimo arba teismo sprendimo vykdymo metu. Jeigu yra prieštaravimas tarp šio įstatymo normų ir kitų įstatymų (išskyrus

⁵² Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. Žin., 1994, Nr.46-851 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

⁵³ Lietuvos Respublikos administracinių teismų įsteigimo įstatymas. Žin., 1999, Nr.13-309 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

⁵⁴ Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. Žin., 1999, Nr.13-308 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

⁵⁵ Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 3 str. (redakcija 2007-06-07 Nr.X-1174).

specialiuosius įstatymus), teismas turi vadovautis Administracinių bylų teisenos įstatymo normomis. Jeigu nėra įstatymo, reglamentuojančio ginčo santykį, teismas taiko įstatymą, reglamentuojantį panašius santykius, o jei ir tokio įstatymo nėra, – vadovaujasi bendraisiais įstatymų pradmenimis ir jų prasme, taip pat teisingumo ir protingumo kriterijais⁵⁶.

Konstitucinis Teismas savo aktuose yra ne kartą yra konstatavęs, kad teisingumo vykdymo funkcija lemia teisėjo ir teismų nepriklausomumą, kuris yra vienas iš esminių demokratinės teisinės valstybės principų: teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves. Teisėjo ir teismų nepriklausomumas yra ne savitiksliis dalykas, bet būtina žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sąlyga, ne privilegija, o viena svarbiausių teisėjo ir teismų pareigų, kylanti iš Konstitucijoje (*inter alia* 109 straipsnio 2 dalyje, kurioje nustatyta, kad teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi, taip pat 30 straipsnio 1 dalyje, kurioje nustatyta, kad asmuo, kurio konstitucinės teisės ir laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą) garantuotos kiekvieno asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės yra pažeidžiamos, teisės turėti nešališką ginčo arbitražą, kuris pagal Konstituciją ir įstatymus iš esmės išspręstų kilusį teisinį ginčą (Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 6 d.⁵⁷, 1997 m. spalio 1 d.⁵⁸, 1999 m. gruodžio 21 d.⁵⁹, 2000 m. gegužės 8 d.⁶⁰, 2001 m. vasario 12 d.⁶¹, 2001 m. liepos 12 d.⁶², 2003 m. kovo 4 d.⁶³, 2004 m. rugpjūčio 17 d.⁶⁴, 2004 m. gruodžio 29 d.⁶⁵, 2006 m. sausio 16 d.⁶⁶, 2006 m. kovo 28 d.⁶⁷, 2006 m. gegužės 9 d.⁶⁸ nutarimai).

⁵⁶ Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 4 str. (redakcija 2003-04-08 Nr.IX-1490).

⁵⁷ Konstitucinio Teismo 1995-02-06 nutarimas, Žin., 1995, Nr.101-2264, kur konstatuota, kad pagrindinis aspektas, kuriuo būtina vadovautis vertinant teisėjo ir teismų nepriklausomumą, yra tas, kad nepriklausomumas yra ne privilegija, o viena svarbiausių teisėjo ir teismo pareigų, išplaukianti iš Konstitucijos garantuotos žmogaus teisės turėti bešališką ginčo arbitražą.

⁵⁸ Konstitucinio Teismo 1997-10-01 nutarimas, Žin., 1997, Nr.91-2289, kur konstatuota, kad vienas svarbiausių pažeistų teisių ar laisvių gynimo būdų yra jų gynimas teisme. Toks teisių gynimas įtvirtintas Konstitucijos 30 straipsnyje, kurio pirmojoje dalyje nustatyta: "Asmuo, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, turi teisę kreiptis į teismą." Tokia asmens galimybė apginti pažeistas teises ir laisves yra nurodyta ir 1948 m. gruodžio 10 d. JT Generalinės Asamblėjos priimtos Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 8 straipsnyje ("Kiekvienas žmogus turi teisę pasinaudoti kompetentingais nacionaliniais teismais savo teisėms apginti, kai jo pagrindinės teisės, pripažįstamos jam konstitucijos ar įstatymais, buvo pažeistos"), taip pat 1966 m. gruodžio 16 d. priimto Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 14 straipsnio 1 punkte ("Kiekvienas asmuo turi teisę, kad jo byla būtų nagrinėjama lygybės ir viešumo sąlygomis pagal įstatymą sudaryto kompetentingo, nepriklausomo ir bešališko teismo, kuris nustatytų, ar jam pareikštas baudžiamasis kaltinimas yra pagrįstas, arba nustatytų jo ginčijamas civilines teises ir pareigas"). 1950 m. lapkričio 4 d. priimtos Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio pirmojoje dalyje pažymėta, jog nustatant kiekvieno asmens civilines teises ir pareigas ar jam pareikšto baudžiamojo kaltinimo pagrįstumą asmuo turi teisę į tai, kad pagal įstatymą sudarytas nepriklausomas ir nešališkas teismas per kiek įmanoma trumpesnę laiką lygybės ir viešumo sąlygomis teisingai išnagrinėtų jo byla.

⁵⁹ Konstitucinio Teismo 1999-12-21 nutarimas, Žin., 1999, Nr.109-3192, kur konstatuota, kad Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad teisingumą Lietuvoje vykdo tik teismai. Teisingumo vykdymas - teismų funkcija, lemianti šios valdžios vietą valstybės valdžios institucijų sistemoje ir teisėjų statusą. Jokia kita valstybės institucija ar pareigūnas negali vykdyti šios funkcijos. Konstitucijos 109 straipsnio 2 dalyje nustatyta: "Teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi." Teisėjo ir teismų nepriklausomumas - vienas iš esminių demokratinės teisinės valstybės principų. Tokioje valstybėje socialinis teisminės valdžios vaidmuo yra toks, kad teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves.

⁶⁰ Konstitucinio Teismo 2000-05-08 nutarimas, Žin., 2000, Nr.109-3192, kur konstatuota, kad visuotinai pripažinta, kad žmogaus teisės ir laisvės gali būti ribojamos esant būtinybei ir tik įstatymu nustatčius tvarką bei ribas.

⁶¹ Konstitucinio Teismo 2001-02-12 nutarimas, Žin., 2001, Nr.11-445, kur konstatuota, kad iš Konstitucijos 31 straipsnio 6 dalyje įtvirtintos teisės į gynybą, taip pat ir teisės turėti advokatą kyla įstatymų leidėjo pareiga įstatymais sukonkretinti, kaip įgyvendinama ši asmens konstitucinė teisė. Nustatydamas šį teisinį reguliavimą įstatymų leidėjas yra saistomas Konstitucijos. Iš konstitucinės teisės į gynybą, taip pat teisės turėti advokatą kyla ir valstybės institucijų pareiga užtikrinti, kad galimybė įgyvendinti šias teises būtų reali.

⁶² Konstitucinio Teismo 2001-02-12 nutarimas, Žin., 2001, Nr.62-2276, kur konstatuota, kad Konstitucijos 5 straipsnyje įtvirtinta, kad valstybės valdžią Lietuvoje vykdo Seimas, Respublikos Prezidentas ir Vyriausybė, Teismas. Šiame ir kituose Konstitucijos straipsniuose įtvirtintas valdžių padalijimo principas. Teisminė valdžia - viena iš valstybės valdžių, kuriai vienintelei patikėta vykdyti teisingumą. Šios funkcijos negali vykdyti jokia kita valstybės institucija ar pareigūnas. Tik savarankiška ir visavertė teisminė valdžia gali sėkmingai įgyvendinti jai patikėtą funkciją. Teisminės valdžios savarankiškumas ir visavertiškumas neatskiriami nuo Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo ir teismų nepriklausomumo principo.

⁶³ Konstitucinio Teismo 2003-03-04 nutarimas, Žin., 2003, Nr.24-1004, kur konstatuota, kad Teisingumas yra vienas pagrindinių teisės, kaip socialinio gyvenimo reguliavimo priemonės, tikslų; jis yra viena svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindas. Teisingumo negalima pasiekti tenkinant tik vienos grupės interesus ir kartu paneigiant kitų interesus.

⁶⁴ Konstitucinio Teismo 2004-08-17 nutarimas, Žin., 2004, Nr.146-5311, kur konstatuota, kad teisė kreiptis į teismą yra absoliuti (Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas). Šios teisės negalima apriboti ar paneigti. Pagal Konstituciją įstatymų leidėjas turi pareigą nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad visus ginčus dėl asmenų teisių ir laisvių pažeidimų būtų galima spręsti teisme. Teisės aktais gali būti nustatyta ir ikiteisinė ginčų sprendimo tvarka. Tačiau negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo būtų paneigta asmens, manančio, kad jo teisės ar laisvės pažeistos, teisė ginti savo teises ar laisves teisme (Konstitucinio Teismo 2002 m. liepos 2 d., 2003 kovo 4 d. nutarimai).

Lietuvos Respublikos Konstitucijos 102 straipsnis nustato, kad Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai – neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams. Konstitucinio Teismo statusą ir jo įgaliojimų vykdymo tvarką nustato Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas⁶⁹. Konstitucinio Teismo teisėjai, eidami pareigas, yra nepriklausomi nuo jokios valstybinės institucijos, asmens ar organizacijos ir vadovaujasi tik Lietuvos Respublikos Konstitucija. Prieš pradėdami eiti savo pareigas, Konstitucinio Teismo teisėjai Seime prisiekia būti ištikimi Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Konstitucinio Teismo teisėjai turi tokią pat asmens neliečiamybės teisę kaip ir Seimo nariai⁷⁰. Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami⁷¹. Konstitucinis Teismas nagrinėja ir priima sprendimą, ar neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai. Konstitucinis Teismas taip pat nagrinėja, ar neprieštarauja Konstitucijai ir įstatymams: Respublikos Prezidento aktai ir Respublikos Vyriausybės aktai. Konstitucinis Teismas teikia išvadas: ar nebuvo pažeisti rinkimų įstatymai per Respublikos Prezidento ar Seimo narių rinkimus, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas, ar Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys neprieštarauja Konstitucijai, ar Seimo narių ir valstybės pareigūnų, kuriems pradėta apkaltos byla, konkretūs veiksmai prieštarauja Konstitucijai⁷².

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnis nustato, kad Konstitucinis Teismas - teisminė institucija. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas garantuoja Lietuvos Respublikos Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą, nustatyta tvarka sprenddamas, ar įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai neprieštarauja Konstitucijai, taip pat ar Respublikos Prezidento bei Vyriausybės aktai neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams. Konstitucijos ir šio įstatymo nustatytais atvejais Konstitucinis Teismas teikia Seimui ir Respublikos

⁶⁵ Konstitucinio Teismo 2004-12-29 nutarimas, Žin., 2005, Nr.1-7, kur konstatuota, kad Konstitucijoje įtvirtinta siekiančios saugoti ir ginti bei sugebančios apsaugoti asmenį ir visuomenę nuo nusikaltimų ir kitų pavojingų teisės pažeidimų demokratinės teisinės valstybės samprata negali būti pagrindas pažeisti žmogaus teises ir laisves, suvaržyti jas labiau negu reikia visuomenei svarbiems teisėtiems tikslams pasiekti arba tokiais suvaržymais paneigti žmogaus teisių ir laisvių esmę.

⁶⁶ Konstitucinio Teismo 2006-01-16 nutarimas, Žin., 2006, Nr.7-254, kur konstatuota, kad pareiga nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme paisyti baudžiamojo proceso teisės principų ir normų negali būti interpretuojama kaip leidžianti baudžiamojo proceso teisės ar baudžiamosios teisės principus ir normas iškelti aukščiau už Konstitucijos principus ir normas, baudžiamojo proceso teisės ar baudžiamosios teisės principus ir normas aiškinti taip, kad būtų paneigta, iškreipta ar ignoruojama Konstitucijos nuostatų prasmė, baudžiamojo proceso teisės ar baudžiamosios teisės principus ir normas priešpriešinti bendriesiems teisės principams.

⁶⁷ Konstitucinio Teismo 2006-03-28 nutarimas, Žin., 2006, Nr.36-1292, kur konstatuota, kad Konstitucijos 6 straipsnio 2 dalį ir 30 straipsnio 1 dalį aiškinant Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies, 110 straipsnio, taip pat konstitucinio teisinės valstybės principo kontekste pažymėtina, kad kiekvieno asmens teisė savo teises ginti remiantis Konstitucija bei asmens, kurio konstitucinės teisės ar laisvės pažeidžiamos, teisė kreiptis į teismą suponuoja ir tai, kad kiekviena teismo nagrinėjamos bylos šalis, suabejojusi įstatymo ar kito teisės akto (jo dalies), kuris gali būti taikomas toje byloje ir kurio atitiktis Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) tyrimas yra priskirtas Konstitucinio Teismo jurisdikcijai (t.y. kurio nors Seimo, Respublikos Prezidento arba Vyriausybės akto ar kurio nors referendumu priimto akto (jų dalių), atitiktimi Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui)), turi teisę kreiptis į bylą nagrinėjantį bendrosios kompetencijos ar pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtą specializuotą teismą ir prašyti, kad šis sustabdytų bylos nagrinėjimą ir kreiptųsi į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti ir spręsti, ar toje byloje taikytinas Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, inter alia (ir pirmiausia) Konstitucijai.

⁶⁸ Konstitucinio Teismo 2006-05-09 nutarimas, Žin., 2006, Nr.51-1894, kur konstatuota, kad Vienas iš svarbių Konstitucijoje įtvirtinto teisėjo nepriklausomumo aspektų yra tai, kad visi teisėjai, vykdydami teisingumą, turi vienodą teisinį statusą tuo atžvilgiu, kad negali būti nustatomos nevienodos teisėjo nepriklausomumo vykdant teisingumą (sprendžiant bylas), savarankiškumo garantijos. Joks teisėjas vykdydamas teisingumą nėra ir negali būti pavaldus jokiam kitam teisėjui ar kurio nors teismo (inter alia teismo, kuriame dirba, taip pat aukštesnės grandies ar instancijos teismo) pirmininkui. Kita vertus, teisėjų vienodo teisinio statuso principas nereiškia, kad teisėjų materialinės bei socialinės garantijos negali būti diferencijuojamos pagal aiškius, ex ante žinomus kriterijus, nesusijusius su teisingumo vykdymu sprendžiant bylas (pavyzdžiui, pagal asmens darbo teisėju trukmę).

⁶⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992-10-25 referendume. Žin., 1992, Nr.33-1014 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

⁷⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 104 str.

⁷¹ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 107 str.

⁷² Lietuvos Respublikos Konstitucija 105 str.

Prezidentui išvadas. Konstitucinis Teismas yra savarankiškas ir nepriklausomas teismas, kuris teisminę valdžią įgyvendina Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir šio įstatymo nustatyta tvarka⁷³.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 2 straipsnis nustato, kad Konstitucinio Teismo uždavinius, įgaliojimus ir darbo tvarką nustato Lietuvos Respublikos Konstitucija ir šis įstatymas⁷⁴. Konstitucinio Teismo vidaus klausimus, teisėjų profesinio elgesio taisyklės, aparato struktūrą, raštvedybą ir kitus klausimus reguliuoja Konstitucinio Teismo reglamentas, kurį tvirtina Konstitucinis Teismas⁷⁵.

Kaip jau buvo minėta, Konstitucinis Teismas yra suformavęs išsamią iš Konstitucijos kylančią teisminės valdžios sistemos, jos funkcionavimo ir formavimo doktriną, kurioje atskleisti ir esminiai teismų jurisdikcijos bruožai, todėl toliau trumpai pateiksime Konstitucinio Teismo formuojamos konstitucinės teisminės valdžios doktrinos esminius aspektus. Taigi Konstitucinis Teismas 2003 m. kovo 30 d. nutarime konstatavo, kad pagal Konstituciją tik Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją⁷⁶. 2001 m. sausio 12 d. nutarime Konstitucinis Teismas konstatavo, kad Konstitucijos principai ir normos turi aiškiai apibrėžtą prasmę ir turinį, kuris yra atskleidžiamas konstitucinėje jurisprudencijoje. Konstitucijos normų ir principų negalima aiškinti remiantis įstatymų leidėjo ir kitų teisėkūros subjektų priimtais aktais, nes taip būtų paneigta Konstitucijos viršenybė teisės sistemoje. Kiekvienu atveju Seimas, kaip ir kitos valstybinės valdžios institucijos, yra tiesiogiai saistomas Konstitucijos⁷⁷.

Konstitucinio Teismo statusas yra atskleistas Konstitucinio teismo 2006 m. birželio 6 d. nutarime, kur konstatuojama, kad Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnyje „Konstitucinis Teismas – teisminė institucija“ nustatyta: „Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas garantuoja Lietuvos Respublikos Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą. Konstitucinio Teismo įstatymo 1 straipsnyje yra įtvirtinta Konstitucinio Teismo paskirtis – garantuoti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą ir yra nustatyta, kad Konstitucinis Teismas tai daro sprenddamas, ar įstatymai ir kiti Seimo priimti aktai neprieštarauja Konstitucijai, taip pat ar Respublikos Prezidento bei Vyriausybės aktai neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams. Šiame Konstitucinio Teismo įstatymo straipsnyje yra įtvirtintas Konstitucinio Teismo, kaip savarankiško ir nepriklausomo teismo, statusas⁷⁸.

Konstitucinio Teismo, kaip teisminės valdžios sistemos dalies, įgaliojimai yra įtvirtinti Konstitucijoje. Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami. Konstitucinis Teismas yra pažymėjęs, kad Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalis aiškintina kaip reiškianti, jog kiekvienas Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis), pripažintas prieštaraujančiu kuriam nors

⁷³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. Žin., 1993, Nr.6-120 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

⁷⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. Žin., 1993, Nr.6-120 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

⁷⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 3 str.

⁷⁶ Konstitucinio Teismo 2003-05-30 nutarimas. Žin., 2003, Nr.53-2361.

⁷⁷ Konstitucinio Teismo 2001-07-12 nutarimas. Žin., 2001, Nr.62-2276.

⁷⁸ Konstitucinio Teismo 2006-06-06 nutarimas. Žin., 2006, Nr.65-2400.

aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, yra visam laikui pašalinamas iš Lietuvos teisės sistemos, jis niekada nebegalės būti taikomas; Konstitucinio Teismo nutarimo pripažinti teisės aktą ar jo dalį nekonstituciniu galia negali būti įveikta pakartotinai priėmus tokį pat teisės aktą ar jo dalį (Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d.⁷⁹, 2006 m. kovo 28 d. nutarimai⁸⁰). Taigi Konstitucinis Teismas, pagal pareiškėjų prašymus sprenddamas konstitucinės justicijos bylas, turi konstitucinius įgaliojimus panaikinti atitinkamų teisės aktų (jų dalių) teisinę galią, jeigu jie prieštarauja aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai. Kad galėtų nustatyti ir priimti sprendimą, ar tiriami teisės aktai (jų dalys) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktams, Konstitucinis Teismas turi konstitucinius įgaliojimus oficialiai aiškinti ir tiriamus teisės aktus, ir minėtus aukštesnės galios teisės aktus. Kitoks Konstitucinio Teismo įgaliojimų aiškinimas paneigtų pačią Konstitucinio Teismo konstitucinę paskirtį. Vadinasi, iš pačios Konstitucijos kyla ir Konstitucinio Teismo išimtiniai įgaliojimai oficialiai aiškinti Konstituciją, savo jurisprudencijoje pateikti oficialią Konstitucijos nuostatų sampratą – formuoti oficialią konstitucinę doktriną, saistančią ir teisę kuriančias, ir teisę taikančias institucijas (pareigūnus). Konstitucijoje yra apibrėžta Konstitucinio Teismo formavimo tvarka, nustatyti Konstitucinio Teismo įgaliojimų vykdymo (veiklos) pagrindai ir garantijos, įtvirtintas Konstitucinio Teismo teisėjų statusas ir kt. Taigi pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas – konstitucinės justicijos institucija, vykdanči konstitucinę teisminę kontrolę. Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, kad, pagal savo kompetenciją sprenddamas dėl žemesnės galios teisės aktų (jų dalių) atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, ir vykdydamas kitus savo konstitucinius įgaliojimus, Konstitucinis Teismas – savarankiškas ir nepriklausomas teismas – vykdo konstitucinį teisingumą, garantuoja Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir konstitucinį teisėtumą (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d.⁸¹, 2001 m. lapkričio 29 d.⁸², 2004 m. gruodžio 13 d.⁸³, 2006 m. kovo 28 d.⁸⁴ nutarimai). Pažymėtina,

⁷⁹ Konstitucinio Teismo 2003-05-30 nutarimas, Žin., 2003, Nr.53-2361, kur konstatuota, kad Konstitucijos 107 straipsnio 1 ir 2 dalyse nustatytas teisinis reguliavimas reiškia ir tai, kad Konstitucinio Teismo sprendimo (nutarimo) galia negali būti įveikta Seimo pakartotinai priimtais įstatymais ar kitais Seimo aktais, Respublikos Prezidento aktais ir Vyriausybės aktais. Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 5 dalyje nustatyta, kad Konstitucinio Teismo nutarimo pripažinti teisės aktą ar jo dalį nekonstituciniu galia negali būti įveikta pakartotinai priėmus tokį pat teisės aktą ar jo dalį. Pažymėtina ir tai, kad pagal Konstituciją Konstitucinio Teismo sprendimai (nutarimai) yra privalomi visiems. Konstitucinio Teismo aktai yra teisės šaltiniai.

⁸⁰ Konstitucinio Teismo 2006-03-28 nutarimas, Žin., 2006, Nr.36-1292, kur konstatuota, kad pagal Konstituciją visi Konstitucinio Teismo aktai, kuriuose yra aiškinama Konstitucija - formuojama oficiali konstitucinė doktrina, savo turiniu saisto ir teisę kuriančias, ir teisę taikančias institucijas (pareigūnus), neišskiriant nė bendrosios kompetencijos ir specializuotų teismų. Konstitucinis principas, kad įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją turi tik Konstitucinis Teismas, taip pat su tuo susijęs reikalavimas, kad visi teisę kuriantys ir taikantys subjektai (neišskiriant nė teismų) taikydami Konstituciją paisytų oficialios konstitucinės doktrinos ir neaiškintų Konstitucijos nuostatų kitaip, nei savo aktuose yra išaiškinęs Konstitucinis Teismas, suponuoja tai, kad toks Konstitucijos nuostatų sampratos ir oficialių konstitucinių doktrininų nuostatų reinterpretavimas, kai oficiali konstitucinė doktrina yra pakoreguojama, yra išimtinė Konstitucinio Teismo kompetencija.

⁸¹ Konstitucinio Teismo 2001-07-12 nutarimas, Žin., 2001, Nr.62-2276, kur konstatuota, kad pagal Konstituciją Konstitucinis Teismas turi užtikrinti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje.

⁸² Konstitucinio Teismo 2001-11-29 nutarimas, Žin., 2001, Nr.102-3636, kur konstatuota, kad Konstitucinis Teismas įgyvendina konstitucinį teisingumą. Konstitucinio teisingumo įgyvendinimas suponuoja, kad Konstitucijai prieštaraujantis teisės aktas (jo dalis) turi būti pašalintas iš teisės sistemos. Todėl Konstitucinis Teismas, nustatęs, kad Konstitucijai prieštarauja įstatymas, kurio atitikties Konstitucijai pareiškėjas neginčija, bet kuriuo yra grindžiamas ginčijamas poįstatyminis aktas, privalo tai konstatuoti. Tokia Konstitucinio Teismo priedermė kyla iš Konstitucijos, taip užtikrinama Konstitucijos viršenybė.

⁸³ Konstitucinio Teismo 2004-12-13 nutarimas, Žin., 2004, Nr.181-6708, kur konstatuota, kad Konstitucija yra vientisas ir tiesiogiai taikomas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Tai aukščiausios teisinės galios aktas, aukščiausia teisė, visų kitų teisės aktų teisiskumo ir legitimumo matas. Konstituciją, kaip teisinę realybę, sudaro įvairios nuostatos - konstitucinės normos ir konstituciniai principai, kurie įvairiose Konstitucijos formuluotėse yra tiesiogiai įtvirtinti arba yra iš jų išvedami. Teisės aktų (jų dalių) atitikties Konstitucijos preambulėje įtvirtintam atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiui tyrimas suponuoja jų atitikties konstituciniam teisinės valstybės principui tyrimą. Pažymėtina ir tai, kad teisės akto (jo dalies) neatitiktis kuriam nors konstitucinio teisinės valstybės principo - universalaus konstitucinio principo, kuriame yra integruojamos įvairios Konstitucijoje įtvirtintos, jos saugomos ir ginamos vertybės, diktuojamam imperatyvui (konstitucinio teisinės valstybės principo elementui) reiškia, kad yra pažeistas ir konstitucinis teisinės valstybės principas.

kad konstitucinės justicijos institucijos, kuriai pagal Konstituciją pavesta vykdyti konstitucinę teisminę kontrolę, pavadinimas – Konstitucinis Teismas – yra *expressis verbis* įtvirtintas pačioje Konstitucijoje. Pabrėžtina, kad valstybės valdžios institucija, kuri pačioje Konstitucijoje yra įvardyta kaip teismas, savo konstitucine prigimtimi negali būti ne teismas, t.y. ne teisminė institucija. Konstitucija yra vientisas aktas (Konstitucijos 6 straipsnio 1 dalis). Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs: visos Konstitucijos nuostatos tarpusavyje yra susijusios taip, kad vienų Konstitucijos nuostatų turinys lemia kitų jos nuostatų turinį; visos Konstitucijos nuostatos sudaro darnią sistemą; tarp Konstitucijoje įtvirtintų vertybių yra pusiausvyra; nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima aiškinti vien pažodžiui, nė vienos Konstitucijos nuostatos negalima priešpriešinti kitoms Konstitucijos nuostatomis, aiškinti taip, kad būtų iškreiptas ar paneigtas kurios nors kitos konstitucinės nuostatos turinys, nes tuomet būtų iškreipta viso konstitucinio teisinio reguliavimo esmė, pažeista konstitucinių vertybių pusiausvyra. Ypač pabrėžtina, kad, kaip savo aktuose ne kartą yra konstatavęs Konstitucinis Teismas (pav. Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas⁸⁵), Konstitucijos (ir apskritai teisės) negalima aiškinti vien pažodžiui, vien taikant lingvistinį (verbalinį) teisės aiškinimo metodą. Suabsolūtinius pažodinį (lingvistinį, verbalinį) Konstitucijos aiškinimą, kartu yra sumenkinamas visuminio konstitucinio teisinio reguliavimo turinys, ignoruojamos jeigu ir ne visos, tai bent kai kurios Konstitucijoje įtvirtintos, jos ginamos ir saugomos vertybės, galimai yra sudaromos prielaidos paminti tuos siekius, kuriuos Tauta įtvirtino referendumu priimtoje Konstitucijoje. Šiame kontekste pažymėtina, kad negalima suabsolūtinti ne tik pažodinio (lingvistinio, verbalinio), bet ir jokie kito Konstitucijos aiškinimo metodo. Kaip savo nutarimuose yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, aiškinant Konstituciją privalu taikyti įvairius teisės aiškinimo metodus: sisteminių, bendrųjų teisės principų, loginių, teleologinių, įstatymų leidėjo ketinimų, precedentų, istorinių, lyginamąjį ir kt.; tik šitaip – visapusiškai – aiškinant Konstituciją galima sudaryti prielaidas realizuoti jos, kaip visuomenės sutarties ir aukščiausios teisinės galios akto, paskirtį, užtikrinti, kad nebus nukrypta nuo Konstitucijos prasmės, kad nebus paneigta Konstitucijos dvasia ir kad gyvenime bus įtvirtintos tos vertybės, kuriomis Tauta grindžia savo pačios priimtą Konstituciją (Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d.⁸⁶, 2004 m. gruodžio 13 d.⁸⁷, 2006 m. kovo 28 d.⁸⁸).

⁸⁴ Konstitucinio Teismo 2006-03-28 nutarimas, Žin., 2006, Nr.36-1292, kur konstatuota, kad Konstitucija, kaip aukščiausiaji teisė, turi būti stabilus aktas. Konstitucijos stabilumas yra tokia jos savybė, kuri kartu su kitomis (inter alia - ir pirmiausia - su Konstitucijos ypatinga, aukščiausia teisine galia) konstitucinį teisinį reguliavimą atskiria nuo žemesnės galios teisės aktais nustatyto (ordinarinio) teisinio reguliavimo, o Konstituciją - nuo visų kitų teisės aktų. Konstitucijos stabilumas - didžiulė teisinė vertybė.

⁸⁵ Konstitucinio Teismo 2006-03-28 nutarimas, Žin., 2006, Nr.36-1292, kur konstatuota, kad jeigu Konstitucijos 102 straipsnio 1 dalis būtų aiškinama pažodžiui, būtų neįmanoma tirti ir to, ar Konstitucijai, konstituciniams įstatymams neprieštarauja referendumu priimti įstatymai (jų nuostatos) ar kiti teisės aktai, ar Konstitucijai, kitiems aukštesnės galios aktams neprieštarauja tokie vienkartinio (ad hoc) taikymo žemesnės galios teisės aktai (jų dalys), išleisti Seimo, Respublikos Prezidento arba Vyriausybės, kurie tos konstitucinės justicijos bylos nagrinėjimo metu jau buvo įvykdyti. Labai pasunkėtų ir legislatyvinės omisijos nustatymas.

⁸⁶ Konstitucinio Teismo 2004-05-25 nutarimas, Žin., 2004, Nr.85-3094, kur konstatuota, kad Konstitucija - tai aukščiausios teisinės galios aktas. Konstitucijoje atsispindi visuomenės sutartis - visų Lietuvos Respublikos piliečių demokratiškai priimtas įsipareigojimas jų dabartinei ir būsimosioms kartoms gyventi pagal Konstitucijoje įtvirtintas pamatines taisykles ir joms paklusti, idant būtų užtikrintas valdžios legitimumas, jos sprendimų teisėtumas, žmogaus teisės ir laisvės, idant visuomenėje būtų santarvė. Konstitucija, kaip aukščiausios teisinės galios aktas ir visuomenės sutartis, yra grindžiama universaliojomis, nekvestionuojamomis vertybėmis – suvereniteto priklausymu Tautai, demokratija, žmogaus teisių ir laisvių pripažinimu bei jų gerbimu, pagarba teisei bei teisės viešpatavimu, valdžios galių ribojimu, valdžios įstaigų priederme tarnauti žmonėms ir atsakomybe visuomenei, pilietiškumu, teisingumu, atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekiu. Konstitucijoje yra nustatyti žmogaus ir valstybės santykių, viešosios valdžios formavimo ir funkcionavimo, Tautos ūkio, vietos savivaldos, kitų svarbiausių visuomenės ir valstybės gyvenimo santykių pagrindai. Priėmusi Konstituciją pilietinė Tauta padėjo savo, kaip valstybinės bendruomenės, bendro gyvenimo norminį pagrindą ir įtvirtino valstybę kaip bendrą visos visuomenės gerį.

nutarimai). Vien tai, kad Konstitucijoje yra atskiri skirsniai “Teismas” ir “Konstitucinis Teismas”, nėra ir negali būti pagrindas aiškinti, esą, Konstitucinis Teismas nėra teismas – teisminės valdžios dalis ir yra kažkur už teisminės sistemos ribų. Tokia prielaida yra iš esmės klaidinga, konstituciškai visiškai nepagrįsta. Priešingai, tai, kad Konstitucijoje yra du atskiri skirsniai – VIII skirsnis “Konstitucinis Teismas” ir IX skirsnis “Teismas”, ne paneigia Konstitucinio Teismo, kuris pagal Konstituciją vykdo konstitucinę teisminę kontrolę, buvimą teismų sistemos dalimi, bet pabrėžia ypatingą jo statusą teisminės valdžios sistemoje, kartu ir visų valstybės valdžią vykdančių valstybės institucijų sistemoje, taip pačioje Konstitucijoje yra išryškunami ir pabrėžiami Konstitucinio Teismo konstitucinės paskirties ir kompetencijos ypatumai. Kartu pažymėtina, kad tarp bendrosios kompetencijos bei pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų sistemų ir konstitucinės justicijos institucijos Konstitucinio Teismo esama reikšmingų sąsajų, *inter alia*: kiekvienas bendrosios kompetencijos ir specializuotas teismas (jo teisėjas), kaip pareiškėjas, turi įgaliojimus Konstitucijoje (106 straipsnio 1, 2, 3 dalys, 110 straipsnio 2 dalis) nustatytu pagrindu inicijuoti konstitucinės justicijos bylas Konstituciniame Teisme; visus bendrosios kompetencijos teismus – Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą, Lietuvos apeliacinį teismą, apygardų ir apylinkių teismus, taip pat specializuotus teismus (Lietuvos vyriausiąjį administracinį teismą ir apygardų administracinius teismus) saisto Konstitucijos 107 straipsnyje įtvirtintas Konstitucinio Teismo sprendimų jo kompetencijai priskirtais klausimais galutinumas ir neskundžiamumas; visi bendrosios kompetencijos ir specializuoti teismai yra saistomi Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje suformuotos oficialios konstitucinės doktrinos. Tačiau organizaciniu ir administraciniu atžvilgiais minėtos teismų sistemos – Konstitucinis Teismas, vykdamas konstitucinę teisminę kontrolę, ir bendrosios kompetencijos bei pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigti specializuoti teismai – Konstitucijoje yra atskirtos⁸⁷.

Kaip konstatavo Konstitucinis teismas, pagal Konstituciją bendrosios kompetencijos teismų sistemą, kaip institucijų sistemą, sudaro keturių grandžių teismai: pirmoji (žemiausioji) grandis – apylinkių teismai, antroji grandis – apygardų teismai, trečioji grandis – Lietuvos apeliacinis teismas, ketvirtoji (aukščiausioji) grandis – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Įstatymų leidėjas, paisydamas Konstitucijos, turi diskreciją sudaryti tiek apylinkių bei apygardų teismų, kiek, jo manymu, yra reikalinga, ir nustatyti tokią jų kiekybinę sudėtį, kokia, jo manymu, yra būtina, kad būtų tinkamai, laiku vykdomas teisingumas, taip pat apibrėžti tokias atitinkamų apygardų bei apylinkių teismų veiklos teritorijų ribas, kokios, jo manymu, yra būtinos, kad būtų tinkamai, laiku vykdomas

⁸⁷ Konstitucinio Teismo 2004-12-13 nutarimas, Žin., 2004, Nr.181-6708, kur konstatuota, kad Konstitucinio teisinės valstybės principo esmė – teisės viešpatavimas. Konstitucinis teisės viešpatavimo imperatyvas reiškia, kad valdžios laisvę riboja teisė, kuriai privalo paklusti visi teisių santykių subjektai, neišskiriant nė teisėkūros subjektų. Pabrėžtina, kad visų teisėkūros subjektų diskreciją riboja aukščiausioji teisė - Konstitucija. Visi teisės aktai, visų valstybės ir savivaldybių institucijų bei pareigūnų sprendimai turi atitikti Konstituciją, jai neprieštarauti.

⁸⁸ Konstitucinio Teismo 2006-03-28 nutarimas, Žin., 2006, Nr.36-1292, kur konstatuota, kad subjektai, kuriantys teisę, aiškina (neretai ir aiškina) aukštesnę teisę, taigi ir Konstituciją; subjektai, taikantys teisę, *inter alia* Konstituciją, taip pat negali jos nesiaiškinti (neretai ir neaiškinti). Konstitucijos taikymas neatsiejamas nuo jos nuostatų turinio išsiaiškinimo, o neretai ir nuo aiškinimo. Būtent Konstitucijos nuostatų turinio išsiaiškinimas ir aiškinimas yra būtina prielaida, kad būtų galima inicijuoti atitinkamų teisės aktų (jų dalių) atitikties Konstitucijai patikrą Konstituciniame Teisme arba kitame teisme, kurio jurisdikcijai tai priskirta. Šiame kontekste pabrėžtina, kad visi teisę kuriantys ir taikantys subjektai, įskaitant ir teismus, taikdami Konstituciją privalo paisyti oficialios konstitucinės doktrinos, jie negali aiškinti Konstitucijos nuostatų kitaip, nei savo aktuose yra išaiškinę Konstitucinis Teismas; priešingu atveju būtų pažeistas konstitucinis principas, kad įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją turi tik Konstitucinis Teismas, būtų nepaisoma Konstitucijos viršenybės, būtų sudarytos prielaidos nesuderinamumams teisės sistemoje atsirasti.

⁸⁹ Konstitucinio Teismo 2006-06-06 nutarimas. Žin., 2006, Nr.65-2400.

teisingumas. Konstitucijoje (inter alia Konstitucijos 111 straipsnio 1 dalyje) ne tik yra nustatyta keturių grandžių bendrosios kompetencijos teismų sistema (kaip institucijų sistema), bet ir yra įtvirtinti bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos, kaip bylų teisminio nagrinėjimo procesinių pakopų sistemos, pagrindai. Iš Konstitucijos kylanti bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema suponuoja tai, kad bet kuri pirmosios instancijos bendrosios kompetencijos teismo baigiamąjį aktą turi būti galima nustatyta tvarka apskūsti bent vienos aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismui. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad teismų instancinės sistemos paskirtis yra šalinti galimas žemesnių instancijų teismų klaidas, neleisti, kad būtų įvykdytas neteisingumas, ir šitaip apsaugoti asmens, visuomenės teises ir teisėtus interesus (Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas⁹⁰). Tad bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos paskirtis – sudaryti prielaidas aukštesnės instancijos teismuose ištaisyti bet kurias fakto (t.y. teisiškai reikšmingų faktų nustatymo ir vertinimo) ar bet kurias teisės (t.y. teisės taikymo) klaidas, kurias dėl kokių nors priežasčių gali padaryti žemesnės instancijos teismas, ir neleisti, kad kokioje nors bendrosios kompetencijos teismų nagrinėtoje civilinėje, baudžiamojoje ar kitos kategorijos byloje būtų įvykdytas neteisingumas. Minėtas žemesnės instancijos teismų klaidų ištaisyimas ir su tuo susijęs kelio neteisingumui užkirtimas yra atitinkamos bylos šalių ir visuomenės apskritai pasitikėjimo ne tik atitinkamą bylą nagrinėjančiu bendrosios kompetencijos teismu, bet ir visa bendrosios kompetencijos teismų sistema *conditio sine qua non* (kaip būtina sąlyga)⁹¹.

Konstitucinė doktrina teigia, kad keturių grandžių bendrosios kompetencijos teismų sistemos nustatymas ir bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos pagrindų įtvirtinimas Konstitucijoje savaime nereiškia, kad įstatymų leidėjas yra konstituciškai įpareigotas įstatymu sukurti būtent keturias teismines instancijas (kaip bylų proceso pakopas, o ne kaip institucines grandis), t.y. kad jis turi nustatyti tokį teisinį reguliavimą, pagal kurį kiekvieną bylą būtų galima išnagrinėti apylinkės teisme, apygardos teisme, Lietuvos apeliaciniame teisme ir Lietuvos Aukščiausiajame Teisme. Priešingai, daugelyje demokratiškos valstybių yra susiklosčiusi ir nėra kvestionuojama tokia bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos tradicija, kai šie teismai sudaro trijų pakopų instancinę sistemą: toje sistemoje yra skiriamas bylų nagrinėjimas pirmosios instancijos teisme, apeliacinės instancijos teisme (kai inter alia iš naujo tiriami ir vertinami bylos išsprendimui reikšmės turintys faktai) ir kasacinės instancijos teisme (kai jokie bylos išsprendimui reikšmės turintys faktai nėra iš naujo nustatinėjami, nes tai jau yra padaręs apeliacinės instancijos teismas, bet yra iš naujo sprendžiami teisės taikymo klausimai). Būtent tokia – trijų pakopų – bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema įstatymais yra įtvirtinta ir Lietuvoje. Pažymėtina, kad įstatymų leidėjas pagal Konstituciją turi diskreciją nustatyti (vadovaudamasis inter alia tikslingumo sumetimais), kurios civilinės, baudžiamosios ar kitų kategorijų bylos turi būti pirmąja instancija nagrinėjamos apylinkės, o kurios – apygardos teismuose; įstatymų leidėjas taip pat turi tam tikrą diskreciją nustatyti (vadovaudamasis inter alia

⁹⁰ Konstitucinio Teismo 2006-01-16 nutarimas. Žin., 2006, Nr.7-254.

⁹¹ Konstitucinio Teismo 2006-03-28 nutarimas. Žin., 2006, Nr.36-1292.

tikslingumo sumetimais), ar apeliacinis procesas turi vykti vien Lietuvos apeliaciniame teisme, ar ir apygardos teismuose. Tačiau pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo ir formuoti tokios teismų praktikos, kuriais būtų ištrintas esminis skirtumas tarp bylų proceso pirmosios instancijos teisme, bylų proceso apeliacinės instancijos teisme ir (arba) bylų proceso kasacinės instancijos teisme, taip pat nustatyti tokio teisinio reguliavimo ir formuoti tokios teismų praktikos, kuriais būtų paneigta Lietuvos apeliacinio teismo, kaip apeliacinės instancijos teismo, ir (arba) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo, kaip kasacinės instancijos teismo, konstitucinė prigimtis⁹².

Kaip savo nutarime 2006 m. kovo 28 d. konstatavo Konstitucinis Teismas, pagal galiojusius įstatymus bendrosios kompetencijos teismas, nustatęs, kad teisės aktas, kurio atitikties Konstitucijai kontrolė Konstitucijoje nėra priskirta Konstitucinio Teismo jurisdikcijai, prieštarauja įstatymams, priimdamas sprendimą byloje neturėjo tokiu teisės aktu vadovautis. Tai jau 1997 m. gruodžio 18 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas⁹³. Kartu teigtina, kad tuo metu Lietuvos teisės sistemoje buvo susidariusi teisinio reguliavimo spraga, kuri neleido iš teisės sistemos pašalinti visų teisės aktų (jų dalių), kuriuose nustatytas teisinis reguliavimas konkuruoja su nustatytoju aukštesnės galios teisės aktuose, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijoje, ir deramai įgyvendinti konstitucinės teisminės kontrolės, kaip konstitucinio instituto, paskirties bei teikiamų galimybių – teisme (vadinasi, vadovaujantis tokiais tinkamo teisinio proceso principais kaip teisė būti išklausytam teisme, rungimasis, šalių lygybė teismui, *inter alia* procesinis lygiateisiškumas, viešumas ir kt.) spręsti dėl kitų teisėkūros subjektų išleistų (taigi ne Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistų ir ne priimtų referendumu) teisės aktų (jų dalių) atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai. Minėta teisės spraga buvo likviduota Seimui 1999 m. sausio 14 d. priėmus Lietuvos Respublikos administracinių teismų įsteigimo įstatymą (įsigaliojusį 1999 m. vasario 3 d.), kuriuo “skundams (prašymams) dėl viešojo ir vidinio administravimo subjektų priimtų administracinių aktų bei veiksų ar neveikimo (t.y. pareigų nevykdymo) nagrinėti” buvo įsteigti specializuoti administraciniai teismai, taip pat Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymą (įsigaliojusį 1999 m. gegužės 1 d.), pagal kurio 6 straipsnio 2 dalies 4 punktą apygardos administracinis teismas turėjo įgaliojimus kaip pirmosios instancijos teismas nagrinėti bylas pagal Vyriausybės atstovo pareiškimus dėl *inter alia* “vietos savivaldos institucijų ir jų pareigūnų aktų, prieštaraujančių Konstitucijai ir įstatymams”, o pagal 30 straipsnį tais atvejais, kai bendrosios kompetencijos ar specializuotam teismui kildavo abejonių, ar viešojo administravimo subjekto priimtas norminis administracinis aktas (ar jo dalis) neprieštarauja įstatymui ar Vyriausybės norminiam aktui, šis teismas turėjo sustabdyti bylos nagrinėjimą ir nutartimi kreiptis į administracinį teismą prašydamas patikrinti, ar atitinkamas aktas (ar jo dalis) atitinka įstatymą ar Vyriausybės norminį aktą; gavęs įsiteisėjusį administracinio teismo sprendimą,

⁹² Konstitucinio Teismo 2006-03-28 nutarimas. Žin., 2006, Nr.36-1292.

⁹³ Konstitucinio Teismo 1997-12-18 nutarimas, Žin., 1997, Nr.117-3032, kur konstatuota, kad Konstitucinis Teismas nesprenžia ministerijų, kitų valdymo institucijų teisės aktų teisėtumo klausimų (Konstitucinio Teismo įstatymo 63 straipsnio pirmoji dalis). Civilinio proceso kodekso 11 straipsnio penktojoje dalyje įtvirtinta, jog bendrosios kompetencijos teismas, nustatęs, kad teisės aktas, nepriklausantis Konstitucinio Teismo kompetencijai, prieštarauja įstatymams, priimdamas sprendimą neturi tokiu aktu vadovautis.

bendrosios kompetencijos ar specializuotas teismas turėjo atnaujinti bylos nagrinėjimą. Nors vėliau administracinių teismų sistema buvo pertvarkoma, o jų įgaliojimai koreguojami, įstatymuose liko įtvirtinta bendra nuostata, kad spęsti dėl kitų teisėkūros subjektų išleistų (taigi ne Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistų ir ne priimtų referendumu) teisės aktų (jų dalių) atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, yra priskirta administracinių teismų jurisdikcijai. Šiame kontekste paminėtina, kad pagal šią bendrą nuostatą Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra *inter alia* “vienintelė ir galutinė instancija byloms dėl norminių aktų, kuriuos priėmė centriniai valstybinio administravimo subjektai, teisėtumo”, todėl “bendrosios kompetencijos ar specializuotas teismas turi teisę sustabdyti bylos nagrinėjimą ir nutartimi kreiptis į administracinį teismą prašydamas patikrinti, ar konkretus norminis administracinis aktas (ar jo dalis), kuris turėtų būti taikomas nagrinėjamoje byloje, atitinka įstatymą ar Vyriausybės norminį aktą”, o “gavęs įsiteisėjusį administracinio teismo sprendimą dėl norminio akto, bendrosios kompetencijos ar specializuotas teismas atnaujina sustabdytos individualios bylos nagrinėjimą”. Panašios nuostatos yra įtvirtintos ir kituose įstatymuose, *inter alia* Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 3 straipsnio (2003 m. balandžio 8 d. redakcija) 4 dalyje, kurioje nustatyta: “Nustatęs, kad teisės norminis aktas ar jo dalis, kurio atitikimo Konstitucijai ar įstatymams kontrolė nepriklauso Konstitucinio Teismo kompetencijai, prieštarauja įstatymui ar Vyriausybės teisės norminiam aktui, teismas, priimdamas sprendimą, neturi tokiu teisės aktu vadovautis. Bendrosios kompetencijos teismas turi teisę sustabdyti bylos nagrinėjimą ir nutartimi kreiptis į administracinį teismą, prašydamas patikrinti, ar atitinkamas teisės norminis aktas ar jo dalis atitinka įstatymą ar Vyriausybės teisės norminį aktą. Gavęs įsiteisėjusį administracinio teismo sprendimą, teismas atnaujina bylos nagrinėjimą. Norminis administracinis aktas (ar jo dalis) laikomas panaikintu ir paprastai negali būti taikomas nuo tos dienos, kurią oficialiai buvo paskelbtas įsiteisėjęs administracinio teismo sprendimas dėl atitinkamo norminio akto (ar jo dalies) pripažinimo neteisėtu.” Konstatuotina, kad šiuo metu Administracinių bylų teisenos ir kitais įstatymais yra nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad spęsti dėl kitų teisėkūros subjektų išleistų (taigi ne Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistų ir ne priimtų referendumu) teisės aktų (jų dalių) atitikties aukštesnės galios teisės aktams, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, yra priskirta administracinių teismų jurisdikcijai. Jeigu administracinis teismas tokį teisės aktą pripažįsta prieštaraujančiu Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui), toks šio teismo sprendimas pagal Konstituciją ir įstatymus turi *erga omnes* poveikį visai atitinkamų teisės aktų (jų dalių) taikymo praktikai. Šiuo atžvilgiu įstatymais (*inter alia* Administracinių bylų teisenos įstatymu) administracinių teismų jurisdikcijai priskirtas kitų teisėkūros subjektų išleistų (taigi ne Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistų ir ne priimtų referendumu) teisės aktų (jų dalių) atitikties aukštesnės galios teisės aktams, išskyrus pačią Konstituciją, tyrimas, jeigu administracinis teismas suabejoja to Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleisto arba referendumu priimto aukštesnės galios teisės akto (jo dalies) atitiktimi dar aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, suponuoja atitinkamos konstitucinės justicijos bylos

inicijavimą Konstituciniame Teisme, taigi ir administracinių teismų pareigą tokiais atvejais kreiptis į Konstitucinį Teismą su atitinkamu prašymu. Šiame kontekste paminėtina ir tai, kad Administracinių bylų teisenos įstatymo 112 straipsnio 1 dalies formuluotė “bendrosios kompetencijos ar specializuotas teismas turi teisę nutartimi kreiptis į administracinį teismą prašydamas patikrinti, ar konkretus norminis administracinis aktas (ar jo dalis), kuris turėtų būti taikomas nagrinėjamoje byloje, atitinka įstatymą ar Vyriausybės norminį aktą”, taip pat Civilinio proceso kodekso 3 straipsnio (2003 m. balandžio 8 d. redakcija) 4 dalies formuluotės” nustatęs, kad teisės norminis aktas ar jo dalis, kurio atitikimo Konstitucijai ar įstatymams kontrolė nepriklauso Konstitucinio Teismo kompetencijai, prieštarauja įstatymui ar Vyriausybės teisės norminiam aktui” ir “bendrosios kompetencijos teismas turi teisę nutartimi kreiptis į administracinį teismą, prašydamas patikrinti, ar atitinkamas teisės norminis aktas ar jo dalis atitinka įstatymą ar Vyriausybės teisės norminį aktą” teisės požiūriu nėra nepriekaištingos ir yra taisytinės, nes, kaip savo 2006 m. sausio 16 d. nutarime yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, valstybės pareigūnų, *inter alia* teisėjų, įgaliojimai teisės aktuose negali būti apibūdinami kaip jų subjektinė teisė, kurią jie gali įgyvendinti savo nuožiūra, t.y. tokia teisė, kuria jie gali pasinaudoti arba nepasinaudoti; tokie įgaliojimai – tai ir pareigos, kurias valstybės pareigūnai ne tik gali, bet ir privalo įgyvendinti, jeigu yra įstatymuose nustatytos sąlygos⁹⁴.

1.3. Teisingumo vykdymo aktams keliami reikalavimai ir jurisprudencijos tęstinumas

Pagrindinė teismų funkcija yra teisingumo vykdymas. Vykdydami teisingumą teismai priima teisingumo vykdymo aktus. Kaip pastebėjo profesorius Valentinas Mikelėnas, teismo sprendimas nėra paprastas procesinis dokumentas, o visiems privalomas valstybės valdžios aktas, nes teismas, būdamas valstybės valdžios dalis, sprendimus priima valstybės vardu⁹⁵. Teismo sprendimas yra individualus aktas, nes teismo sprendime pateikiamas teisės normos aiškinimas, kuris kartais gali reikšti ir naujos normos sukūrimą, visada susijęs su konkrečios bylos fabula, todėl teismo sprendimas, skirtingai nei įstatymas, teisės šaltinio galią turi tik analogiškos bylos atveju. Teismas, vykdydamas teisingumą, aiškina ir taiko teisės normas ne *a priori*, o konkrečioje byloje, todėl kiekvienas teismo pateiktas teisės aiškinimas konkrečioje byloje yra *ratio decidendi*⁹⁶. Pagal bendrąją teisę precedentas yra pirminiu teisės šaltiniu, o kontinentinės teisės valstybėse teismo precedentas pripažįstamas antriniu teisės šaltiniu. Tokiu būdu abstrakti teisės norma tampa konkrečių subjektų konkretaus elgesio taisykle (*in concreto*), todėl teismo sprendimas yra tarpinė teisės normos ir konkrečių teisės subjektų grandis tuo įgydamas įstatymo galią (*lex specialis*)⁹⁷.

Kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, kiekvienu baigiamuoju teismo aktu atitinkamoje byloje yra įvykdomas teisingumas. Atitinkamoje byloje priimtas baigiamasis teismo aktas – tai

⁹⁴ Konstitucinio Teismo 2006-03-28 nutarimas. Žin., 2006, Nr.36-1292.

⁹⁵ Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius. Civilinio proceso teisė. II t. Vilnius. 2005. 143 p.

⁹⁶ Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius. Civilinio proceso teisė. II t. Vilnius. 2005. 144 p.

⁹⁷ Egidijus Laužikas, Valentinas Mikelėnas, Vytautas Nekrošius. Civilinio proceso teisė. II t. Vilnius. 2005. 145 p.

vienas teisės taikymo aktas, kuriuo ta byla yra užbaigiama. Taigi baigiamasis teismo aktas – tai vienas teisės aktas, vienas dokumentas, o ne keletas teisės aktų – dokumentų, juo labiau ne keletas skirtingu laiku surašytų ir priimtų teisės aktų – dokumentų. Baigiamasis teismo aktas negali būti nevientisas. Jį, kaip vientisą teisės aktą, turi pasirašyti visi bylą nagrinėję teisėjai. Baigiamasis teismo aktas negali būti dviprasmiškas; jis turi būti aiškus, suprantamas jau tada, kai nagrinėjamu klausimu yra priimamas ir viešai paskelbiamas sprendimas iš esmės, o ne būti toks, kuris verstų šalis, kitus proceso dalyvius, kitus asmenis spėlioti, kodėl, dėl kokių tikrųjų motyvų buvo priimtas būtent toks, o ne kitoks teismo sprendimas. Ypač pabrėžtina, kad baigiamojo teismo akto (kuriuo atitinkamoje byloje yra įvykdomas teisingumas) vientisumo reikalavimas išreiškia tokią šio akto savybę, be kurios tas aktas būtų ne tokio teisingumo, kurį numato Konstitucija, įvykdymo aktas, taigi pagal Konstituciją – ne teisingumo įvykdymo aktas. Iš Konstitucijos kylantis baigiamojo teismo akto vientisumo reikalavimas reiškia ir tai, kad tokio akto rezoliucinę dalį visuomet, be jokių išimčių, privalo grįsti aplinkybėmis ir argumentais, *expressis verbis* išdėstytais aprašomojoje ir (arba) motyvuojamojoje dalyse (jeigu pagal įstatymus turi būti atskira aprašomoji arba motyvuojamoji dalis). Taigi baigiamasis teismo aktas jokiais aplinkybėmis negali būti „sudurstytas“ iš atskirų skirtingu laiku surašytų fragmentų – atskirų dokumentų. Konstatuotina, kad iš Konstitucijos kylantis baigiamojo teismo akto vientisumo reikalavimas, konstitucinis imperatyvas, kad teismas priima sprendimus Lietuvos Respublikos vardu, kad baigiamasis teismo aktas, nesvarbu, ar teismo posėdžių salėje jis skelbiamas (balsiai perskaitant) visas, ar skelbiamos tik jo įžanginė ir rezoliucinė dalys, ar (jeigu tai yra viena iš konstituciškai leistinų šiame Konstitucinio Teismo nutarime aptartų išimčių) kitaip paviešinamas, visuomet privalo būti pasirašytas visų bylą nagrinėjusių teisėjų. Jeigu toks teismo sprendimas nėra patvirtintas teisėjų parašais (arba vieni jo fragmentai, kaip atskiri dokumentai, buvo teisėjų pasirašyti, o kiti – nebuvo arba buvo pasirašyti ne visų teisėjų), jis nelaikytinas baigiamuoju teismo aktu, jo pagrįstumas ir teisėtumas gali būti kvestionuojami. Įstatymu turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kuris veiksmingai užtikrintų, kad tokie teisėjų nepasirašyti teismo sprendimai nebūtų priimami ir skelbiami, o jeigu jie vis dėlto būtų priimti – kad juos būtų galima ginčyti. Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas, taip pat nuostata, kad teisingumą vykdo teismai, reiškia, jog konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas. Konstitucinė teisingumo samprata suponuoja ne tik formalų, nominalų teismo vykdomą teisingumą, ne tik išorinę teismo vykdomo teisingumo regimybę, bet – svarbiausia – tokius teismo sprendimus (kitus baigiamuosius teismo aktus), kurie savo turiniu nėra neteisingi. Vien formaliai teismo vykdomas teisingumas nėra tas teisingumas, kurį įtvirtina, saugo ir gina Konstitucija. Bet kurio baigiamojo teismo akto (sprendimo, nuosprendžio, nutarties, nutarimo) surašymas dar prieš oficialiai jį priimant (t.y. teisėjams balsuojant dėl jo ir jį pasirašant) ir jį viešai paskelbiant nėra savitiksliis dalykas – tai yra priemonė, leidžianti užtikrinti, kad visos bylai turinčios reikšmės aplinkybės bus nustatytos būtent dar prieš oficialiai priimant ir viešai paskelbiant atitinkamą baigiamąjį teismo aktą, kad dar prieš oficialiai priimant tą baigiamąjį teismo aktą bus deramai

įvertinti visi turintys reikšmės argumentai, kad į juos visus bus deramai įsigilinta, kad tinkamai bus pritaikyti teisės aktai ir kt. Taigi baigiamojo teismo akto surašymas dar prieš oficialiai jį priimant ir viešai paskelbiant yra viena iš teisinių garantijų, kad atitinkamoje byloje bus įvykdytas teisingumas; jeigu būtų priešingai, t.y. jeigu baigiamasis teismo aktas nebūtų grindžiamas teisiniais argumentais arba būtų grindžiamas tik tam tikra argumentų dalimi, o kita argumentų dalis būtų surašyta ir paviešinta vėliau, jau viešai paskelbus atitinkamą baigiamąjį teismo aktą, teisingumas liktų neįvykdytas, nes visada išliktų pagrįsta abejonė, ar tais vėliau surašytais argumentais nėra siekiama pateisinti teismo *a priori* priimto baigiamojo akto, taigi ir abejonė, ar baigiamasis teismo aktas iš tikrųjų nėra grindžiamas ne tik tais argumentais (motyvais), kurie yra jame formaliai surašyti. Kartu pažymėtina, kad įstatymų leidėjas turi nekvestionuojamus įgaliojimus įstatymu nustatyti baigiamojo teismo akto struktūrą, *inter alia* tai, kad baigiamajame teismo akte turi būti atskira dalis arba dalys, kur turi būti išdėstomos tam tikros bylos aplinkybės, argumentai ir kt. Be to, įstatymų leidėjas, atsižvelgdamas į teismų nagrinėjamų bylų rūšių įvairovę, teismo proceso nagrinėjant tam tikrų kategorijų bylas ypatumus, kitus svarbius veiksnius, gali įstatymu nustatyti ir skirtingą baigiamojo teismo akto struktūrą tam tikrų kategorijų byloms ir (arba) tam tikriems teismams. Tačiau pagal Konstituciją negalima nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kad teismas turėtų arba galėtų savo nuožiūra priimti, juo labiau priimti ir viešai paskelbti, ne visą savo baigiamąjį aktą, o tik kurią nors jo dalį ar dalis, *inter alia* jo rezoliucinę dalį, kuri nėra grindžiama tame baigiamajame akte surašytais, t.y. *expressis verbis* išdėstytais, argumentais ir nurodytomis aplinkybėmis, ir kad tie argumentai galėtų būti surašomi ir aplinkybės nurodomos kada nors vėliau⁹⁸.

Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarime konstatavo: konstituciniai imperatyvai, kad teisingumą vykdo tik teismai, kad teisė negali būti nevieša, taip pat iš Konstitucijos kylantis reikalavimas teisingai išnagrinėti bylą suponuoja ir tai, kad kiekvienas baigiamasis teismo aktas turi būti grindžiamas teisiniais argumentais (motyvais); argumentavimas turi būti racionalus; iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylantis teisinio aiškumo reikalavimas *inter alia* reiškia, kad baigiamajame teismo akte negali būti ir nutylėtų argumentų, nenurodytų aplinkybių, turinčių reikšmės teisingo baigiamojo teismo akto priėmimui; baigiamieji teismo aktai turi būti aiškūs byloje dalyvaujantiems ir kitiems asmenims. Minėti reikalavimai dėl teismų sprendimų argumentavimo taikytini ir bendrosios kompetencijos bei pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų sprendimams kreiptis arba (nors to prašo kuri nors teismo nagrinėjamos bylos šalis) nesikreipti į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti ir spręsti, ar toje byloje taikytinas Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai. Šie reikalavimai taikytini ir teismų sprendimams kreiptis arba (nors prašoma) nesikreipti į atitinkamą administracinį teismą su prašymu ištirti ir spręsti, ar atitinkamoje byloje taikytinas teisės aktas (jo dalis), kurio atitikties aukštesnės galios teisės aktams *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai) patikra yra priskirta

⁹⁸ Konstitucinio Teismo 2006-09-21 nutarimas. Žin., 2006, Nr.102-3957.

ne Konstitucinio Teismo, bet administracinių teismų jurisdikcijai, neprieštarauja Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui)⁹⁹.

Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos 109 straipsnį (kuriame, kaip minėta, nustatyta, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai, kad teisėjas ir teismai, vykdydami teisingumą, yra nepriklausomi, kad teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo, kad teismas priima sprendimus Lietuvos Respublikos vardu), yra konstatavęs, kad teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves. Konstitucinė teisingumo vykdymo samprata suponuoja ir tai, kad teismai bylas turi spręsti tik griežtai laikydami įstatymuose nustatytą procesinių bei kitų reikalavimų ir neperžengdami savo jurisdikcijos ribų, neviršydami kitų įgaliojimų. Iš Konstitucijos 109 straipsnio 1 dalies teismams kyla pareiga teisingai ir objektyviai išnagrinėti bylas, priimti motyvuotus ir pagrįstus sprendimus. Teismų įgaliojimai sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai yra *expressis verbis* įtvirtinti Konstitucijoje: Konstitucijos 110 straipsnio 2 dalyje nustatyta, jog tais atvejais, kai yra pagrindo manyti, kad įstatymas ar kitas teisinis aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą prašydamas spręsti, ar šis įstatymas ar kitas teisinis aktas atitinka Konstituciją. Paminėtina ir tai, kad pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo įstatymą teismas neturi *locus standi* kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar Konstitucijai neprieštarauja toks įstatymas (jo dalis) ar kitas teisės aktas (jo dalis), kuris neturėtų (negalėtų) būti taikomas to teismo nagrinėjamoje byloje¹⁰⁰.

Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarimu suformavo konstitucinį principą, kad konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja jurisprudencijos tęstinumą. Konstitucijoje įtvirtinta bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema turi funkcionuoti taip, kad būtų sudarytos prielaidos formuoti vienodai (nuosekliai, neprieštaringai) bendrosios kompetencijos teismų praktikai – būtent tokiai, kuri būtų grindžiama su Konstitucijoje įtvirtintais teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principais (bei kitais konstituciniais principais) neatskiriamai susijusia ir iš jų kylančia maksima, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, t.y. jos turi būti sprendžiamos ne sukuriant naujus teismo precedentes, konkuruojančius su esamais, bet paisant jau įtvirtintų. Užtikrinant iš Konstitucijos kylantį bendrosios kompetencijos teismų praktikos vienodumą (nuoseklumą, neprieštaringumą), taigi ir jurisprudencijos tęstinumą, lemiamą reikšmę (be kitų svarbių veiksnių) turi šie veiksniai: bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi savo pačių sukurtų precedentų – sprendimų analogiškose bylose; žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, yra saistomi aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimų – precedentų tų kategorijų bylose;

⁹⁹ Konstitucinio Teismo 2006-03-28 nutarimas. Žin., 2006, Nr.36-1292.

¹⁰⁰ Konstitucinio Teismo 2007-10-24 nutarimas. Žin., 2007, Nr.111-4549.

aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, peržiūrėdami žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimus, privalo tuos sprendimus vertinti vadovaudamiesi visuomet tais pačiais teisiniais kriterijais; tie kriterijai turi būti aiškūs ir *ex ante* žinomi teisės subjektams, *inter alia* žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismams (vadinasi, bendrosios kompetencijos teismų jurisprudencija turi būti prognozuojama). Esami aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sukurti precedentai atitinkamų kategorijų bylose susaisto ne tik žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismus, priimančius sprendimus analogiškose bylose, bet ir tuos precedentes sukūrusius aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismus (*inter alia* Lietuvos apeliacinį teismą ir Lietuvos Aukščiausiąjį Teismą). Teismai turi vadovautis tokia atitinkamų teisės nuostatų (normų, principų) turinio, taip pat šių teisės nuostatų taikymo samprata, kokia buvo suformuota ir kokia buvo vadovaujama taikant tas nuostatas (normas, principus) ankstesnėse bylose, *inter alia* anksčiau sprendžiant analogiškas bylas. Iš Konstitucijos kylančios maksimos, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, nepaisymas reikštų ir Konstitucijos nuostatų dėl teisingumo vykdymo, konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principų, kitų konstitucinių principų nepaisymą. Bendrosios kompetencijos teismų praktika atitinkamų kategorijų bylose turi būti koreguojama ir nauji teismo precedentai tų kategorijų bylose gali būti kuriami tik tada, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, konstituciškai pagrįdžiama ir pateisinama. Toks bendrosios kompetencijos teismų praktikos koregavimas (nukrypimas nuo teismus ligi tol saisčiusių ankstesnių precedentų ir naujų precedentų kūrimas) visais atvejais turi būti deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojamas atitinkamuose bendrosios kompetencijos teismų sprendimuose. Nei naujų teismo precedentų kūrimas, nei teismo precedentų argumentavimas (pagrindimas) negali būti tokie valiniai aktai, kurie nėra racionaliai teisiškai motyvuoti. Jokio naujo teismo precedento sukūrimo ar argumentavimo negali lemti atsitiktiniai (teisės atžvilgiu) veiksniai. Būtent tokį – tik tada, kai tai yra neišvengiamai, objektyviai būtina, atliekamą ir visais atvejais deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojamą – bendrosios kompetencijos teismų praktikos koregavimą (nukrypimą nuo teismus ligi tol saisčiusių ankstesnių precedentų ir naujų precedentų kūrimą) pagal savo kompetenciją turi užtikrinti atitinkamai Lietuvos apeliacinis teismas ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Jeigu priimant teismų sprendimus minėtų iš Konstitucijos kylančių reikalavimų yra nesilaikoma, ne tik yra sudaromos prielaidos nesuderinamumui ir nenuoseklumui bendrosios kompetencijos teismų praktikoje ir teisės sistemoje atsirasti, ne tik teismų jurisprudencija tampa mažiau prognozuojama, bet ir duodama pagrindo kilti abejonėms, ar atitinkami bendrosios kompetencijos teismai, priimdami tuos sprendimus, nebuvo šališki, ar tie sprendimai nebuvo kitais atžvilgiais subjektyvūs. Iš Konstitucijos kylančios bendrosios kompetencijos teismų instancinės sistemos negalima interpretuoti kaip varžančios žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų procesinį savarankiškumą: nors pagal Konstituciją žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismai, priimdami sprendimus atitinkamų kategorijų bylose, apskritai yra saistomi aukštesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų sprendimų – precedentų tų kategorijų bylose, aukštesnės instancijos

bendrosios kompetencijos teismai (ir tų teismų teisėjai) negali kištis į žemesnės instancijos bendrosios kompetencijos teismų nagrinėjamas bylas, teikti jiems kokių nors privalomų ar rekomendacinio pobūdžio nurodymų, kaip turi būti sprendžiamos atitinkamos bylos ir pan.; tokie nurodymai (nesvarbu, privalomi ar rekomendacinio pobūdžio) Konstitucijos atžvilgiu būtų vertintini kaip atitinkamų teismų (teisėjų) veikimas *ultra vires*. Pagal Konstituciją teismų praktika formuojama tik teismams patiems sprendžiant bylas. Aptarti iš Konstitucijos kylantys bendrosios kompetencijos teismų veiklos bei tos veiklos teisinio reguliavimo imperatyvai yra *mutatis mutandis* taikytini ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų veiklai bei jos teisiniui reguliavimui.

Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarime konstatuota, kad Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalyje vartojama sąvoka “sprendimai” (tokia pat sąvoka vartojama Konstitucijos 105 straipsnio 1 dalyje, 107 straipsnio 1 dalyje, 109 straipsnio 4 dalyje) negali būti aiškinama kaip reiškianti, esą Konstitucinis Teismas, sprenddamas jo kompetencijai priskirtus klausimus, gali priimti tik tokį teisės aktą, kuris yra vadinamas sprendimu (turi sprendimo formą). Sąvoka “sprendimai” yra bendrinė, ja ne tik apibūdinami Konstitucinio Teismo priimami teisės aktai ir tų aktų rūšis - ji reiškia, kad Konstitucinis Teismas įgyvendina Konstitucijos jam priskirtą kompetenciją ir pareiškia savo valią, t.y. priima Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą.

Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies bendrinė sąvoka “sprendimai” yra sukonkretinta Konstitucinio Teismo įstatyme. Konstitucinio Teismo įstatymo 22 straipsnyje (1996 m. liepos 11 d. redakcija) *inter alia* nustatyta: Konstitucinis Teismas išsprendžia bylą iš esmės, priimdamas nutarimą; nutarimus Konstitucinis Teismas skelbia Lietuvos Respublikos vardu; Konstitucinio Teismo įstatymo numatytais atvejais (t.y. tais pačiais atvejais, kurie numatyti Konstitucijos 105 straipsnio 3 dalyje) baigiamasis Konstitucinio Teismo aktas vadinamas išvada; Konstitucinis Teismas atskirais klausimais, dėl kurių byla neišsprendžiama iš esmės, priima sprendimus. Taigi ištyręs, ar aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai, neprieštarauja kuris nors Seimo, Respublikos Prezidento arba Vyriausybės teisės aktas, taip pat kuris nors referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis), Konstitucinis Teismas priima nutarimą.

Šiame kontekste paminėtina, kad pagal Konstitucinio Teismo įstatymą Konstitucinis Teismas priima sprendimus dėl Konstitucinio Teismo nutarimo aiškinimo (61 straipsnio 2 dalis), dėl bylos (teisenos) nutraukimo (69 straipsnio 3 dalis). Nurodyti Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados, sprendimai yra Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai - jais baigiama konstitucinės justicijos byla. Visus šiuos Konstitucinio Teismo nutarimus, išvadas, taip pat sprendimus, kuriais baigiama konstitucinės justicijos byla, t.y. Konstitucinio Teismo baigiamuosius aktus, apima Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalyje vartojama bendrinė sąvoka “sprendimai”, reiškianti ir tai, kad Konstitucinis Teismas įgyvendina Konstitucijos jam priskirtą kompetenciją ir pareiškia savo valią, t.y. priima Konstitucinio Teismo baigiamąjį aktą.

Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados, sprendimai, kuriais yra baigiama konstitucinės justicijos byla, t.y. Konstitucinio

Teismo baigiamieji aktai, yra galutiniai ir neskundžiami nepriklausomai nuo to, ar tuos teisės aktus Konstitucinis Teismas atitinkamoje konstitucinės justicijos byloje priėmė iš esmės ištyręs teisės akto (jo dalies) atitiktį Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui), ar teisės akto (jo dalies) atitiktis Konstitucijai (kitam aukštesnės galios teisės aktui) iš esmės netyręs, o deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuotu sprendimu atsisakęs nagrinėti prašymą arba nutraukęs pradėtą teiseną (bylą)(jeigu atitinkamas prašymas buvo priimtas Konstituciniame Teisme ir konstitucinės justicijos byla buvo pradėta rengti Konstitucinio Teismo posėdžiui arba jau buvo išnagrinėta Konstitucinio Teismo posėdyje).

Ypač pabrėžtina, jog Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies, kurioje, kaip minėta, nustatyta, kad Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami, formuluotė “yra galutiniai ir neskundžiami” reiškia, kad Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados, sprendimai, kuriais yra baigiama konstitucinės justicijos byla, t.y. Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams, neišskiriant nė paties Konstitucinio Teismo: Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai yra privalomi ir pačiam Konstituciniam Teismui, jie suvaržo Konstitucinį Teismą tuo atžvilgiu, kad jis negali jų pakeisti arba jų peržiūrėti, jeigu tam nėra konstitucinio pagrindo.

Joks oficialios konstitucinės doktrinos plėtojimas – nei ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose priimtuose Konstitucinio Teismo aktuose pateiktos Konstitucijos nuostatų sampratos papildymas naujais elementais (fragmentais), nei toks anksčiau suformuluotų oficialių konstitucinių doktrininių nuostatų reinterpretavimas, kai oficiali konstitucinė doktrina yra pakoreguojama, - pagal Konstituciją negali būti ir nėra pagrindas peržiūrėti ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose priimtus nutarimus, išvadas, sprendimus, kuriais buvo baigta konstitucinės justicijos byla, ar jų argumentavimą (pagrindimą).

Taigi Konstitucija nesuteikia pagrindo “atgaline data” grąžinti į Lietuvos teisės sistemą teisinio reguliavimo, kuris Konstitucinio Teismo buvo pripažintas prieštaraujančiu aukštesnės galios teisiniam reguliavimui, *inter alia* (ir pirmiausia) nustatytam Konstitucijoje, taip pat kvestionuoti ir anuliuoti atitinkamų Konstitucinio Teismo nutarimų, išvadų, sprendimų, kurie buvo konstituciškai pagrįsti tuo metu, kai buvo priimti. Kitaip aiškinant būtų ne tik nepaisoma Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių konstitucinės justicijos - konstitucinės teisminės kontrolės – institutą, *inter alia* Konstitucinio Teismo sprendimų neskundžiamumą ir galutinumą, bet ir paneigiama Konstitucijos stabilumas, Konstitucinio Teismo sprendimų prognozuojamumas, įvairių teisės subjektų teisėti lūkesčiai, kurie tokiais sprendimais yra sukuriami. Tad Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punktas, kuriame nustatytas vienas iš pagrindų, kuriems esant Konstitucinio Teismo iniciatyva gali būti peržiūrėtas Konstitucinio Teismo baigiamasis aktas, yra tas, kad “pasikeitė

Konstitucijos norma, kurios pagrindu nutarimas buvo priimtas”, nesiderina su Konstitucijos 107 straipsnio 1, 2 dalių nuostatomis¹⁰¹.

Šiame kontekste paminėtina ir tai, kad, kaip yra konstatavęs Konstitucinis Teismas, ir jį saisto jo paties sukurti precedentai ir jo paties suformuota tuos precedentes pagrindžianti oficiali konstitucinė doktrina (Konstitucinio Teismo 2006 m. lapkričio 21 d. sprendimas¹⁰²). Konstitucinis Teismas privalo užtikrinti konstitucinės jurisprudencijos tęstinumą (nuoseklumą, neprieštarinumą) ir savo sprendimų prognozuojamumą remdamasis savo jau suformuluota oficialia konstitucine doktrina bei precedentais. Oficialios konstitucinės doktrinos (jos nuostatų) reinterpretuoti taip, kad oficiali konstitucinė doktrina būtų pakoreguota, yra negalima, konstituciškai neleistina, jeigu tuomet pakeičiama Konstitucijoje įtvirtintų vertybių sistema, sumažinamos Konstitucijos viršenybės teisės sistemoje apsaugos garantijos, paneigiama Konstitucijos, kaip vientiso akto, darnios sistemos, samprata, sumažinamos Konstitucijoje įtvirtintos asmens teisių ir laisvių garantijos, pakeičiamas Konstitucijoje įtvirtintas valdžių padalijimo modelis. Kiekvienas tokio oficialios konstitucinės doktrinos reinterpretavimo, kai oficiali konstitucinė doktrina yra pakoreguojama, atvejis turi būti deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojamas atitinkamame Konstitucinio Teismo akte. Taigi teismų precedentai yra teisės šaltiniai – *auctoritate rationis*; rėmimasis precedentais yra vienodos (nuoseklios, neprieštaringos) teismų praktikos, kartu ir Konstitucijoje įtvirtinto teisingumo principo, įgyvendinimo sąlyga. Todėl teismų precedentai negali būti nemotyvuotai ignoruojami. Kad deramai atliktų šią savo funkciją, precedentai patys turi būti aiškūs. Teismų precedentai taip pat turi neprieštarauti oficialiai konstitucinei doktrinai. Kita vertus, teismų precedentų, kaip teisės šaltinių, reikšmės negalima pervertinti, juo labiau suabsoliutinti. Remtis teismų precedentais reikia itin apdairiai. Pabrėžtina, kad teismams sprendžiant bylas precedento galią turi tik tokie ankstesni teismų sprendimai, kurie buvo sukurti analogiškose bylose, t.y. precedentas taikomas tik tose bylose, kurių faktinės aplinkybės yra tapačios arba labai panašios į tos bylos, kurioje buvo sukurtas precedentas, faktines aplinkybes ir kurioms turi būti taikoma ta pati teisė, kaip toje byloje, kurioje buvo sukurtas precedentas. Precedentų konkurencijos atveju (t.y. kai yra keli skirtingi analogiškose bylose priimti teismų sprendimai) turi būti vadovaujamosi aukštesnės instancijos (aukštesnės grandies) teismo sukurtu precedentu. Taip pat atsižvelgtina į precedento sukūrimo laiką ir į kitus turinčius reikšmės veiksnius, kaip antai: į tai, ar atitinkamas precedentas atspindi susiformavusią teismų praktiką, ar yra pavienis atvejis; į sprendimo argumentacijos įtikinamumą; į sprendimą

¹⁰¹ Konstitucinio Teismo 2006-03-28 nutarimas. Žin., 2006, Nr.36-1292.

¹⁰² Konstitucinio Teismo 2006-11-21 sprendimas, Žin. 2006, Nr.127-4849, kur konstatuota, kad Konstitucinio Teismo nutarimas yra vientisas. Jo nutariamoji (rezoliucinė) dalis yra grindžiama motyvuojamosios dalies argumentais. Aiškindamas savo nutarimą Konstitucinis Teismas yra saistomas tiek nutarimo nutariamiosios (rezoliucinės), tiek motyvuojamosios dalių turinio. Dėl Konstitucinio Teismo nutarimo aiškinimo priimtas sprendimas yra neatskiriamas nuo Konstitucinio Teismo nutarimo. Taigi aiškinant Konstitucinio Teismo nutarimus, kitus baigiamuosius aktus yra plėtojama oficiali konstitucinė doktrina. Oficialios konstitucinės doktrinos formavimas ir plėtojimas - konstitucinės justicijos funkcija (Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimas; taip pat Konstitucinio Teismo 2003 m. gegužės 30 d., 2004 m. liepos 1 d., 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai, 2005 m. rugsėjo 20 d. sprendimas, 2006 m. kovo 14 d., 2006 m. gegužės 9 d., 2006 m. birželio 6 d. nutarimai, 2006 m. rugpjūčio 8 d. sprendimas). Konstitucinio Teismo formuojama oficiali konstitucinė doktrina, kurioje yra aiškinamos Konstitucijos nuostatos (principai, normos), yra viena visuma. Konstitucijos nuostatų sampratos, šių nuostatų pagrindu suformuluotų oficialių konstitucinių doktrininių nuostatų tolesnis aiškinimas ir plėtojimas naujose konstitucinės justicijos bylose priimtuose Konstitucinio Teismo aktuose tam tikromis aplinkybėmis gali suponuoti ne tik naujų, toms konstitucinės justicijos byloms būtinų tirti konstitucinio teisinio reguliavimo aspektų atskleidimą ir ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose priimtuose Konstitucinio Teismo aktuose pateiktos Konstitucijos nuostatų sampratos papildymą naujais elementais (fragmentais), bet ir anksčiau suformuluotų oficialių konstitucinių doktrininių nuostatų reinterpretavimą, kai oficiali konstitucinė doktrina yra pakoreguojama. Toks Konstitucijos nuostatų sampratos ir oficialių konstitucinių doktrininių nuostatų reinterpretavimas, kai oficiali konstitucinė doktrina yra pakoreguojama, yra išimtinė Konstitucinio Teismo kompetencija.

priėmusio teismo sudėtį (į tai, ar atitinkamą sprendimą priėmė vienas teisėjas, ar teisėjų kolegija, ar išplėstinė teisėjų kolegija, ar visa teismo (jo skyriaus) sudėtis); į tai, ar dėl ankstesnio teismo sprendimo buvo pareikšta teisėjų atskirųjų nuomonių; į galimus reikšmingus pokyčius (socialinius, ekonominius ir kt.), įvykusius priėmus atitinkamą precedento reikšmę turintį teismo sprendimą, ir kt. Minėta, kad tais atvejais, kai teismų praktikos koregavimas yra neišvengiamai, objektyviai būtinas, teismai gali nukrypti nuo juos ligi tol saiščiusių ankstesnių precedentų ir sukurti naujus, tačiau tai turi būti daroma deramai (aiškiai ir racionaliai) argumentuojant. Ypač pabrėžtina, kad nukrypdamas nuo ankstesnių precedentų teismas privalo ne tik deramai argumentuoti patį priimamą sprendimą (sukuriamą naują precedentą), bet ir aiškiai išdėstyti motyvus, argumentus, pagrindžiančius būtinumą nukrypti nuo ankstesnio precedento. Viena iš būtinų teismų praktikos vienodumo (nuoseklumo, neprieštaringumo), taigi ir jurisprudencijos tęstinumo, užtikrinimo sąlygų yra visų grandžių bendrosios kompetencijos ir pagal Konstitucijos 111 straipsnio 2 dalį įsteigtų specializuotų teismų precedentų prieinamumas, kurį lemia atitinkamų informacinių sistemų sukūrimas, organizacinių bei techninių galimybių teismams (teisėjams) susipažinti su analogiškose bylose anksčiau priimtais teismų sprendimais – precedentais analogiškose bylose užtikrinimas¹⁰³.

2. Konstitucinio Teismo jurisprudencijos įtaka bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų praktikai

2.1. Bendri teismų praktikos formavimo aspektai

Profesoriaus Valentino Mikelėno nuomone, teismų praktika yra tam tikrų taisyklių, suformuotų teismams aiškinant teisę, sistema. Taikyti precedentą reiškia vadovautis taisykle, kurią sukūrė teismas, aiškindamas atitinkamą teisės normą. Tokiu būdu užtikrinamas ne tik teisinis apibrėžtumas ir teismų praktikos stabilumas, bet ir teisės universalumas, jos taikymo nuoseklumas bei teisės raida¹⁰⁴. Anot profesoriaus Valentino Mikelėno, tik tokią valstybę, kur yra stabili teismų praktika, galima laikyti teisine. Vadovaujantis teismo precedentais išvengiama skirtingų tos pačios teisės normos aiškinimo ir tokių pačių faktinių aplinkybių vertinimo, be to remiantis teismo precedentu ne tik išaiškinama konkreti teisės norma, bet ir užpildoma teisės spraga, todėl nesutikimą su teismo precedentu reikia argumentuoti, o atmetus precedentą be jokių argumentų, teismo sprendimas naikintinas instancine tvarka. Būtent todėl precedentus formuoja aukščiausiosios teismo instancijos, labiausiai patyrę ir aukščiausios kvalifikacijos teisininkai¹⁰⁵. Dėl šių priežasčių teismo precedento svarba aiškinant teisę daugumoje valstybių pripažįstama *de facto*, o kai kuriose (Lietuvoje taip pat) *de jure*. Taikant precedentinį teisės aiškinimą reikia vadovautis taisyklėmis:

- jei precedentu galima būtų patvirtinti arba paneigti kurią nors teisės aiškinimo alternatyvą, juo būtina remtis;

¹⁰³ Konstitucinio Teismo nutarimas 2007-10-24. Žin., 2007, Nr.111-4549.

¹⁰⁴ Dalia Mikelėnienė, Valentinas Mikelėnas. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius. 1999. 213 p.

¹⁰⁵ Dalia Mikelėnienė, Valentinas Mikelėnas. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius. 1999. 214 p.

- kiekvieną nukrypimą nuo precedente suformuluoto teisės aiškinimo privalu argumentuoti, tai reiškia, kad žemesnysis teismas, nepaisydamas aukščiausiojo teismo suformuluoto teisės aiškinimo, arba pats aukščiausiasis teismas, nukrypdamas nuo savo ankstesnės praktikos, turi tai atitinkamai argumentuoti;
- esant keliems prieštaringsiems teismo precedentams, reikia vadovautis naujausiu, jei jis teisėtas, teisingas ir pakankamai racionaliai argumentuotas;
- precedentu privalu vadovautis tik tokioje byloje, kuri iš esmės panaši į ankstesnę, t.y. į tą, kurioje išaiškinta ta pati teisės norma, taikoma panašiomis faktinėmis aplinkybėmis (kur teismo sprendimo *ratio decidendi* sutampa su nagrinėjamos bylos *ratio* – faktinėmis bylos aplinkybėmis, kurioms taikyta teisės norma nurodant jos išaiškinimo ir taikymo argumentus (lot. *ratio* – pagrindas, priežastis, motyvas). Vadinasi, bylas, kurių *ratio* sutampa, būtina spręsti vienodai. Jeigu anksčiau nagrinėtos bylos bei nagrinėjamos bylos faktinės aplinkybės iš esmės skiriasi, precedentu remtis negalima¹⁰⁶.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pasisakęs, kad teismas, vykdydamas teisingumą, aiškina ir taiko teisės normas. Tą teismas daro ne *a priori*, o konkrečioje byloje, atsižvelgdamas į konkrečios bylos faktines aplinkybes ir šias aplinkybes siedamas su taikytina teisės norma. Todėl kiekvienas teismo pateiktas teisės aiškinimas gali būti ir turi būti suprantamas tik konkrečios bylos kontekste ir siejamas tik su tuo kontekstu, nes šis aiškinimas, kaip minėta, yra ne aiškinimas *a priori*, o teismo sprendimo konkrečioje byloje *ratio decidendi*. Bandytas taikyti konkrečius teismo precedentes bylose, neturinčiose esminio panašumo su byla, kurią nagrinėjant buvo suformuluotas tas teismo precedentas, reikštų tą patį, kaip taikyti teisės normą teisiniam santykiui, kurio ši norma nereguliuoja¹⁰⁷.

Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 33 straipsnis nustato, kad bylų nagrinėjimo teisės šaltiniai yra Lietuvos Respublikos Konstitucija, įstatymai, Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys, Vyriausybės nutarimai ir kiti Lietuvos Respublikoje galiojantys teisės aktai, kurie neprieštarauja įstatymams. Nagrinėdami bylas, teismai taip pat vadovaujasi oficialiai paskelbtais Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimais ir atsižvelgia į Aukščiausiojo Teismo biuletenyje paskelbtas šio teismo nutartis bei Vyriausiojo administracinio teismo biuletenyje paskelbtus šio teismo sprendimus, nutarimus ir nutartis. Teismai, nagrinėdami bylas, taiko Europos Sąjungos teisės normas ir vadovaujasi Europos Sąjungos teisminių institucijų sprendimais, taip pat jų preliminariais nutarimais Europos Sąjungos teisės aktų aiškinimo ir galiojimo klausimais¹⁰⁸.

Lietuvos Respublikos teismų įstatyme nustatyta, kad Aukščiausiasis Teismas yra vienintelis kasacinės instancijos teismas įsiteisėjusiems bendrosios kompetencijos teismų sprendimams, nuosprendžiams, nutartims, nutarimams ir įsakymams peržiūrėti. Aukščiausiasis Teismas formuoja vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus. Tam Aukščiausiasis Teismas:

¹⁰⁶ Dalia Mikelėnienė, Valentinas Mikelėnas. Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai. Vilnius. 1999. 215 p.

¹⁰⁷ Civ.byla Nr.3K-122/98.

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 33 str. Žin., 1994, Nr.46-851 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

- 1) skelbia skyrių plenarinių sesijų nutartis, taip pat trijų ir išplėstinių septynių teisėjų kolegijų nutartis, dėl kurių paskelbimo pritarė dauguma atitinkamo skyriaus teisėjų. Į Aukščiausiojo Teismo biuletenyje paskelbtose nutartyse esančius įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo išaiškinimus atsižvelgia teismai, valstybės ir kitos institucijos, taip pat kiti asmenys, taikydami tuos pačius įstatymus ir kitus teisės aktus;
- 2) analizuoja teismų praktiką taikant įstatymus ir kitus teisės aktus ir teikia rekomendacinius išaiškinimus;
- 3) gali konsultuoti teisėjus įstatymų ir kitų teisės aktų aiškinimo ir taikymo klausimais.

Aukščiausiasis Teismas, vadovaudamasis Europos Sąjungos teisminių institucijų išaiškinimais, analizuoja ir apibendrina bendrosios kompetencijos teismų praktiką taikant Europos Sąjungos teisės normas ir teikia rekomendacijas dėl Lietuvos bendrosios kompetencijos teismų ir Europos Sąjungos teisminių institucijų bendradarbiavimo užtikrinant vienodą Europos Sąjungos teisės aktų aiškinimą ir taikymą Lietuvos Respublikoje¹⁰⁹.

Aukščiausiasis Teismas leidžia biuletinį „Teismų praktika“ kur periodiškai skelbiama:

- 1) Teismų įstatymo 23 straipsnio 2 dalies 1 punkte ir 3 dalyje numatytos nutartys ir rekomendacijos;
- 2) Senato patvirtintos teismų praktikos taikant įstatymus ir kitus teisės aktus atskirų kategorijų bylose apibendrinimo apžvalgos ir rekomendaciniai išaiškinimai;
- 3) kita medžiaga, kurios paskelbimo būtinumą pripažįsta Aukščiausiojo Teismo Senatas¹¹⁰.

Iš paminėtų Lietuvos Respublikos teismų įstatymo nuostatų išplaukia, kad vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką formuoja Lietuvos Aukščiausiasis Teismas kaip vienintelis kasacinės instancijos teismas įsiteisėjusiems bendrosios kompetencijos teismų sprendimams, nuosprendžiams, nutartims, nutarimams ir įsakymams peržiūrėti.

Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 31 straipsnyje nustatyta, kad Vyriausiasis administracinis teismas yra:

- 1) pirmoji ir galutinė instancija administracinėms byloms, įstatymų priskirtoms jo kompetencijai;
- 2) apeliacinė instancija byloms dėl apygardų administracinių teismų sprendimų, nutarimų ir nutarčių;
- 3) apeliacinė instancija administracinių teisės pažeidimų byloms dėl apylinkių teismų nutarimų;
- 4) instancija, įstatymų nustatytais atvejais nagrinėjanti prašymus dėl proceso atnaujinimo užbaigtose administracinėse bylose, įskaitant administracinių teisės pažeidimų bylas.

Vyriausiasis administracinis teismas formuoja vienodą administracinių teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus ir kitus teisės aktus. Tam Vyriausiasis administracinis teismas:

- 1) skelbia šio teismo plenarinės sesijos priimtus sprendimus, nutarimus ir nutartis, trijų teisėjų kolegijų ir išplėstinių penkių teisėjų kolegijų priimtus sprendimus, nutarimus ir nutartis, dėl kurių paskelbimo pritarė dauguma šio teismo teisėjų, taip pat visus sprendimus dėl norminių administracinių aktų teisėtumo. Į Vyriausiojo administracinio teismo biuletenyje paskelbtuose

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 23 str. Žin., 1994, Nr.46-851 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

¹¹⁰ Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 27 str. Žin., 1994, Nr.46-851 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

sprendimuose, nutarimuose ir nutartyse esančius įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo išaiškinimus atsižvelgia teismai, valstybės ir kitos institucijos, taip pat kiti asmenys, taikydami tuos pačius įstatymus ir kitus teisės aktus;

2) analizuoja administracinių teismų praktiką taikant įstatymus ir kitus teisės aktus ir teikia rekomendacinius išaiškinimus;

3) gali konsultuoti administracinių teismų teisėjus įstatymų ir kitų teisės aktų aiškinimo ir taikymo klausimais.

Vyriausiasis administracinis teismas, vadovaudamasis Europos Sąjungos teisminių institucijų išaiškinimais, analizuoja ir apibendrina administracinių teismų praktiką taikant Europos Sąjungos teisės normas ir teikia rekomendacijas dėl Lietuvos administracinių teismų ir Europos Sąjungos teisminių institucijų bendradarbiavimo užtikrinant vienodą Europos Sąjungos teisės aktų aiškinimą ir taikymą Lietuvos Respublikoje¹¹¹.

Vyriausiasis administracinis teismas leidžia biuletenį „Administracinių teismų praktika“ kur periodiškai skelbiama:

1) Teismų įstatymo 31 straipsnio 2 dalies 1 punkte ir 3 dalyje numatyti sprendimai, nutarimai, nutartys ir rekomendacijos;

2) teismų praktikos taikant įstatymus ir kitus teisės aktus atskirų kategorijų bylose apibendrinimo apžvalgos ir rekomendaciniai išaiškinimai;

3) kita medžiaga, kurios paskelbimui pritarė dauguma šio teismo teisėjų¹¹².

Vienodos teismų praktikos formavimo ir laikymosi reikalavimai taip pat yra įtvirtinti ir atskirose proceso teisės šakose. Štai Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4 straipsnyje nustatyta, kad teismai, taikydami teisę, atsižvelgia į Teismų įstatymo nustatyta tvarka paskelbtose kasacine tvarka priimtose nutartyse esančius teisės taikymo išaiškinimus¹¹³. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 346 straipsnyje nustatyta, kad kasacija galima tik tuo atveju, kai yra šiame straipsnyje išvardyti pagrindai: 1) materialinės ar procesinės teisės normų pažeidimas, turintis esminės reikšmės vienodam teisės aiškinimui ir taikymui, jeigu šis pažeidimas galėjo turėti įtakos neteisėto sprendimo (nutarties) priėmimui; 2) jeigu teismas skundžiamame sprendime (nutartyje) nukrypo nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotos teisės taikymo ir aiškinimo praktikos; 3) jeigu Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika ginčijamu teisės klausimu yra nevienoda¹¹⁴.

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso 369 straipsnis nustato, kad įsiteisėję nuosprendis ar nutartis apskundžiami ir bylos nagrinėjamos kasacine tvarka, jeigu: 1) netinkamai pritaikytas baudžiamasis įstatymas; 2) padaryta esminių šio Kodekso pažeidimų. Netinkamai pritaikytas baudžiamasis įstatymas yra tada, kai netinkamai pritaikytos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso bendrosios dalies normos, taip pat kai nusikalstamos veikos kvalifikuojamos ne pagal tuos Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso straipsnius, dalis ir punktus, pagal kuriuos tai reikėjo

¹¹¹ Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 31 str. Žin., 1994, Nr.46-851 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

¹¹² Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 32 str. Žin., 1994, Nr.46-851 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

¹¹³ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Žin., 2002, Nr. 36-1340 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

¹¹⁴ Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. Žin., 2002, Nr. 36-1340 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

daryti. Esminiais šio Kodekso pažeidimais laikomi tokie šio Kodekso reikalavimų pažeidimai, dėl kurių buvo suvaržytos įstatymų garantuotos kaltinamojo teisės ar kurie sukliudė teismui išsamiai ir nešališkai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį ar nutartį¹¹⁵. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso 378 straipsnio 1 dalis nustato, kad trijų teisėjų kolegijos nagrinėjama kasacinė byla gali būti perduota nagrinėti išplėstinei septynių teisėjų kolegijai, jeigu tinkamas baudžiamojo ar baudžiamojo proceso įstatymo pritaikymas byloje reikštų naują teisės normos aiškinimą teismų praktikoje. To paties straipsnio 2 dalis nustato, kad trijų teisėjų kolegijos nagrinėjama kasacinė byla gali būti perduota nagrinėti Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinei sesijai, jeigu pritaikius byloje baudžiamąjį ar baudžiamojo proceso įstatymą byloje atsirastų pagrindas nukrypti nuo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos¹¹⁶.

Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 13 straipsnyje nustatyta, kad vienodą administracinių teismų praktiką aiškinant ir taikant įstatymus bei kitus teisės aktus formuoja Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas skelbia plenarinės sesijos priimtus sprendimus, nutarimus ir nutartis, taip pat trijų teisėjų kolegijų ir išplėstinių penkių teisėjų kolegijų priimtus sprendimus, nutarimus ir nutartis, kurių paskelbimui pritarė dauguma šio teismo teisėjų, bei visus sprendimus dėl norminių administracinių aktų teisėtumo. Į Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo biuletenyje paskelbtuose sprendimuose, nutarimuose ir nutartyse esančius įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo išaiškinimus atsižvelgia teismai, valstybės ir kitos institucijos, taip pat kiti asmenys, taikydami tuos pačius įstatymus ir kitus teisės aktus. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas analizuoja administracinių teismų praktiką įstatymų ir kitų teisės aktų taikymo klausimais ir teikia rekomendacinius išaiškinimus. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas susipažindamas su administracinių teismų praktika bei kitomis formomis gali konsultuoti šių teismų teisėjus įstatymų ir kitų teisės aktų aiškinimo bei taikymo klausimais. Vyriausiasis administracinis teismas, vadovaudamasis Europos Sąjungos teisminių institucijų išaiškinimais, analizuoja ir apibendrina administracinių teismų praktiką taikant Europos Sąjungos teisės normas ir teikia rekomendacijas dėl Lietuvos administracinių teismų ir Europos Sąjungos teisminių institucijų bendradarbiavimo užtikrinant vienodą Europos Sąjungos teisės aktų aiškinimą ir taikymą Lietuvos Respublikoje¹¹⁷.

Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 20 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas formuoja vienodą administracinių teismų praktiką taikant įstatymus¹¹⁸. Svarbio įstatymo nuostata yra ta, kad bylą, užbaigtą įsiteisėjusiu teismo sprendimu, nutarimu ar nutartimi, procesas gali būti atnaujinamas, kai panaikinamas kaip neteisėtas teisės aktas, kuriuo remdamasis teismas išsprendė bylą¹¹⁹.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 26 straipsnio 2 dalis nustato, kad Konstituciniam Teismui priėmus sprendimą priimti nagrinėti prašymą, Konstitucinio Teismo

¹¹⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Žin., 2002, Nr. 112-4970 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. Žin., 2002, Nr. 112-4970 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

¹¹⁷ Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. Žin., 1999, Nr. 13-308 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

¹¹⁸ Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 20 str. 3d. (Žin., 2007, Nr. 72-2830 redakcija).

¹¹⁹ Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 153 str., 2d., 11p. (Žin., 2007, Nr. 72-2830 redakcija).

pirmininkas tuoj pat apie tai oficialiai paskelbia „Valstybės žiniuose“, taip pat Konstitucinio Teismo interneto tinklalapyje, kur taip pat nurodoma tikslus ginčijamo akto pavadinimas, jo priėmimo data ir tai, jog pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 straipsnį minėto akto galiojimas sustabdomas nuo šio oficialaus paskelbimo dienos iki Konstitucinio Teismo nutarimo dėl šios bylos paskelbimo¹²⁰. Tais atvejais, kai Konstitucinis Teismas, išnagrinėjęs bylą, priima nutarimą, kad ginčijamas aktas neprieštarauja Konstitucijai, Konstitucinio Teismo pirmininkas tuoj pat apie tai oficialiai paskelbia šio straipsnio antroje dalyje nustatyta tvarka. Šiame Konstitucinio Teismo pirmininko pranešime nurodomas tikslus ginčijamo akto pavadinimas, priėmimo data, Konstitucinio Teismo nutarimo šiuo klausimu esmė, jo priėmimo data, taip pat tai, kad nuo šio nutarimo paskelbimo dienos atstatomas sustabdytojo akto galiojimas¹²¹.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnis nustato, kad Lietuvos Respublikos įstatymas (ar jo dalis) arba kitas Seimo aktas (ar jo dalis), Respublikos Prezidento aktas, Vyriausybės aktas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo nutarimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Tos pačios pasekmės atsiranda, kai Konstitucinis Teismas priima nutarimą, kad Respublikos Prezidento aktas ar Vyriausybės aktas (ar jo dalis) prieštarauja įstatymams. Konstitucinio Teismo priimti nutarimai turi įstatymo galią ir yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams. Visos valstybės institucijos bei jų pareigūnai privalo panaikinti savo priimtus poįstatyminius aktus ar jų nuostatas, kurie pagrįsti pripažintu nekonstituciniu teisės aktu. Neturi būti vykdomi sprendimai, pagrįsti teisės aktais, kurie pripažinti prieštaraujančiais Konstitucijai ar įstatymams, jeigu tokie sprendimai nebuvo įvykdyti iki atitinkamo Konstitucinio Teismo nutarimo įsigaliojimo. Konstitucinio Teismo nutarimo pripažinti teisės aktą ar jo dalį nekonstituciniu galia negali būti įveikta pakartotinai priėmus tokį pat teisės aktą ar jo dalį¹²².

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 84 straipsnis nustato, kad Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados, taip pat sprendimai priimti nagrinėti prašymą ar paklausimą, sprendimai atsisakyti nagrinėti prašymą ar paklausimą, sprendimai nutraukti bylą (teiseną), sprendimai dėl Konstitucinio Teismo nutarimo išaiškinimo, Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiai šio įstatymo 25 straipsnio pirmosios dalies 1 ir 2 punktuose nurodytais klausimais oficialiai skelbiami „Valstybės žiniuose“, atskirame skyriuje. Šio straipsnio pirmojoje dalyje nurodyti Konstitucinio Teismo aktai skelbiami ir Konstitucinio Teismo interneto tinklalapyje. Konstitucinio Teismo aktai įsigalioja jų oficialaus paskelbimo „Valstybės žiniuose“ dieną. Šio straipsnio pirmojoje dalyje nurodyti Konstitucinio Teismo aktai „Valstybės žiniuose“ turi būti oficialiai paskelbti ne vėliau kaip per 5 darbo dienas nuo jų įteikimo „Valstybės žinių“ redakcijai, jeigu pačiuose aktuose nenustatyta jų paskelbimo data. Konstitucinio Teismo aktai, kurie nepaskelbiami šio straipsnio ketvirtojoje

¹²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 106 str. 4 d. nustatyta, kad Respublikos Prezidento teikimas Konstituciniam Teismui ar Seimo nutarimas ištirti, ar aktas sutinka su Konstitucija, sustabdo šio akto galiojimą.

¹²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 26 str., 2d., 3d. (redakcija Žin., 2003, Nr.108-4815).

¹²² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 72 str. (Žin., 1993, Nr.6-120).

dalyje nustatytu laiku, įsigalioja jų paskelbimo Konstitucinio Teismo leidinyje dieną. Konstitucinio Teismo pirmininko potvarkiai šio įstatymo 25 straipsnio pirmosios dalies 1 ir 2 punktuose nurodytais klausimais įsigalioja kitą dieną po jų paskelbimo „Valstybės žiniuose“, jeigu pačiuose potvarkiuose nenustatyta kita jų įsigaliojimo data¹²³.

Labai svarbų momentą teismų praktikai pastebėjo doc. dr. Stasys Stačiokas, kad Konstitucinio Teismo aktų poveikis gali būti skirtingas, jeigu skirtingai nustatomas nekonstitucinio teisės akto negaliojimo pradžios momentas. Galimi tokie nekonstitucinio teisės akto negaliojimo pradžios momentai: 1) teisės akto pripažinimo prieštaraujančiu Konstitucijai momentas, t.y. Konstituciniame Teisme paskelbus Konstitucinio Teismo nutarimą; 2) oficialus Konstitucinio Teismo nutarimo paskelbimas spaudoje – paskelbimo diena; 3) nekonstitucinio akto priėmimo diena; 4) Konstitucinio Teismo nustatytas terminas. Visi šie momentai gali būti priskiriami *ex munc* (nuo dabar, ateityje) arba *ex tunc* (galioja iki tol buvusiems padariniams) aktų poveikiui. Bendra taisyklė *ex munc* ta, kad nekonstitucinis aktas negali būti taikomas tik nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo sprendimas, kad atitinkamas aktas (jo dalis) prieštarauja Konstitucijai. Išimtis *ex tunc* taikoma tada, kai į Konstitucinį Teismą su prašymu iširti taikytino teisės akto konstitucingumą kreipiasi teismas, nes jo nagrinėjamos bylos šalims Konstitucinio Teismo nutarimas sukelia *ex tunc* padarinius, t.y. Konstitucinio Teismo aktai, kuriais tam tikras teisės aktas pripažįstamas nekonstituciniu, turėtų būti taikomi visose nebaigtose bylose, taip pat visuose nebaigtuose ar net nepradėtuose vykdyti sprendimuose ir kai kuriais kitais atvejais, kai teismas taiko teisę¹²⁴. Čia svarbus Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas kur buvo konstatuota, kad pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo įstatymą Konstitucinis Teismas turi įgaliojimus, atsižvelgdamas į konkrečios bylos aplinkybes, spręsti, kuriame iš nurodytų leidinių pirmiausia turi būti oficialiai paskelbtas jo nutarimas ir kada konkrečiai tai turi būti padaryta. Kartu Konstitucinis Teismas pažymi, kad Konstitucinio Teismo nutarimai, susiję su žmogaus konstitucinių teisių ir laisvių apsauga, visais atvejais oficialiai skelbiami nedelsiant. Dėl to, kad pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo įstatymą įstatymas (ar jo dalis) negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas Konstitucinio Teismo nutarimas, jog šis įstatymas (ar jo dalis) prieštarauja Konstitucijai, pabrėžtina, kad jeigu Konstitucinio Teismo nutarimas šioje byloje būtų oficialiai paskelbtas iškart po jo viešo paskelbimo Konstitucinio Teismo posėdyje, teisiniame reguliavime susidarytų vakuumas, kuris iš esmės sutrikdytų vietos savivaldos mechanizmo funkcionavimą ir valstybės valdymą. Šiam teisinio reguliavimo vakuui pašalinti reikalingas tam tikras laikas¹²⁵. Konstitucinio Teismo 2005 m. sausio 19 d. nutarime buvo vėl sugrįžta prie nutarimų įsigaliojimo atidėjimo motyvų¹²⁶.

¹²³ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 84 str. (redakcija Žin., 2003, Nr.108-4815).

¹²⁴ Konstitucinių Teismų sprendimų vykdymas ir jų poveikis teisei sistemai. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo teisėjų dešimtosios konferencijos medžiaga. Doc.dr. Stasys Stačiokas. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktų vykdymas ir jų poveikis teisei sistemai. Vilnius, 2007. 50 p.

¹²⁵ Konstitucinio Teismo 2002-12-24 nutarimas. Žin., 2003, Nr.19-828, buvo nutarta nutarimą skelbti vėliau: „Atsižvelgiant į tai šis Konstitucinio Teismo nutarimas oficialiai skelbtinas „Valstybės žiniuose“ praėjus dviems mėnesiams nuo jo paskelbimo viešame Konstitucinio Teismo posėdyje, t. y. 2003 m. vasario 25 d.

¹²⁶ Konstitucinio Teismo 2005-01-19 nutarimas. Žin., 2005, Nr.9-289, kur konstatuota, kad Seimo statute (konkrečiai jo dvidešimt aštuntajame skirsnyje) nustačius, kokių veiksų Seime turi būti imtasi inter alia tada, kai įsigalioja Konstitucinio Teismo nutarimas, kuriuo tam tikras įstatymas

Kaip konstatavo Konstitucinis Teismas 2006 m. lapkričio 21 d. sprendime, oficialios konstitucinės doktrinos (ir kaip visumos, ir kiekvienu atskiru konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu) formavimas – tai ne vienkartinis aktas, bet laipsniškas ir nuoseklus procesas, kuris yra nenutrūkstamas ir niekuomet nebūna visiškai baigtas. Oficiali konstitucinė doktrina bet kuriuo konstitucinio teisinio reguliavimo klausimu yra formuojama ne „visa iškart“, bet „byla po bylos“, vienus jos elementus (fragmentus), atskleistus ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose priimtuose Konstitucinio Teismo aktuose, papildant kitais, atskleidžiamais Konstitucinio Teismo aktuose, priimamuose naujose konstitucinės justicijos bylose. Aiškinant Konstitucijos tekste eksplicitiškai arba implicitiškai įtvirtintus principus bei normas visuomet yra galimybė – jeigu tai būtina dėl nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos logikos – formuluoti ir tokias oficialios konstitucinės doktrinos nuostatas (t.y. atskleisti tokius konstitucinio teisinio reguliavimo aspektus), kurios dar nebuvo suformuluotos ankstesnėse konstitucinės justicijos bylose priimtuose Konstitucinio Teismo aktuose. Formuluojant vis naujas oficialios konstitucinės doktrinos nuostatas yra atskleidžiama Konstitucijoje – aukščiausiosios teisės akte įtvirtinto teisinio reguliavimo įvairovė ir pilnatvė. Konstitucinis Teismas savo aktuose ne kartą yra konstatavęs, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja jurisprudencijos tęstinumą. Pabrėžtina, kad jurisprudencijos tęstinumą turi užtikrinti ne tik bendrosios kompetencijos bei specializuoti teismai, bet ir Konstitucinis Teismas¹²⁷.

Šiame kontekste paminėtinas ir Konstitucinio Teismo 2008 m. vasario 1 d. nutarimas, kur konstatuota, kad Konstitucijos 107 straipsnio 2 dalies, kurioje nustatyta, jog Konstitucinio Teismo sprendimai klausimais, kuriuos Konstitucija priskiria jo kompetencijai, yra galutiniai ir neskundžiami, formuluotė „yra galutiniai ir neskundžiami“ reiškia, kad Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados, sprendimai, kuriais yra baigiama konstitucinės justicijos byla, t.y. Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams, neišskiriant nė paties Konstitucinio Teismo: Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai yra privalomi ir pačiam Konstituciniam Teismui, jie suvaržo Konstitucinį Teismą tuo atžvilgiu, kad jis negali jų pakeisti arba jų peržiūrėti, jeigu tam nėra konstitucinio pagrindo¹²⁸.

Apibendrinant pateiktas konstitucines doktrinas ir įstatymų nuostatas verta būtų atkreipti dėmesį į sekančius aspektus:

- 1) teismų praktiką formuoja visi teismai;
- 2) vienodą bendrosios kompetencijos teismų praktiką formuoja Lietuvos Aukščiausiasis Teismas;
- 3) vienodą administracinių teismų praktiką formuoja Lietuvos Vyriausiasis administracinis teismas;
- 4) Konstitucinis Teismas formuoja konstitucinę jurisprudenciją, t.y. tiesioginę praktiką, kuria Konstitucijai suteikiama gyvybė, realiai užtikrinamas konstitucinis teisėtumas, ginama konstitucinė

(jo dalis) arba kitas Seimo priimtas teisės aktas (jo dalis) buvo pripažintas prieštaraujančiu Konstitucijai, konstituciniams įstatymams, ir nustačius, kokių veiksmų Seime turi ar gali būti imtasi, kai Konstitucinis Teismas priima nutarimą, kad Konstitucijai prieštarauja konstituciniai įstatymai arba kad Seimo priimti poįstatyminiai teisės aktai (jų dalys) prieštarauja įstatymams, Seimo statute yra sudaryta atitinkama teisinio reguliavimo spraga.

¹²⁷ Konstitucinio Teismo 2006-11-21 sprendimas. Žin., 2006, Nr.127-4849.

¹²⁸ Konstitucinio Teismo 2008-02-01 nutarimas. Žin., 2008, Nr.15-520.

santvarka, būtent Konstitucinio Teismo konstitucinė paskirtis vykdyti konstitucinį teisingumą, garantuoti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir garantuoti konstitucinį teisėtumą;

5) Konstitucijos viršenybės principas reiškia, kad Konstitucija teisės aktų hierarchijoje užima išskirtinę – aukščiausią – vietą, kad joks teisės aktas negali prieštarauti Konstitucijai, kad niekam neleidžiama pažeisti Konstitucijos, kad konstitucinė tvarka turi būti ginama, kad pati Konstitucija įtvirtina mechanizmą, įgalinantį nustatyti, ar teisės aktai (jų dalys) neprieštarauja Konstitucijai. Konstitucijos viršenybės ir konstitucinės tvarkos garantavimas yra visos teisminės valdžios pareiga.

6) Konstitucinio Teismo jurisprudencija ir suformuota teismų praktika pagal Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 33 straipsnį priskiriama prie teisės šaltinių (aut.pastaba: pagal pateikimą redakcijoje susidaro įspūdis, kad Konstitucinio Teismo nutarimai priskiriami prie antrinių teisės šaltinių), tačiau reikėtų prisiminti, kad Konstitucinio Teismo teisminė jurisprudencija yra pačios Konstitucijos tęsinys, vadinasi, Konstitucinio Teismo aktai turi aukštesnę teisinę galią, negu ordinarinė teisė.

Anot doc. dr. Stasio Stačioko, profesorius Egidijus Kūris yra pažymėjęs, kad kuriant Lietuvos konstitucinės justicijos modelį Konstitucinio Teismo aktų tikroji galia nebuvo prognozuojama¹²⁹. Kaip pastebėjo profesorius Egidijus Jarašiūnas, būtent Konstitucinio Teismo nutarimuose principas, kuris egzistuoja kaip filosofijos, teisės doktrinos, moralės ar politikos kategorija, įgyja teisinę galią kaip konstitucinis principas, t.y. Konstitucinis Teismas, interpretuodamas Konstituciją, iš esmės sukuria taikomą normą, apibrėžia jos ribas¹³⁰. Konstitucija, būtent dėl konstitucinės jurisprudencijos įgyja teisės *par excellence* (aukščiausios teisės) pavidalą¹³¹. Anot profesoriaus Egidijaus Jarašiūno, taip yra todėl, kad Lietuvoje įsitvirtina konstituciocentrinė teisės sistemos samprata. Tokia sistema – griežtai hierarchizuota, ir šioje sistemoje išsiskiria Konstitucija – pirminė ir aukščiausioji pozityvioji teisė¹³². Konstitucinio Teismo aktai tokioje sistemoje yra logiškas ir nuoseklus Konstitucijos tęsinys, o jų galia yra aukštesnė negu ordinarinė teisė¹³³.

Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys į teismų praktikos formavimo ordinarinės teisės nuostatas, kur nėra jokios nuorodos į Konstitucinio Teismo jurisprudenciją, kaip pirminį teisės šaltinį, išskyrus Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 33 straipsnio 2 dalį, nurodančią tarp kitų teisės šaltinių ir Konstitucinio Teismo nutarimus, kas mano manymu yra taisytina. Manychiau, kad diskutuotina ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 72 straipsnio 2 dalies redakcija¹³⁴, atsižvelgiant į tai, kad Konstitucinio Teismo jurisprudencija yra pačios Konstitucijos tęsinys. Įvertinant teismams keliamus reikalavimus užtikrinti konstitucinį teisingumą ir teisėtumą,

¹²⁹ Konstitucinių Teismų sprendimų vykdymas ir jų poveikis teisei sistemai. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo teisėjų dešimtosios konferencijos medžiaga. Doc.dr. Stasys Stačiokas. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktų vykdymas ir jų poveikis teisei sistemai. Vilnius. 2007. 48 p.

¹³⁰ Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga. Egidijus Jarašiūnas. Konstitucija ir įstatymas: kelios interpretavimo problemos. Vilnius. 2002. 240 p.

¹³¹ Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga. Egidijus Jarašiūnas. Konstitucija ir įstatymas: kelios interpretavimo problemos. Vilnius. 2002. 248 p.

¹³² Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas. Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga. Egidijus Jarašiūnas. Konstitucija ir įstatymas: kelios interpretavimo problemos. Vilnius. 2002. 242 p.

¹³³ Konstitucinių Teismų sprendimų vykdymas ir jų poveikis teisei sistemai. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo teisėjų dešimtosios konferencijos medžiaga. Doc.dr. Stasys Stačiokas. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktų vykdymas ir jų poveikis teisei sistemai. Vilnius. 2007. 48 p.

¹³⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. Žin., 1993, Nr.6-120 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

diskutuotina dėl procesinių teisės šakų normų papildymo atitinkamomis nuostatomis, taip pat, nuostatomis nustatančiomis galimybę atskirais atvejais atnaujinti procesus, kai Konstitucinis Teismas pripažįsta teisės aktų prieštaravimą Konstitucijai, o teismai, skirtingai vertindami tokių aktų konstitucingumą, sprendė bylas taikydami aktus, vėliau pripažintus prietaraujančiais Konstitucijai. Taigi atskirais atvejais sukuriamos situacijos, kai teismų vykdomas teisingumas vien dėl galiojančio teisinio reguliavimo nepakankamo apibrėžtumo tampa neatitinkančiu konstitucinio teisingumo ir teisėtumo principo. Pažymėtina, kad teismai nėra įstatymų leidėjai, jie negali išleisti naujo įstatymo, tai pasakytina ir apie Konstitucinį Teismą.

Taigi Konstitucinio Teismo formuojama konstitucinė teisminė jurisprudencija yra vienas iš pagrindų lemiančių, kad visi teismai vykdydami teisingumą privalo užtikrinti, kad jų priimami teisingumo vykdomo aktai atitiktų konstitucinį teisingumą ir teisėtumą. Tačiau kyla klausimas – kas vykdo teismų priimamų teisingumo aktų konstitucingumo kontrolę, nes teismų sprendimų konstitucingumo kontrolės Konstitucinio Teismo jurisdikcija šiandien Lietuvoje neapima. Atsakymas būtų toks – šią kontrolę turi užtikrinti patys teismai, vadovaudamiesi visų pirma Konstitucija ir Konstitucinio Teismo jurisprudencija, kaip pirminiu teisės šaltiniu, tačiau teismai, vykdydami teisingumą ir užtikrindami konstitucinį teisingumą ir teisėtumą įpareigoti vadovautis galiojančiais įstatymais, kurių konstitucingumas tik preziumuojamas.

2.2 Konstitucinio Teismo jurisprudencijos įtaka bendrosios kompetencijos teismų praktikai

1. Konstitucinis Teismas 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarime konstatavo, kad Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas asmeniui padarytos (ir atlygintinos) žalos skirstymas į materialinę ir moralinę lemia su atitinkamos rūšies žalos atlyginimu susijusių santykių teisinio reguliavimo ypatumus. Vienas iš šių ypatumų yra susijęs su padarytos žalos dydžio nustatymu (įvertinimu) ir atlyginimo už tą žalą forma. Atlyginant materialinę žalą visais atvejais yra įmanoma vadovautis visiško (adekvataus) žalos atlyginimo principu (*restitutio in integrum*), kai padarytos žalos dydis gali būti išreiškiamas piniginiu ekvivalentu ir ta žala gali būti atlyginama pinigais; taigi už materialius pradimus atlyginama materialiomis vertybėmis. Tuo tarpu, kaip minėta, moralinė žala yra dvasinė skriauda, kurią tik sąlygiškai galima įvertinti ir kompensuoti materialiai; padarytos moralinės žalos, kaip asmens patirtos dvasinės skriaudos, neretai apskritai niekas negali atstoti, nes asmens psichologinės, emocinės ir kitokios būsenos, buvusios iki tol, kol jis patyrė dvasinę skriaudą, neįmanoma sugrąžinti – tokią būseną kai kada (geriausiu atveju) galima tik iš naujo sukurti, panaudojant *inter alia* materialią (pirmiausia piniginę) kompensaciją už tą moralinę žalą (tai nereiškia, kad kai kada išties nėra neįmanoma vien moralinė satisfakcija už patirtą moralinę žalą). Materiali (piniginė) kompensacija už moralinę žalą, kaip materialus tos moralinės žalos atitikmuo, taip pat turi būti skiriama vadovaujantis visiško (adekvataus) žalos atlyginimo principu, kurio taikymui tokiais atvejais būdingi svarbūs ypatumai, nes tokia materialinė kompensacija savo turiniu iš esmės skiriasi nuo pačios moralinės žalos, kuri buvo padaryta ir už kurią yra

kompensuojama, turinio ir dėl to (jos dydis nesvarbu) pagal savo prigimtį negali (arba ne visada gali) atstoti patirtos dvasinės skriaudos. Šiame Konstitucinio Teismo nutarime yra konstatuota, kad įstatymų leidėjas neturi konstitucinių įgaliojimų nustatyti kokių nors maksimalių atlygintinos valstybės institucijų, pareigūnų neteisėtais veiksmais asmeniui padarytos žalos dydžių, kurie suvaržytų teismą ir neleistų priteisti teisingo atlyginimo už tą asmens patirtą moralinę žalą. Jeigu toks teisinis reguliavimas būtų nustatytas, būtų apriboti *inter alia* Konstitucijos 109 straipsnyje įtvirtinti teismo įgaliojimai vykdyti teisingumą, nepaisoma konstitucinės žalos atlyginimo sampratos, įtvirtintos *inter alia* Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalyje, konstitucinių teisingumo ir teisinės valstybės principų¹³⁵.

Aukščiausiasis Teismas nagrinėdamas kasacinį skundą civilinėje byloje Nr. 3K-3-196/2007 nustatė, kad ieškovas kreipėsi į teismą su ieškiniu bei patikslintais ieškiniais atsakovui Lietuvos valstybei, atstovaujamai Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos, prašydamas priteisti iš atsakovo 1 708 428 Lt turtinei žalai bei 1 000 000 Lt neturtinei žalai atlyginti, taip pat bylinėjimosi išlaidas. Ieškovui 1994 m. spalio 25 d. buvo iškelta baudžiamoji byla. 1998 spalio 15 d., priėmus apkaltinamąjį nuosprendį, ieškovas buvo suimtas ir kalinamas, tačiau, Lietuvos Aukščiausiajam Teismui 1999 rugsėjo 30 d. panaikinus pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų priimtus procesinius sprendimus dėl esminių baudžiamojo proceso pažeidimų, byla buvo gražinta iš naujo nagrinėti pirmosios instancijos teismui, po to – ikiteisminiam tyrimui papildyti, ieškovas iš įkalinimo paleistas. Baudžiamoji byla buvo nutraukta suėjus patraukimo baudžiamojon atsakomybėn senaties terminui 2004 m. gruodžio 3 d. Ieškovas kreipėsi į Europos Žmogaus Teisių Teismą, kuris 2003 m. lapkričio 6 d. sprendimu konstatavo Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimą bei priteisė ieškovui neturtinės žalos atlyginimą ir bylinėjimosi išlaidas. Ieškovas kreipėsi į teismą dėl pernelyg ilgo baudžiamojo proceso ir neteisėtais valdžios institucijų veiksmais padarytos turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo. Teismai bylos dalį dėl laikotarpio nuo Konvencijos įsigaliojimo iki EŽTT sprendimo priėmimo dėl pernelyg ilgo baudžiamojo proceso pareiškėjo atžvilgiu ir su tuo susijusių reikalavimų dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo, nutraukė, motyvuodami tuo, kad šie klausimai išspręsti EŽTT sprendimu, kuris nagrinėjamoje byloje turi *res judicata* galią. Teismai neteisėtus valdžios institucijų veiksmus nustatė tik dėl ieškovui pritaikytos kardomosios priemonės – suėmimo laikotarpiu nuo 1998 m. spalio 15 d. iki 1999 m. rugsėjo 30 d. Pirmosios instancijos teismas, nustatęs, kad ieškovas įrodė neturtinės žalos faktą, priteisė jam 2 000 Lt dėl neteisėtu suėmimu padarytos neturtinės žalos atlyginimo. Apeliacinės instancijos teismas, konstatavo, kad pirmosios instancijos teismo nustatytas ieškovo patirtos neturtinės žalos dydis yra nepagrįstai mažas, padidino priteistinos neturtinės žalos dydį iki 20 000 Lt. Teismai priimtais procesiniais sprendimais konstatavo, kad ieškovas neįrodė, jog dėl neteisėtų valdžios institucijų veiksmų būtų patyręs turtinę žalą.

Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad teismai, vertindami neturtinę žalą pinigais, privalo vadovautis CK 6.250 straipsnio 2 dalyje nustatytais neturtinės žalos piniginio įvertinimo bei kitais

¹³⁵ Konstitucinio Teismo 2006-08-19 nutarimas. Žin., 2006, Nr.90-3529.

specifiniais, šiai bylų kategorijai būdingais kriterijais: taikyto suėmimo trukmė, kaltinimo sunkumas, suėmimo pagrįstumas, suėmimo pasekmės kaltinamajam ir kitos reikšmingos nagrinėjamos bylos konkrečios faktinės aplinkybės. Ar nustatydamas neturtinės žalos dydį teismas vadovavosi šiais kriterijais, ar ne ir dėl to pažeidė teisės normas, yra teisės klausimas, o įvertinti neturtinę žalą ir nustatyti neturtinės žalos dydį, vadovaujantis šiais kriterijais, yra fakto klausimas. CK 6.272 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta, kad valstybė žala, atsiradusią dėl neteisėto sulaikymo, neteisėto procesinės prievartos priemonių paskyrimo, atlygina visiškai. Tačiau neturtinės žalos atlyginimo atveju visiško žalos atlyginimo principas (*restitutio in integrum*) objektyviai negali būti taikomas visa apimtimi, nes neturtinės žalos neįmanoma tiksliai įvertinti pinigais. Materialios kompensacijos už moralinę žalą paskirtis – sudaryti materialias prielaidas iš naujo sukurti tai, ko negalima sugrąžinti, kuo teisingiau atlyginti tai, ko žmogui neretai apskritai niekas – jokie pinigai, joks materialus turtas – negali atstoti (Konstitucinio Teismo 2006 m. rugpjūčio 19 d. nutarimas dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai konstatuojamosios dalies 11.7 punktą).

Kartu teisėjų kolegija pažymi, kad teismo pareiga yra nustatyti teisingą kompensaciją už patirtus neturtinio pobūdžio išgyvenimus, praradimus, parenkant tokią piniginę satisfakciją, kuri kiek galima teisingiau kompensuotų nukentėjusiojo neturtinėms vertybėms padarytą žalą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje *K. R. v. Lietuvos Respublika*, bylos Nr. 3K-3-604/2005). Apeliacinės instancijos teismas, sprenddamas dėl atlygintinos ieškovo neturtinės žalos dydžio, vadovavosi tiek bendraisiais neturtinės žalos atlyginimo kriterijais, įtvirtintais CK 6.250 straipsnio 2 dalyje, tiek atsižvelgė ir į specifinius šios kategorijos byloms būdingus kriterijus: taikyto suėmimo trukmę, kaltinimo sunkumą, suėmimo pasekmes, taip pat valstybės ekonominę padėtį, jos piliečių materialinę bendrą lygį bei EŽTT praktiką šios kategorijos bylose.

Teisėjų kolegija laiko, kad visų byloje nustatytų aplinkybių kontekste turi būti įvertinami ir šie ieškovo praradimai ir dėl teisių apribojimų patirti nepatogumai, taip pat patirti nepatogumai dėl užsitęsusio proceso. Remiantis aptartais argumentais dėl neturtinės žalos atlyginimo specifikos, byloje nustatytų faktinių aplinkybių visuma, dėl proceso trukmės, dėl neteisėto suėmimo patirtų turtinių teisių apribojimų ir neteisėto suėmimo laikotarpiu prarastų galimybių įgyvendinti teisę į darbą ir kitokio pobūdžio materialinį aprūpinimą, dėl ko neabejotinai ieškovas, būdamas darbingo amžiaus, patyrė tam tikrus turtinius praradimus, teisėjų kolegija konstatuoja, kad apeliacinės instancijos teismo nustatytas atlygintinos neturtinės žalos dydis atitinka konstitucinį teisingo žalos atlyginimo principą (Konstitucijos 30 straipsnio 2 dalis), CK 6.250 straipsnio 2 dalyje įtvirtintus neturtinės žalos nustatymo kriterijus, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo suformuotą praktiką šios kategorijos bylose (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje

byloje *K. R. v. Lietuvos Respublika*, bylos Nr. 3K-3-604/2005; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. vasario 6 d. nutartis civilinėje byloje *A. N. v. Lietuvos valstybė*, bylos Nr. 3K-7-7/2007).

Aukščiausiasis Teismas pažymėjo, kad nagrinėjamu atveju ieškovas išteisintas nebuvo, jo nuteisimo negalimumas nepaneigtas, baudžiamasis procesas nebuvo pabaigtas vien panaikinus apkaltinamąjį nuosprendį, nes baudžiamoji byla buvo nutraukta dėl patraukimo baudžiamojon atsakomybėn senaties termino suėjimo, t.y. priimta nutartis ieškovą nereabilituojančiais pagrindais (pagrindu, kuris neleidžia daryti vienokios ar kitokios išvados dėl ieškovo kaltumo ar nekaltumo padarius jam inkriminuojamas nusikalstamas veikas). Remdamasis šiomis aplinkybėmis teismas padarė išvadą, kad nėra pagrindo konstatuoti neteisėtų teismo veiksmų nuteisiant ieškovą ir atsirasti ieškovo teisei į turtinės ir neturtinės žalos, padarytos nuteisiant, atlyginimą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi CPK 359 straipsnio 1 dalies 1 punktu ir 362 straipsnio 1 dalimi, nutarė: Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 2 d. nutartį palikti nepakeistą¹³⁶.

Kaip matyti, Konstitucinio Teismo suformuotas konstitucinis principas, kad materialioji (piniginė) kompensacija už moralinę žalą, kaip materialus tos moralinės žalos atitiktis, taip pat turi būti skiriama vadovaujantis visiško (adekvataus) žalos atlyginimo principu, kurio taikymui tokiais atvejais būdingi svarbūs ypatumai, Aukščiausiojo Teismo formuojamoje praktikoje yra reinterpretojamas, kad neturtinės žalos atlyginimo atveju visiško žalos atlyginimo principas (*restitutio in integrum*) objektyviai negali būti taikomas visa apimtimi, nes neturtinės žalos neįmanoma tiksliai įvertinti pinigais, manau, kad Aukščiausiasis Teismas tuo peržengė savo diskrecijos ribas. Konstitucinis Teismas 2006-03-28 nutarime yra konstatavęs, kad įgaliojimus oficialiai aiškinti Konstituciją turi tik Konstitucinis Teismas, taip pat su tuo susijęs reikalavimas, kad visi teisę kuriantys ir taikantys subjektai (neiškiriant nė teismų) taikydami Konstituciją paisytų oficialios konstitucinės doktrinos ir neaiškintų Konstitucijos nuostatų kitaip, nei savo aktuose yra išaiškinęs Konstitucinis Teismas, suponuoja tai, kad toks Konstitucijos nuostatų sampratos ir oficialių konstitucinių doktrininių nuostatų reinterpretavimas, kai oficiali konstitucinė doktrina yra pakoreguojama, yra išimtinė Konstitucinio Teismo kompetencija. Nors reikėtų pasakyti, kad Aukščiausiasis Teismas nepaneigė Konstitucinio Teismo suformuoto kito principo, kad teismai, pagal savo kompetenciją sprendžiantys tokias bylas, turi įgaliojimus atitinkamą žalos atlyginimą priteisti, tiesiogiai taikydami Konstituciją (joje įtvirtintus teisingumo, teisinio tikrumo ir teisinio saugumo, proporcingumo, tinkamo teisinio proceso, asmenų lygiateisiškumo, teisėtų lūkesčių apsaugos principus, kitas Konstitucijos nuostatas), bendruosius teisės principus, vadovaudamiesi *inter alia* protingumo principu ir kt. Manau, kad Aukščiausiasis Teismas galėjo akcentuoti, kad konkrečiu atveju visiško neturtinės žalos atlyginimo principas (*restitutio in integrum*) objektyviai taikomas visa apimtimi, remiantis nustatytomis aplinkybėmis, kad ieškovas išteisintas nebuvo, jo nuteisimo negalimumas nepaneigtas, baudžiamasis procesas nebuvo pabaigtas vien panaikinus apkaltinamąjį nuosprendį, nes baudžiamoji byla buvo nutraukta dėl patraukimo baudžiamojon

¹³⁶ Civilinė byla Nr. 3K-3-196/2007.

atsakomybėn senaties termino suėjimo. Aukščiausiojo Teismo nurodytas argumentas, kad neturtinės žalos neįmanoma tiksliai įvertinti pinigais, nėra teisinis, be to, teismas argumentuodamas savo sprendimą, kaip prioritetu rėmėsi civilinės teisės normomis, o ne konstituciniu principu, nors taikydamas teisę iš esmės nepažeidė nustatyto konstitucinio principo.

2. Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarime konstatuota, kad pagal Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies 5 punktą (1999 m. gegužės 13 d. redakcija) nuosavybės teisės į nekilnojamąjį turtą atkuriamos Lietuvos Respublikos piliečiams, kuriems turtas perleistas nesilaikant įstatymo nustatytos formos ir tvarkos testamentu (naminiu testamentu) arba sutartimis (pirkimo–pardavimo, dovanojimo ar kitokiu rašytiniu dokumentu), taip pat piliečiams, kuriems nuosavybės teisių perėmėjai testamentu paliko turtą. 2002 m. sausio 15 d. priimto Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies 5 punkte (2002 m. sausio 15 d. redakcija) išbraukus nuostatą, jog nuosavybės teisės į nekilnojamąjį turtą atkuriamos Lietuvos Respublikos piliečiams, kuriems turtas perleistas nesilaikant įstatymo nustatytos formos ir tvarkos testamentu (naminiu testamentu) arba sutartimis (pirkimo–pardavimo, dovanojimo ar kitokiu rašytiniu dokumentu), taip pat piliečiams, kuriems nuosavybės teisių perėmėjai testamentu paliko turtą, dalis asmenų, iki tol turėjusių teisę atkurti nuosavybės teises, tokios teisės neteko, nors šiems asmenims turtas taip pat buvo perleistas nesilaikant įstatymo nustatytos formos ir tvarkos testamentu (naminiu testamentu) arba sutartimis (pirkimo–pardavimo, dovanojimo ar kitokiu rašytiniu dokumentu) ar nuosavybės teisių perėmėjų paliktas testamentu. Tokiu teisiniu reguliavimu asmenys, siekiantys atkurti nuosavybės teises, yra traktuojami nevienodai, nors tarp tokių asmenų nėra tokių skirtumų, kad toks nevienodas traktavimas būtų objektyviai pateisinamas. Taigi tokiu teisiniu reguliavimu buvo nepaisoma Konstitucijos 29 straipsnyje įtvirtinto visų asmenų lygybės įstatymui principo¹³⁷.

Civilinėje byloje Nr.3K-3-178/2007 nustatyta, kad buvęs žemės savininkas V.J. 1937 m. perleido savo sūnui V.J. 6,16 ha žemės. Šią žemę V. J., V. s., valdė iki nacionalizacijos, vėliau buvo žemės naudotojas. Jis mirė 1982 m., visą jo turtą paveldėjo pagal įstatymą sutuoktinė O.J. Ji mirė 1988 m. ir testamentu visą savo turtą paliko pareiškėjui A.L. Jis palikimą – sodybą kaime – priėmė, joje gyvena iki šiol. Pirmosios instancijos teismas sprendė, kad O.J. buvo V.J., V.s., nuosavybės teisių perėmėja į žemę, o pareiškėjas A.L., kaip jos testamentinis įpėdinis, turi teisę atkurti nuosavybės teises į žemę. Apeliacinės instancijos teismas sprendė, kad O.J. nebuvo V.J., V.s., nuosavybės teisių į žemę perėmėja, todėl pareiškėjas negali pretenduoti atkurti nuosavybės teises į žemę. Konstatuota, kad žemės nacionalizavimas nepanaikina O. J. nuosavybės teisių į sutuoktinio V. J. turėtą žemę perėmimo, tik reikia nustatyti teisme juridinį faktą (Įstatymo 2 straipsnio 1 dalies 5 punktas). Tai patvirtina Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 4 d. nutarime išdėstyti išaiškinimai. Įstatyme nustatyta galimybė jame nurodytiems nuosavybės teisių perėmėjams testamentu palikti žemę asmenims tuo metu, kai ši žemė dar buvo nacionalizuota. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2001 m. spalio 8 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. 3K-3-

¹³⁷ Konstitucinio Teismo 2003-03-04 nutarimas. Žin., 2003, Nr.24-1004.

918/2001, nuosavybės teisių perėmėjais laikė asmenis, kurie iš nacionalizuoto turto savininko pagal testamentą paveldėjo turtą ir mirė dar sovietmečiu bei paliko testamentu turtą asmenims, kurių testamentinis įpėdinis pagal Įstatymo 2 straipsnio 1 dalies 2 ir 5 punktus buvo pripažintas pretendentu atkurti nuosavybę. Konstatuota, kad pirmosios instancijos teismas pagrįstai pripažino V. J. sutuoktinę O. J. jo nuosavybės teisių perėmėja. Apeliacinės instancijos teismas Įstatymo 2 straipsnio 1 dalies 5 punktą aiškino taip, kad ši norma suteikia teisę nustatyti juridinę reikšmę turinčius faktus priklausomai nuo turto perleidimo būdo – kai nekilnojamasis turtas buvo perleistas nesilaikant įstatymo nustatytos formos ar tvarkos testamentu (naminiu testamentu) ar sutartimis. Apeliacinės instancijos teismas neatsižvelgė į Įstatymo 2 straipsnio 1 dalies 5 punkto nuostatą, kad nuosavybės teisės atkuriamos ir piliečiams, kuriems nuosavybės teisių perėmėjai turtą paliko testamentu (nuosavybės teisių perėmėjai yra asmenys išvardyti Įstatymo 2 straipsnio 1 dalies 2–4 punktuose). Nuosavybės teisių perėmėjai neprivalėjo būti tik testamentiniai turto perėmėjai, nes specialiojo įstatymo nuostatose to neįtvirtinta. Pagal Įstatymo 2 straipsnio 1 dalies 2 punktą nuosavybės teisių perleidimas iš mirusio turto savininko vyksta testamentu pagrindu, o šios dalies 3 punkte aptariami atvejai, kai turto savininkas mirė ir nepaliko testamentu. Tokiais atvejais pretendentai mirusio savininko nuosavybei atkurti yra jo sutuoktinis, tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), jei šie yra Lietuvos Respublikos piliečiai. Nors apeliacinės instancijos teismas, netaikydamas Įstatymo 2 straipsnio 1 dalies 3 punkto, savo išvadas grindė formuojama teismų praktika, tačiau rėmėsi tik bendrais samprotavimais, o ne konkrečiomis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartimis. Apeliacinės instancijos teismas nurodė, kad mirusio savininko sutuoktinė galėjo tapti pretendentė atkurti nuosavybės teises, tačiau ji mirė iki Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo priėmimo ir pretendentė netapo, todėl ji nėra ir nuosavybės teisių perėmėja. Teisėjų kolegija konstatuoja, kad toks aiškinimas neatitinka Įstatymo 2 straipsnio 1 dalies 5 punkto nuostatų. Šiuo punktu nebuvo siekiama reglamentuoti mirusių pretendentų teisių perėmimą. Mirusių pretendentų teisių perėmimas reglamentuojamas Įstatymo 2 straipsnio 2 dalyje. Tačiau šiuo atveju 2 dalies nuostatos netaikytinos, nes pretendento reikalavimus atitinkanti O. J. iki nuosavybės teisių atkūrimo pradžios jau buvo mirusi ir negalėjo išreikšti savo valios, t. y. paduoti prašymo dėl nuosavybės teisių atkūrimo, bet ji testamentu paliko turtą A. L., kuris pagal Įstatymo 2 straipsnio 1 dalies 5 punktą savarankiškai įgyvendina teisę į nuosavybės teisių atkūrimą šios normos pagrindu. Teisėjų kolegija konstatuoja, kad apeliacinės instancijos teismas nuosavybės teisės perėmėjo teisiniam statusui nustatyti be pagrindo netaikė Piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies 3 ir 5 punktų nuostatų, todėl šias teisės normas pažeidė. Tai sudaro pagrindą panaikinti apeliacinės instancijos teismo sprendimą ir palikti galioti apylinkės teismo sprendimą (CPK 359 straipsnio 3 dalis)¹³⁸.

Kaip matyti šioje byloje Aukščiausiasis Teismas vadovavosi Konstitucinio Teismo nutarimu suformuotais principais.

¹³⁸ Civilinė byla Nr.3K-3-178/2007.

3. Konstitucinis Teismas 2006 m. rugsėjo 21 d. nutarime konstatavo, kad Konstitucijoje iš teismo nereikalaujama savo baigiamąjį aktą (sprendimą, nuosprendį, nutartį, nutarimą) ne tik surašyti prieš jį priimant ir viešai paskelbiant, bet ir teismo posėdžių salėje viešai paskelbti balsiai perskaitant visą surašytą to baigiamojo akto tekstą (kuris kai kada gali būti labai ilgas), kad čia svarbiausia yra ne tai, kad visas baigiamasis teismo aktas (*inter alia* visi jį pagrindžiantys argumentai – jo priėmimo motyvai) būtų balsiai perskaitomas žodžiu teismo posėdžių salėje, išskyrus jo įžanginę ir rezoliucinę dalis, kurios visada turi būti paskelbiamos teismo posėdžių salėje balsiai (išskyrus šiame Konstitucinio Teismo nutarime aptartas išimtis), bet tai, kad jis visas būtų surašytas dar prieš oficialiai priimant tą baigiamąjį teismo aktą, t.y. dar prieš teisėjams balsuojant dėl jo ir jį pasirašant, ir dar prieš tą baigiamąjį teismo aktą viešai paskelbiant, taip pat tai, kad iškart po teismo posėdžio, kuriame atitinkamas baigiamasis teismo aktas buvo paskelbtas, nedelsiant, t.y. per protingą ir trumpiausią įmanomą laiką, tas baigiamasis teismo aktas (jo nuorašas) būtų prieinamas bylos šalims, taip pat proceso dalyviams, kuriems tas baigiamasis teismo aktas tiesiogiai sukelia kokius nors teisinius padarinius, institucijoms, turinčioms vykdyti atitinkamus teismo sprendimus. Minėta ir tai, kad vien baigiamojo teismo (taigi ir apeliacinės instancijos administracinio teismo) akto įžanginės ir rezoliucinės dalių perskaitymas teismo posėdžių salėje žodžiu bei tą baigiamąjį teismo aktą pagrindžiančių argumentų – jo priėmimo motyvų išdėstymas, tegul ir labai trumpas, savaime nevertintinas kaip pažeidžiantis konstitucinius teisingumo, teisės viešumo imperatyvus, nukrypstantis nuo teismo, kaip Lietuvos Respublikos vardu teisingumą vykdančios institucijos, konstitucinės sampratos. Tačiau konstatuotina, kad nuo konstitucinių teisingumo, teisės viešumo imperatyvų, nuo teismo, kaip Lietuvos Respublikos vardu teisingumą vykdančios institucijos, konstitucinės sampratos nukrypsta ir BPK 324 straipsnio 12 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) nuostata, kad kai byla yra ypač sudėtinga ar didelė, ją nagrinėjantis apeliacinės instancijos teismas gali, prieš priimdamas nuosprendį (nutartį), pasitarimų kambaryje surašyti ir teismo posėdžių salėje paskelbti tik jo (jos) įžanginę ir rezoliucinę dalis, teismo posėdžių salėje žodžiu paaiškindamas jo (jos) priėmimo argumentus, o aprašomoji dalis gali būti surašoma ir visas nuosprendis ar nutartis bylą išnagrinėjusių teisėjų pasirašomas (pasirašoma) vėliau – ne vėliau kaip per septynias dienas po nuosprendžio priėmimo. Todėl atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, taip pat į argumentus, kuriais remiantis šiame Konstitucinio Teismo nutarime konstatuota, kad BPK 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. redakcija) 2 dalis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) prieštarauja Konstitucijos 109 straipsniui, konstituciniams teisinės valstybės ir teisingumo principams, konstatuotina, kad Konstitucijos 109 straipsniui, konstituciniams teisinės valstybės ir teisingumo principams prieštarauja ir BPK 324 straipsnio 12 dalis (2002 m. kovo 14 d. redakcija)¹³⁹.

Aukščiausiasis Teismas nutartimi atmetė nuteistųjų kasacinius skundus, nesant BPK 369 straipsnyje nustatytų nuosprendžių panaikinimo ir pakeitimo pagrindų, kasaciniai skundai laikytini nepagrįstais, o apskūsti nuosprendžiai pripažintini teisėtais. Kasaciniai skundai buvo motyvuojami tuo, kad BPK 324 straipsnio 12 dalies nuostatos nustatančios, kad tais atvejais, kai byla yra

¹³⁹ Konstitucinio Teismo 2006-09-21 nutarimas. Žin., 2006, Nr.102-3957.

sudėtinga ir didelė, teismas turi teisę surašyti tik nuosprendžio ar nutarties išanginę ir rezoliucinę dalį bei paskelbti tik rezoliucinę dalį, žodžiu paaiškinant jos priėmimo argumentus, Konstitucinio Teismo buvo pripažintos prieštaraujančios Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsniui. Iš apeliacinės instancijos teismo 2006 m. liepos 4 d. protokolo matyti, kad teismas šio įstatymo nuostatų nepažeidė. Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo nutarimas, kuriuo BPK 324 straipsnio 12 dalis pripažinta prieštaraujančia Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsniui, konstituciniams teisinės valstybės ir teisingumo principams, priimtas 2006 m. rugsėjo 21 d., t.y. po apeliacinės instancijos teismo sprendimo priėmimo. Dėl to, kas pasakyta, nuteistojo G. P. teiginys, kad paskelbdamas tik rezoliucinę nuosprendžio dalį apeliacinės instancijos teismas padarė esminį baudžiamojo proceso įstatymo pažeidimą, atmestinas. Tai, kad G. P. visą motyvuotą nuosprendį gavo tik 2006 m. rugsėjo 26 d. jo teisės apskūsti nuosprendį kasacine tvarka nesuvaržė¹⁴⁰.

Šiuo atveju Aukščiausiasis Teismas pagrįstai argumentavo savo sprendimą dėl Konstitucinio Teismo nutarimo 2006-09-21, kadangi konkrečiu atveju taikytinas principą *ex nunc*, nes dėl teisės akto konstitucingumo į Konstitucinį Teismą kreipėsi Seimo narių grupė. Kaip buvo pažymėta, taisyklė *ex tunc* taikytina išimtiniais atvejais, kai į Konstitucinį Teismą dėl taikytino teisės akto konstitucingumo kreipiasi teismas, be to, Konstitucinio Teismo nutarimu 1994-03-16 buvo konstatuota, kad teisės teorija ir teisės tradicijos leidžia daryti išvadą, kad teisinio reguliavimo srityje galioja bendra taisyklė: įstatymas neturi grįžamosios galios. Šios taisyklės esmė yra ta, kad įstatymai, išskyrus kai kurias išimtis, paprastai "negrįžta į praeitį", t.y. jie netaikomi įvykusiems teisiniams faktams ir teisinėms pasekmėms, kurios atsirado iki naujai priimto norminio akto įsigaliojimo. Šios taisyklės taikymą tiesiogiai iliustruoja sekantis pavyzdys.

4. Aukščiausiasis teismas civilinėje byloje Nr. 3K-3-107/2007 nustatė, kad ieškovei žalos atlyginimas buvo priteistas Marijampolės rajono apylinkės teismo 1998 m. rugsėjo 2 d. sprendimu, remiantis 1997 m. rugsėjo 1 d. Žalos atlyginimo dėl nelaimingų atsitikimų darbe ar susirgimų profesine liga laikinojo įstatymo nuostatomis. Šio įstatymo 6 straipsnio 2 dalyje ir 13 straipsnio 4 dalyje nustatyta, kad visas žalos atlyginimas mokamas nepaisant nukentėjusiojo gaunamų kitų pajamų. Ginčas dėl žalos atlyginimo sprendžiamas vadovaujantis šiuo įstatymu. Reikėtų vadovautis bendroju teisės principu, kad atgaline tvarka įstatymai negalioja (Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 1994 m. kovo 16 d. nutarimas). Kadangi įsiteisėjusiu teismo sprendimu ginčas jau išspręstas, tai teismai nepagrįstai nurodė, kad yra sprendžiamas ginčas pagal galiojančius įstatymus. Teismai netinkamai taikė Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 47 straipsnio 2 dalį, kurioje nustatyta, kad jeigu žala asmeniui, turtui padaryta iki CK įsigaliojimo, tačiau žala atsiranda ir nukentėjęs asmuo kreipiasi dėl žalos atlyginimo įsigaliojus šiam kodeksui, žala atlyginama pagal šio kodekso normas, išskyrus atvejus, kai iki CK įsigaliojimo padaryti veiksmai, dėl kurių atsiranda žala įsigaliojus šiam kodeksui, pagal jų padarymo metu galiojusius įstatymus nebuvo pagrindas atsakomybei atsirasti. Taigi įstatyme aiškiai nustatytos sąlygos, kurioms esant, atlyginama žala pagal šiuo metu galiojančio CK nuostatas. Šiame ginče nėra

¹⁴⁰ Baudžiamoji byla Nr. 2K-278/2007.

antros būtinos sąlygos, kad asmuo kreipiasi dėl žalos atlyginimo, įsigaliojus šiam kodeksui. Šis ginčas galutinai buvo išspręstas dar 1998 m. rugsėjo 2 d. teismo sprendimu. Ginčui netaikytinos CK 6.283 straipsnio 1, 4 dalių, 6.288 straipsnio 3 dalies, 6.290 straipsnio 1 dalies nuostatos¹⁴¹.

5. Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarime konstatavo, kad Konstitucijos viršenybės bei konstitucinis teisinės valstybės principai, suponuoją, be daugelio kitų dalykų, visų teisės aktų hierarchiją ir iš jos kylantį draudimą žemesnės galios teisės aktuose nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuris konkuruotų su nustatytu aukštesnės galios teisės aktuose (be abejo, pirmiausia pačioje Konstitucijoje), bei taikyti teisės aktus, prieštaraujančius aukštesnės galios teisės aktams, taip pat galimybę minėtų reikalavimų neatitinkančius teisės aktus (jų dalis) šalinti iš teisės sistemos. Konstitucijos 110 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai, o šio straipsnio 2 dalyje – jog tais atvejais, kai yra pagrindo manyti, kad įstatymas ar kitas teisinis aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą, prašydamas spręsti, ar šis įstatymas arba kitas teisinis aktas atitinka Konstituciją. Jeigu įstatymų leidėjas dėl kokių nors priežasčių nėra įvykęs savo konstitucinės pareigos (nors Konstitucija to ir netoleruoja), teismui pagal Konstitucijos 110 straipsnio 1 dalį vis tiek negali taikyti Konstitucijai prieštaraujančių teisės aktų. Todėl konstatuotina, kad byla nagrinėjantis teismas, pagal Konstituciją ne tik turintis įgaliojimus, bet (jeigu jam kilo abejonių) ir privalantis kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu spręsti, ar Seimo, Respublikos Prezidento ar Vyriausybės išleistas arba referendumu priimtas teisės aktas (jo dalis) neprieštarauja aukštesnės galios teisės aktui, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstitucijai¹⁴².

Aukščiausiasis Teismas civilinėje byloje Nr. 3K-3-104/2007 vertindamas kasatoriaus prašymą kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl CK 3.194 straipsnio 3 dalies atitikties Konstitucijai ir sustabdyti bylos nagrinėjimą tol, kol byla bus išnagrinėta Konstituciniame Teisme, ir su šiuo prašymu susijusius argumentus, nurodo, kad CPK 3 straipsnio 3 dalyje teismas, atsižvelgdamas į konkrečios bylos aplinkybes ir toje byloje taikytino konkretaus teisės akto turinį, sprendžia, ar yra būtina kreiptis į Konstitucinį Teismą. Taigi teismas klausimą dėl kreipimosi į Konstitucinį Teismą sprendžia kiekvienoje konkrečioje byloje atsižvelgdamas į konkrečios bylos aplinkybes, o vien tik ta aplinkybė, kad kiti teismai yra jau kreipęsi į Konstitucinį Teismą, neįpareigoja teismo daryti tą patį, nes įstatyme nustatytas tik vienas pagrindas, kada teismas privalo kreiptis: kai teismui konkrečioje byloje kyla pagrįstų abejonių dėl taikytino įstatymo ar kito teisės akto atitikties Konstitucijai. Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ 8 punkte nurodyta, kad Konstitucija netoleruoja tokių situacijų, kai teismas, turintis

¹⁴¹ Civilinė byla Nr. 3K-3-107/2007.

¹⁴² Konstitucinio Teismo 2006-03-28 nutarimas, Žin., 2006, Nr.36-1293.

nagrinėjamoje byloje taikyti teisės aktą (jo dalį), dėl kurio atitikties aukštesnės galios teisės aktui (pirmiausia Konstitucijai) į Konstitucinį Teismą jau yra kreipęsis kitas pareiškėjas, nei (jeigu teismas abejoja, ar tas teisės aktas (jo dalis) atitinka aukštesnės galios teisės aktą, inter alia (ir pirmiausia) Konstituciją) sustabdo atitinkamos bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą, kad tos abejonės būtų pašalintos, nei (jeigu teismas neabejoja, kad tas teisės aktas (jo dalis) atitinka aukštesnės galios teisės aktą, inter alia (pirmiausia) Konstituciją) taiko šį teisės aktą (jo dalį). Nurodytame nutarime Konstitucinis Teismas akcentuoja, kad kai teismas konkrečioje byloje neabejoja byloje taikytino teisės akto atitiktimi Konstitucijai, tai taiko šį teisės aktą. Nagrinėjamoje civilinėje byloje teismai sprendė klausimą dėl pateikto prašymo kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl CK 3.194 straipsnio 3 dalies konstitucingumo sprendžiant ginčą dėl išlaikymo moksleiviui, besimokančiam vidurinėje mokykloje, priteisimo, todėl, minėta, užtikrinant tiek tarptautiniuose teisės aktuose, tiek nacionaliniuose įstatymuose vaikui garantuotą teisę siekti išsilavinimo (pagrindinio, vidurinio) kaip pamato tolimesniam asmens gyvenimui, teismams nagrinėjamu atveju nebuvo pagrindo kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar CK 3.194 straipsnio 3 dalis ta apimtimi, kurioje įtvirtinta tėvų pareiga teikti vaikui, besimokančiam vidurinėje mokykloje, materialinę paramą, atitinka Konstitucijos 38 straipsnio 6 dalį. Teisėjų kolegija, remdamasi išdėstytais argumentais, daro išvadą, kad bylą nagrinėję teismai tinkamai išaiškino ir taikė materialinės ir procesinės teisės normas byloje nustatytais aplinkybėmis, nepažeidė nurodytų teisės normų, todėl nėra pagrindo naikinti teismų priimtus procesinius dokumentus kasaciniame skunde nurodytais argumentais (CPK 346 straipsnio 2 dalis)¹⁴³.

Kaip matyti Aukščiausiasis Teismas nusprendė, kad teismai tinkamai sprendė dėl CK 3.194 straipsnio 3 dalis atitikimo Konstitucijos 38 straipsnio 6 daliai, nors neaiškino savo pozicijos apie tai, kad teismai skirtingai vertino minėto akto konstitucingumą. Kaip žinia Konstitucinis Teismas 2007-06-07 nutarime konstatavo, kad CK 3.194 straipsnio 3 dalis (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) ta apimtimi, kuria nustatyta, kad teismas visais atvejais privalo priteisti (neturi įgaliojimų nepriteisti) tėvų (ar vieno iš jų) išlaikymą paramos reikalingam, vidurinį išsilavinimą jau įgijusiam, aukštosios ar profesinės mokyklos dieniniame skyriuje besimokančiam ir ne vyresniam negu 24 metų pilnamečiam asmeniui, prieštarauja Konstitucijos 109 straipsnio 1 daliai, konstituciniam teisinės valstybės principui¹⁴⁴. Konstitucinio Teismo 2007 m. liepos 07 d. nutarime pažymėta, tai, kad Konstitucinio Teismo nutarimu pripažinta, jog CK 3.194 straipsnio 3 dalis (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) ta apimtimi, kuria nustatyta, kad teismas visais atvejais privalo priteisti (neturi

¹⁴³ Civilinė byla Nr. 3K-3-104/2007.

¹⁴⁴ Nutarime taip pat pažymėta, kad Konstitucinis Teismas 2006-08-08 sprendime yra konstatavęs: visais atvejais yra nepaneigiama galimybė teismams teisės spragą užpildyti *ad hoc*; jeigu tokie teismų įgaliojimai būtų neigiami, nepripažįstami, jeigu teismų galimybės taikyti teisę, pirmiausia aukščiausiąją teisę - Konstituciją, priklausytų nuo to, ar tam tikras teisėkūros subjektas nepaliko savo nustatyto (teisės aktuose) teisinio reguliavimo spragų, ir bylas jie galėtų išspręsti tik po to, kai tos teisės spragos bus užpildytos teisėkūros būdu, tuomet reikėtų konstatuoti, kad sprendami bylas teismai taiko ne teisę, pirmiausia aukščiausiąją teisę - Konstituciją, o tik įstatymą (apibendrinta šios sąvokos prasme), kad jie ne vykdo teisingumą pagal teisę, o tik formaliai taiko teisės aktų straipsnius (jų dalis), kad konstitucinėms vertybėms, inter alia asmens teisėms ir laisvėms, žala gali būti daroma (ir neatlyginama ar kitaip neatitaisoma) vien dėl to, kad atitinkamas teisėkūros subjektas tam tikrų santykių nereguliuoja teisiškai (arba juos teisiškai sureguliuoja nepakankamai intensyviai); tai nesiderintų su teismų socialine ir konstitucine paskirtimi ir reikėtų, kad teisė yra traktuojama vien kaip jos tekstinė forma, sutapatinama su ja.

įgaliojimų nepriteisti) tėvų (ar vieno iš jų) išlaikymą paramos reikalingam, vidurinių išsilavinimą jau įgijusiam, aukštosios ar profesinės mokyklos dieniniame skyriuje besimokančiam ir ne vyresniam negu 24 metų pilnamečiam asmeniui, prieštarauja Konstitucijai, ir tai, kad CK nėra nustatyti esminiai paramos reikalingų pilnamečių vaikų, besimokančių vidurinių, aukštųjų ar profesinių mokyklų dieniniuose skyriuose, išlaikymo instituto elementai, nereiškia, kad teismai, sprendžiantys bylas, kuriose išskyla CK 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) nuostatos taikymo klausimas (taip pat ir tie, kurie inicijavo šią konstitucinės justicijos bylą), gali jų nespresti vien dėl to, kad įstatymų leidėjas atitinkamų santykių dar nėra deramai sureguliuavęs įstatymu. Spręsdami tokias bylas (dėl tėvų išlaikymo minėtiems vaikams priteisimo), minėtas teisinio reguliavimo spragas jie turi užpildyti *ad hoc*. Tai darydami teismai turi paisyti *inter alia* to, kad, kaip konstatuota šiame Konstitucinio Teismo nutarime, išlaikymo priteisimas pilnamečiams asmenims negali būti grindžiamas tokiais pat principais kaip nepilnamečiams. Kita vertus, minėta teismų galimybė užpildyti teisės spragas *ad hoc* nereiškia, kad įstatymų leidėjas neturi pareigos per protingą laiką, paisydamas Konstitucijos, įstatymu nustatyti deramą atitinkamų santykių teisinį reguliavimą¹⁴⁵. Akivaizdu, kad šiuo atveju galioja taisyklė *ex tunc*, nes į Konstitucinį Teismą dėl įstatymo atitikties Konstitucijai kreipėsi 35 teismai. Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimo 8 punkto analizė leidžia teigti, kad absoliučiai netoleruotina tik tokia situacija, kai duotu atveju teismas sustabdo bylos nagrinėjimą ir nesprenžia bylos iš esmės tol, kol Konstitucinis Teismas išnagrinėja konstitucinės justicijos bylą.

2.3. Konstitucinio Teismo jurisprudencijos įtaka administracinių teismų praktikai

1. Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarime konstatavo, kad Konstitucijos 110 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog teisėjas negali taikyti įstatymo, kuris prieštarauja Konstitucijai, o šio straipsnio 2 dalyje – jog tais atvejais, kai yra pagrindo manyti, kad įstatymas ar kitas teisinis aktas, kuris turėtų būti taikomas konkrečioje byloje, prieštarauja Konstitucijai, teisėjas sustabdo šios bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą, prašydamas spresti, ar šis įstatymas arba kitas teisinis aktas atitinka Konstituciją. Konstitucija netoleruoja tokių situacijų, kai teismas, turintis nagrinėjamoje byloje taikyti teisės aktą (jo dalį), dėl kurio atitikties aukštesnės galios teisės aktui (pirmiausia Konstitucijai) į Konstitucinį Teismą jau yra kreipęsis kitas pareiškėjas, nei (jeigu teismas abejoja, ar tas teisės aktas (jo dalis) atitinka aukštesnės galios teisės aktą, *inter alia* (ir pirmiausia) Konstituciją) sustabdo atitinkamos bylos nagrinėjimą ir kreipiasi į Konstitucinį Teismą, kad tos abejonės būtų pašalintos, nei (jeigu teismas neabejoja, kad tas teisės aktas (jo dalis) atitinka aukštesnės galios teisės aktą, *inter alia* (pirmiausia) Konstituciją) taiko šį teisės aktą (jo dalį)¹⁴⁶.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas administracinėje byloje Nr. AS²⁴⁸ - 110/2008 konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas nepagrįstai sustabdė bylą Administracinių bylų

¹⁴⁵ Konstitucinio Teismo 2007-06-07 nutarimas. Žin., 2007, Nr.65-2529.

¹⁴⁶ Konstitucinio Teismo 2006-03-28 nutarimas, Žin., 2006, Nr.36-1292.

teisenos įstatymo 98 straipsnio 1 dalies 3 punkto pagrindu. Šiame punkte numatyta, kad byla sustabdoma tais atvejais, kai jos negalima nagrinėti, kol bus išspręsta kita byla, nagrinėjama civiline, baudžiamąja ar administracine tvarka. Konstituciniame Teisme nagrinėjamos bylos nepatenka į Administracinių bylų teisenos įstatymo 98 straipsnio 1 dalies 3 punkte numatytų bylų kategoriją, todėl sustabdyti administracinę bylą šiame punkte numatytu pagrindu dėl to, kad Konstituciniame Teisme pagal kitų teismų ar kitų pareiškėjų prašymus yra sprendžiami administracinės bylos išsprendimui reikšmingi teisiniai klausimai, negalima. Pirmosios instancijos teismas taip pat nepagrįstai sustabdė bylą Administracinių bylų teisenos įstatymo 98 straipsnio 1 dalies 4 punkto pagrindu. Šiuo pagrindu byla sustabdoma tais atvejais, kai sustabdomoje byloje yra kreipiamasi į Konstitucinį Teismą. Pirmosios instancijos teismas aptariamose byloje į Konstitucinį Teismą nesikreipė, todėl negalėjo šios bylos sustabdyti Administracinių bylų teisenos įstatymo 98 straipsnio 1 dalies 4 punkto pagrindu. Pažymėtina, jog Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarime yra išaiškinęs, kad pagal Konstituciją teismas negali sustabdyti bylos, kol Konstituciniame Teisme bus išnagrinėtas kito teismo ar kito pareiškėjo kreipimasis; bylą nagrinėjantis teismas, jeigu jis neabejoja byloje taikytino teisės akto atitiktimi Konstitucijai, turi taikyti atitinkamą teisės aktą, o jeigu teismas abejoja teisės akto atitikimu Konstitucijai, tada jis pats nagrinėjamoje byloje turi kreiptis į Konstitucinį Teismą ir tada tokią bylą sustabdyti. Dėl išdėstytų argumentų skundžiama pirmosios instancijos teismo nutartis, kuria teismas sustabdė bylą dėl to, kad kiti teismai kitose bylose yra kreipęsi į Konstitucinį Teismą, panaikinama ir byla gražinama pirmosios instancijos teismui. Pareiškėjas atskirajame skunde apeliacinės instancijos teismui suformulavo prašymą kreiptis šioje byloje į Konstitucinį Teismą dėl Alkoholio kontrolės įstatymo tam tikrų nuostatų konstitucingumo. Tačiau tokio kreipimosi į Konstitucinį Teismą klausimas gali būti sprendžiamas tik nagrinėjant iš esmės pačią administracinę bylą. Tuo tarpu apeliacinės instancijos teismas šiuo atveju bylos iš esmės nesprensdžia, o pagal pareiškėjo atskirąjį skundą nagrinėja tik atskirą procesinį klausimą, todėl apeliacinės instancijos teismas pareiškėjo nurodomo kreipimosi į Konstitucinį Teismą klausimo nagrinėdamas atskirąjį skundą spręsti negali¹⁴⁷.

Kaip matyti iš bylos nagrinėjimo Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimo konstatuojamosios dalies 8 punktas traktuojamas kitaip, negu Lietuvos Aukščiausiam Teisme, nors taip pat išsakyta nuomonė, kad teismas, nežiūrint į tai, kad kiti teismai yra kreipęsi į Konstitucinį Teismą dėl teisės akto konstitucingumo, jeigu jis neabejoja byloje taikytino teisės akto atitiktimi Konstitucijai, turi taikyti atitinkamą teisės aktą.

2. Konstitucinis Teismas 2006 m. rugsėjo 26 d. nutarime konstatavo, kad Konstitucinis Teismas, aiškindamas Konstitucijos nuostatas dėl mokesčių ir kitų privalomų mokėjimų, savo aktuose yra suformavęs atitinkamą oficialią konstitucinę doktriną. Nagrinėjamos konstitucinės justicijos bylos kontekste pažymėtina, kad pagal Konstituciją: mokesčiai, kaip prievolė, gali būti nustatomi (įvedami) tik įstatymu; turi būti nustatytas toks teisinis reguliavimas, kad būtų užtikrintas mokesčių tinkamas mokėjimas, kad mokesčiai būtų mokami laiku; tam, paisant Konstitucijos (*inter*

¹⁴⁷ Administracinė byla AS²⁴⁸ - 110/2008.

alia konstitucinių teisingumo, proporcingumo, teisinio tikrumo, aiškumo principų), gali būti pasirinktos įvairios priemonės, kaip antai: baudos, delspinigiai, palūkanos ir kt.; tokie esminiai mokesčio elementai kaip mokesčio objektas, mokestinių santykių subjektai, jų teisės ir pareigos, mokesčio dydžiai (tarifai), mokėjimo terminai, išimtys bei lengvatos, baudos ir delspinigiai turi būti nustatomi įstatymu; mokesčių įstatymų įgyvendinimo tvarka gali būti nustatoma ir poįstatyminiais aktais¹⁴⁸.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas administracinėje byloje Nr. A-525-109-08 konstatavo, kad pirmos instancijos teismo sprendimas paliekamas nepakeistas. Pirmos instancijos teismas bylą išsiaiškino visas bylos aplinkybes, bylą išnagrinėjo pilnai ir visapusiškai, teismas išnagrinėjo visus skunde iškeltus reikalavimus, tinkamai aiškino ir taikė įstatymo normas. Kaip teisingai nurodė pirmos instancijos teismas, ginčo santykiams aktualios Pelno mokesčio įstatymo redakcijos 11 straipsnio 1 dalis nustatė, jog apskaičiuojant Lietuvos vieneto apmokestinamąjį pelną, jeigu šis straipsnis nenustato ko kita, iš pajamų: atimamos neapmokestinamosios pajamos, atskaitomi leidžiami atskaitymai ir ribojamų dydžių leidžiami atskaitymai. Pagal šio įstatymo 17 straipsnio 2 dalies 3 punkto nuostatas ribojamų dydžių leidžiamais atskaitymais laikytinos komandiruočių sąnaudos. Kas yra komandiruotė, atskleista Pelno mokesčio įstatymo 21 straipsnyje: (...) komandiruote laikomas teisės aktų nustatyta tvarka įformintas darbuotojo išvykimas iš nuolatinės darbo vietos vieneto administracijos vadovo arba jo įgalioto asmens, arba individualios įmonės savininko siuntimu atlikti darbo funkcijas, tarnybinį pavedimą ar kelti kvalifikaciją (...) (1 d.). Kartu Pelno mokesčio įstatymo 17 straipsnio 1 dalis nustato, kad leidžiami atskaitymai yra visos faktiškai patirtos įprastinės tokiai veiklai vieneto sąnaudos, būtinos vieneto pajamoms uždirbti ar vieneto ekonominei naudai gauti, jeigu šis įstatymas nenustato ko kita (...). Sistemiskai aiškinant nurodytas Pelno mokesčio įstatymo 11 ir 17 straipsnių nuostatas konstatuotina, jog tam, kad pareiškėjos deklaruojamą 44649 Lt komandiruočių išlaidų sumą galima būtų priskirti ribojamų dydžių leidžiamiems atskaitymams – komandiruočių išlaidoms, būtina nustatyti ar dėl nagrinėjamų komandiruočių, kurių metu, kaip teigia pareiškėja, bendrovės direktorė atliko darbinės funkcijas ar vykdė tarnybinį pavedimą bei kėlė kvalifikaciją, bendrovė gavo pajamų ar ekonominę naudą. Pirmos instancijos teismas pagrįstai padarė išvadą, jog byloje nėra įrodyta, jog dėl pareiškėjos direktorės komandiruočių 2002 metais į Vokietiją, Austriją bei Palangą pareiškėja gavo kokių nors pajamų ar kitokią ekonominę naudą. Atsižvelgiant į išdėstytus argumentus, kolegija konstatuoja, jog mokesčių administratoriai, Komisija ir pirmos instancijos teismas teisėtai ir pagrįstai pareiškėjos deklaruotą 44649 Lt komandiruočių išlaidų sumą nepripažino ribojamų dydžių leidžiamu atskaitymu – komandiruočių išlaidoms Pelno mokesčio įstatymo prasme, todėl pirmos instancijos teismas pagrįstai patvirtino Komisijos ir mokesčių administratorių sprendimus, kuriais pareiškėjai papildomai paskaičiuota ir nurodyta sumokėti į biudžetą 8929,8 Lt fizinių asmenų pajamų mokesčio ir 2679 Lt šio mokesčio baudos. Taip pat

¹⁴⁸ Konstitucinio Teismo 2006-09-26 nutarimas, Žin., 2006, Nr.104-3985.

pirmos instancijos teismas taip pat tinkamai taikė Lietuvos Konstitucinio Teismo 2006-09-26 nutarimo nuostatas ir tuo pagrindu pakeitė Komisijos bei mokesčių administratorių sprendimus dalyje dėl pareiškėjai papildomai paskaičiuotų 3616 Lt fizinių asmenų pajamų mokesčio delspinigių, sumažindamas šių delspinigių sumą iki 2137,1 Lt. Pirmos instancijos teismo sprendimas teisėtas ir pagrįstas, jį naikinti pagrindo nėra¹⁴⁹.

Kaip matyti administraciniai teismai vadovavosi Konstitucinio teismo jurisprudencija ir užtikrino konstitucinį teisėtumą ir teisingumą.

3. Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 14 d. nutarime konstatavo, kad pagal Konstituciją nuosavybės teisė nėra absoliuti, ji gali būti įstatymu ribojama dėl nuosavybės objekto pobūdžio, dėl padarytų teisei priešingų veikų ir (arba) dėl visuomenei būtino ir konstituciškai pagrįsto poreikio. Ribojant nuosavybės teises visais atvejais turi būti laikomasi šių sąlygų: ji gali būti ribojama tik remiantis įstatymu; ribojimai turi būti būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves, Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, visuomenei būtinus konstituciškai svarbius tikslus; turi būti paisoma proporcingumo principo. Konstitucinis socialinės darnos imperatyvas, konstituciniai teisingumo, protingumo, proporcingumo principai, kitos Konstitucijos nuostatos suponuoja tai, kad Konstitucijoje įtvirtinti nuosavybės neliečiamumas ir subjektinių nuosavybės teisių apsauga negali būti interpretuojami kaip pagrindas savininko teises ir interesus priešpriešinti viešajam interesui, kitų asmenų teisėms, laisvėms ir teisėtiems interesams (Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas). Pagal Konstituciją natūrali gamtinė aplinka, gyvūnija ir augalija, atskiri gamtos objektai, taip pat ypač vertingos vietovės yra visuotinę reikšmę turinčios nacionalinės vertybės; jų apsauga bei gamtos išteklių racionalaus naudojimo ir gausinimo užtikrinimas – tai viešasis interesas, kurį garantuoti yra valstybės konstitucinė priedermė (Konstitucinio Teismo 2005 m. gegužės 13 d. nutarimas). Pabrėžtina, kad minėti ribojimai, draudimai, kuriais siekiama užtikrinti ypač vertingų vietovių apsaugą – viešąjį interesą, gali ir turi būti nustatomi ne tik valstybei ir savivaldybėms, kaip atitinkamų objektų, esančių ypač vertingose vietovėse, savininkams, bet ir kitiems tokių objektų savininkams bei naudotojams – fiziniams ir juridiniams asmenims. Taigi gali būti nustatyti ir tokie ribojimai, draudimai, kuriais tam tikra apimtimi yra įsiterpiama į visų, taip pat ir privačių žemės sklypų, miškų, parkų, vandens telkinių, savininkų nuosavybės teises. Ypač pabrėžtina, kad visi minėti ribojimai, draudimai turi būti konstituciškai pagrįsti, nevaržyti savininkų, kitų asmenų teisių labiau negu būtina visuotinai svarbiems tikslams pasiekti. Konstitucijoje įtvirtinta valstybės pareiga rūpintis natūralios gamtinės aplinkos, atskirų gamtos objektų, ypač vertingų vietovių apsauga, aiškinama Konstitucijos nuostatų, įtvirtinančių nuosavybės teisių apsaugą, visuomenės ir asmens interesų derinimą, teisėtumą ir teisingumą, kontekste, įpareigoja įstatymų leidėją numatyti teisinę atsakomybę už nustatytų ribojimų, draudimų nepaisymą, natūralios gamtinės aplinkos, atskirų gamtos objektų, ypač vertingų vietovių teisinio režimo pažeidimus. Iš Konstitucijos 23 straipsnio 2 dalies nuostatos, kad nuosavybės teises saugo įstatymai, 128 straipsnio 2 dalies nuostatos, kad valstybinio turto valdymo,

¹⁴⁹ Administracinė byla Nr. A-525-109-08.

naudojimo ir disponavimo tvarką nustato įstatymas, 54 straipsnio nuostatos, kad valstybė privalo rūpintis natūralios gamtinės aplinkos, atskirų gamtos objektų, ypač vertingų vietovių apsauga, iš kitų Konstitucijos nuostatų darytina išvada, kad atitinkamos apsaugos priemonės, įskaitant visus nuosavybės teisės bei ūkinės veiklos laisvės ribojimus, draudimus, turi būti nustatytos įstatymu. Pažymėtina ir tai, kad tais atvejais, kai tam tikros vietovės įstatymo nustatyta tvarka yra pripažįstamos ypač vertingomis ir (arba) jose esantys atskiri gamtos objektai pripažįstami saugotinais, valstybei gali atsirasti pareiga atlyginti savininkams praradimus, kuriuos jie patiria dėl pasikeitusio atitinkamų vietovių ir (arba) gamtos objektų teisinio režimo¹⁵⁰.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas administracinėje byloje Nr. A³⁹-99/2008 konstatavo, kad pareiškėjo savo reikalavimus grindžia Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimo Nr. 1608 „Dėl statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo“ 3, 4 ir 6 punktų nuostatomis, kad žemės ūkio paskirties ir miškų ūkio paskirties žemėje esančiose sodybvietėse galima statyti naujus gyvenamuosius (vietoj buvusių), taip pat rekonstruoti esamus gyvenamuosius namus ir statyti reikiamus ūkinius pastatus. Tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 14 d. nutarimu pripažino, kad Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimo Nr. 1608 nuostata, kad miškų ūkio paskirties žemėje leidžiama statyti ne tik medienos sandėlius bei kitus su mišku susijusius įrenginius, bet ir kitus pastatus, prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 94 straipsnio 2, 7 punktams, konstituciniam teisinės valstybės principui, Lietuvos Respublikos miškų įstatymo 2 straipsnio 3 daliai, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo 26 straipsnio 1 dalies 3 punktui. Žemė, kurioje pareiškėja siekia atstatyti gyvenamąjį namą, yra priskirta miškų ūkio paskirties žemei ir yra Sartų regioninio parko, Salinio hidrografiniame draustinyje. Todėl pirmosios instancijos administracinis teismas pagrįstai nesivadovavo pareiškėjos nurodytomis Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimo Nr. 16078 nuostatomis, kaip pripažintomis prieštaraujančiomis aukštesnės galios teisės aktams. Pažymėtina, kad Vyriausybės 2007 m. sausio 31 d. nutarimu Nr. 106, pareiškėjos nurodyti Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimo Nr. 1608 3, 4 ir 6 punktai yra pripažinti netekusiais galios. Vyriausybės 1992 m. gegužės 12 d. nutarimo Nr. 343 Dėl specialiųjų žemės ir miško naudojimo sąlygų patvirtinimo“ 159 ir 159.4 punktais yra draudžiama hidrografinių draustinių teritorijoje statyti statinius ir įrenginius, nesusijusius su draustinio paskirtimi. Vyriausybės 2002 m. gegužės 9 d. nutarimu Nr. 641 patvirtintos Miško žemės pavertimo kitomis naudmenomis tvarkos aprašo 6.1 ir 6.1.3 punktais draudžiama paversti miško žemę kitomis naudmenomis III grupės – draustinių miškuose. Keisti miškų ūkio žemės naudojimo paskirtį saugomose teritorijose, išskyrus atvejus, kai tai daroma visuomenės poreikiams arba siekiant išsaugoti gamtos ir kultūros paveldo kompleksus ir objektus, draudžia ir Saugomų teritorijų įstatymo 31 straipsnio 8 dalies nuostatos. Todėl pirmosios instancijos administracinis teismas, įvertinęs teisės aktų nustatytus apribojimus, miškų ūkio paskirties žemėje saugomose teritorijose, pagrįstai atmetė pareiškėjos skundą¹⁵¹.

¹⁵⁰ Konstitucinio Teismo 2006-03-14 nutarimas, Žin., 2006, Nr.30-1050.

¹⁵¹ Administracinė byla Nr. A³⁹-99/2008.

4. Konstitucinis Teismas 2006 m. kovo 28 d. nutarime konstatavo, kad Konstitucijoje įtvirtintas teisinės valstybės principas suponuoja jurisprudencijos tęstinumą (Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d., 2003 m. gegužės 30 d. nutarimai, 2004 m. vasario 13 d. sprendimas, 2004 m. gruodžio 13 d., 2006 m. kovo 14 d. nutarimai). Šiame kontekste pabrėžtina, jog Konstitucijoje įtvirtinta bendrosios kompetencijos teismų instancinė sistema turi funkcionuoti taip, kad būtų sudarytos prielaidos formuotis vienodai (nuosekliai, neprieštarinčiai) bendrosios kompetencijos teismų praktikai – būtent tokiai, kuri būtų grindžiama su Konstitucijoje įtvirtintais teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principais (bei kitais konstituciniais principais) neatskiriama susijusia ir iš jų kylančia maksima, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, t. y. jos turi būti sprendžiamos ne sukuriant naujus teismo precedencijas, konkuruojančius su esamais, bet paisant jau įtvirtintų. Iš Konstitucijos kylančios maksimos, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, nepaisymas reikštų ir Konstitucijos nuostatų dėl teisingumo vykdymo, konstitucinių teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principų, kitų konstitucinių principų nepaisymą¹⁵².

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas administracinėje byloje Nr. A¹⁴³ – 146/2008 konstatavo, kad nagrinėjamas administracinis ginčas tarp šalių kilo ne dėl fakto (bylai reikšmingos faktinės aplinkybės šalių pripažįstamos ir neginčijamos), o dėl teisės (Transporto veiklos pagrindų įstatymo 20 str. ir su juo susijusių teisės normų) aiškinimo. Kolegija taip pat pažymi, kad nurodytas Transporto veiklos pagrindų įstatymo 20 straipsnio aiškinimas Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo yra pateiktas ir kitose bylose (pvz., 2007-02-27 nutartyje byloje Nr. A¹¹-223/2007, 2007-11-29 nutartyje byloje Nr. A¹⁷-1091/2007), kurių faktinės aplinkybės iš esmės yra tokios pačios kaip ir šioje byloje. Pažymėtina, kad nurodytų administracinių bylų šalys yra tos pačios kaip ir šioje administracinėje byloje. Todėl šiuo atveju, atsižvelgiant į Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 28 d. nutarimo nuostatą (nurodytos Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2007-11-29 nutartyje byloje Nr. A¹⁷-1091/2007), taip pat yra būtina vadovautis jurisprudencijos tęstinumo principu. Taigi konstatuotina, kad tenkinti apeliacinį skundą jame nurodytais motyvais pagrindo nėra¹⁵³.

5. Konstitucinis Teismas 2002 m. gruodžio 24 d. nutarime konstatavo, kad Konstitucijos viršenybės principas reiškia, kad Konstitucija teisės aktų hierarchijoje užima išskirtinę – aukščiausią – vietą, kad joks teisės aktas negali prieštarauti Konstitucijai, kad niekam neleidžiama pažeisti Konstitucijos, kad konstitucinė tvarka turi būti ginama, kad pati Konstitucija įtvirtina mechanizmą, įgalinantį nustatyti, ar teisės aktai (jų dalys) neprieštarauja Konstitucijai. Konstitucijos viršenybės principo pažeidimas reikštų, kad yra pažeidžiamas ir konstitucinis teisinės valstybės principas. Pagal Konstitucijos 119 straipsnio 2 dalį savivaldybių tarybų narius renka Lietuvos Respublikos piliečiai ir kiti nuolatiniai administracinio vieneto gyventojai, remdamiesi visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise, slaptu balsavimu; šioje dalyje taip pat nustatyta, kad savivaldybių tarybų nariai renkami pagal įstatymą. Vadinas, įstatymų leidėjas turi konstitucinę kompetenciją įstatymu

¹⁵² Konstitucinio Teismo 2006-03-28 nutarimas, Žin., 2006, Nr.36-1292.

¹⁵³ Administracinė byla Nr. A¹⁴³ – 146/2008.

reglamentuoti savivaldybių tarybų narių rinkimų tvarką. Įstatymų leidėjo diskreciją reglamentuojant savivaldybių tarybų narių rinkimų tvarką riboja Konstitucija. Konstitucijos 119 straipsnio 2 dalyje asmens aktyviosios rinkimų teisės renkant savivaldybių tarybų narius turėjimas siejamas su teisiniu faktu – asmens nuolatinio gyvenimu atitinkamame administraciniame vienetė. Tai reiškia, kad įstatymų leidėjas turi konstitucinę pareigą įstatymu nustatyti tokią asmens nuolatinio gyvenimo atitinkamame administraciniame vienetė fakto nustatymo tvarką, kad savivaldybių tarybų narius rinktų tik tie asmenys, kuriuos galima pagrįstai laikyti nuolatiniais atitinkamų administracinių vienetų gyventojais. Priešingu atveju būtų nukrypta nuo konstitucinės vietos savivaldos sampratos. Pagal Konstitucijos 119 straipsnio 2 dalį savivaldybių tarybų nariais gali būti renkami Lietuvos Respublikos piliečiai ir kiti nuolatiniai administracinio vieneto gyventojai. Konstitucijos 119 straipsnio 2 dalyje asmens pasyviosios rinkimų teisės renkant savivaldybių tarybų narius turėjimas siejamas su teisiniu faktu – asmens nuolatinio gyvenimo atitinkamame administraciniame vienetė. Tai reiškia, kad įstatymų leidėjas turi konstitucinę pareigą įstatymu nustatyti tokią asmens nuolatinio gyvenimo atitinkamame administraciniame vienetė fakto nustatymo tvarką, kad savivaldybių tarybų nariais būtų renkami tik tie asmenys, kuriuos galima pagrįstai laikyti nuolatiniais atitinkamų administracinių vienetų gyventojais. Priešingu atveju būtų nukrypta nuo konstitucinės vietos savivaldos sampratos¹⁵⁴.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas administracinėje byloje Nr. R¹⁶ – 26/2007 konstatavo, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio 2 dalis apibrėžia asmenis, galinčius būti renkama savivaldybių tarybų nariais ir asmenis, galinčius rinkti savivaldybių tarybų narius, pateikia pagrindinius savivaldybių tarybų rinkimų principus. Pagal Konstituciją savivaldybių tarybų nariais Lietuvos Respublikos piliečius ir kitus nuolatinis administracinio vieneto gyventojus pagal įstatymą ketveriems metams renka Lietuvos Respublikos piliečiai ir kiti nuolatiniai administracinio vieneto gyventojai, remdamiesi visuotine, lygia ir tiesiogine rinkimų teise, slaptu balsavimu. Taigi, formuojant savivaldybių tarybas būtina paisyti Konstitucijos 119 straipsnio 2 dalyje nustatytų savivaldybių tarybų narių rinkimų principų, kitų Konstitucijos reikalavimų. Konstitucijos 34 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad piliečiai, kuriems rinkimų dieną yra sukakę 18 metų, turi rinkimų teisę. Šio straipsnio 2 dalyje įtvirtinta nuostata, kad teisę būti išrinktam nustato Lietuvos Respublikos Konstitucija ir rinkimų įstatymai. Vadinasi, Konstitucija įstatymų leidėjui suteikia kompetenciją įstatymu reglamentuoti savivaldybių tarybų narių rinkimų tvarką. Ši įstatymų leidėjo diskrecija reglamentuoti savivaldybių tarybų narių rinkimų tvarką yra ribojama Konstitucijoje nustatytais principais. Konstitucinis Teismas 2002 m. gruodžio 24 d. nutarime konstatavo, kad Konstitucijos 119 straipsnio 2 dalyje numatytos asmens pasyviosios rinkimų teisės renkant savivaldybių tarybų narius turėjimas siejamas su teisiniu faktu - asmens nuolatinio gyvenimo atitinkamame administraciniame vienetė. Tai reiškia, kad įstatymų leidėjas turi konstitucinę pareigą įstatymu nustatyti tokią asmens nuolatinio gyvenimo atitinkamame

¹⁵⁴ Konstitucinio Teismo 2002-12-24 nutarimas, Žin., 2003, Nr.19-828.

administraciniame vienete fakto nustatymo tvarka, kad savivaldybių tarybų nariais būtų renkami tik tie asmenys, kuriuos galima pagrįstai laikyti nuolatiniais atitinkamų administracinių vienetų gyventojais. Pagal Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 2 straipsnio 1 dalį „teisę rinkti savivaldybės tarybos narius turi nuolatiniai šios savivaldybės gyventojai (rinkėjai), kuriems rinkimų dieną yra sukakę 18 metų“, o pagal to paties straipsnio 2 dalį „savivaldybės tarybos nariu gali būti renkamas nuolatinis šios savivaldybės gyventojas, kuriam rinkimų dieną yra sukakę 20 metų.“ Pažymėtina, kad nuolatinio savivaldybės gyventojų sąvoka naudojama tiek apibūdinant asmenis, siekiančius pasinaudoti aktyviaja rinkimų teise, t. y. rinkti savivaldybių tarybų narius, tiek ir siekiančius pasinaudoti pasyviaja rinkimų teise, t. y. būti renkamiems savivaldybių tarybų nariais. Įstatymo 2 straipsnio 3 dalies pirmame sakinyje pateikiama nuolatinio savivaldybės gyventojų sąvoka: „Nuolatinis savivaldybės gyventojas laikomas Lietuvos Respublikos pilietis, kuris savo gyvenamąją vietą pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus deklaravo šios savivaldybės teritorijoje arba kurio paskutinis žinomas gyvenamosios vietos adresas yra šios savivaldybės teritorijoje, arba kuris savo nuolatinę gyvenamąją vietą viešu pareiškimu nurodė šios savivaldybės teritorijoje ir ši gyvenamoji vieta nustatyta tvarka laikoma jo pagrindine gyvenamąja vieta, taip pat asmuo, kuris turi leidimą nuolat gyventi Lietuvoje.“ Nurodyti pripažinimo nuolatinis savivaldybės gyventojas kriterijai taikytini asmenims, siekiantiems realizuoti ir aktyviają, ir pasyviają rinkimų į savivaldybės tarybos narius teises. Kaip papildomas ir imperatyvus reikalavimas vertintina ir Įstatymo 2 straipsnio 3 dalies antrame sakinyje įtvirtinta nuostata - „savivaldybės tarybos nariu gali būti renkamas asmuo, kuris savo gyvenamąją vietą pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus deklaravo šios savivaldybės teritorijoje ne vėliau kaip iki pareiškinių dokumentų pateikimo apygardos rinkimų komisijai dienos“. Šis ribojimas neprieštarauja nei Įstatymo 2 straipsnio 2 dalies nuostatai, jog savivaldybės tarybos nariu gali būti renkamas nuolatinis šios savivaldybės gyventojas, nei 2 straipsnio 3 dalies 1 sakiniui, nustatančiam, kas laikytini nuolatiniais savivaldybės gyventojais. Kitaip tariant, tam, kad asmuo būtų įregistruotas kandidatu, jis turi atitikti ne tik nuolatinio savivaldybės gyventojų sąvoką pagal Įstatymo 2 straipsnio 3 dalies pirmame sakinyje įtvirtintus kriterijus, bet ir kitus Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 2 straipsnio 2 bei 3 dalyse nurodytus kriterijus, taigi, ir būti deklaravęs gyvenamąją vietą atitinkamos savivaldybės teritorijoje. Lietuvos Respublikos gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymas pateikia gyvenamosios vietos deklaravimo sąvoką - juo laikytinas gyvenamosios vietos adresą sudarančių duomenų pateikimas deklaravimo įstaigai. „Gyvenamoji vieta - pagrindinė vieta, kurioje asmuo faktiškai dažniausiai gyvena ir su kuria jis yra labiausiai susijęs.“ (Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymo 3 str. 2 d.). Kadangi pagal Gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymo 7 straipsnio 1 dalį Lietuvos Respublikos gyventojas vienu metu deklaruoja tik vieną gyvenamąją vietą, net jei gyventų keliose vietose, preziumuojama, jog deklaruojama ta vieta, kurioje asmuo faktiškai dažniausiai gyvena ir su kuria jis labiausiai yra susijęs. Papildomų reikalavimų asmenims, siekiantiems būti išrinktais (tame tarpe ir reikalavimo būti deklaravusiam gyvenamąją vietą) nustatymas yra suprantamas ir gali būti pagrindžiamas siekiu

užtikrinti kandidato sąsają su atstovaujama savivaldybės bendruomene, taip pat ypatingu suinteresuotumu, jog renkami asmenys atitiktų aukštus moralinius ir etinius kriterijus, laikytųsi Lietuvos Respublikos įstatymų (tame tarpe ir Lietuvos Respublikos gyvenamosios vietos deklaravimo įstatymo). Tokie papildomi reikalavimai nėra diskriminaciniai, jie nepažeidžia Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir teisinės valstybės principų. Pareiškėjo skunde nurodytos Tarybos Direktyvos 94/80/EB, priimtos 1994 m. gruodžio 19 d., nuostatos reglamentuoja Europos Sąjungos piliečių, gyvenančių valstybėje narėje, bet nesančių jos piliečiais, galimybes naudotis teise balsuoti ir būti kandidatais vietos savivaldos rinkimuose, taigi ginčo nagrinėjamoje byloje sprendimui minėta Direktyva esminės reikšmės neturi. Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 2 straipsnio 3 dalies antro sakinio „Savivaldybės tarybos nariu gali būti renkamas asmuo, kuris savo gyvenamąją vietą pagal Lietuvos Respublikos teisės aktus deklaravo šios savivaldybės teritorijoje ne vėliau kaip iki pareiškinių dokumentų pateikimo apygardos rinkimų komisijai dienos“ formuluotė imperatyvi. Priešingas jos aiškinimas, kad kandidatui pakanka atitikti bent vieną iš nuolatinio savivaldybės gyventojų kriterijų, o gyvenamosios vietos atitinkamos savivaldybės teritorijoje deklaruoti neprivalu, paneigtų šios teisės normos prasmę ir reikštų, kad įstatymų leidėjas kuria beprasmes normas. Nagrinėjamoje byloje neginčytinai nustatyta, kad A. A., kandidatuojantis į Panevėžio rajono savivaldybės tarybos narius, savo gyvenamąją vietą (duomenys neskelbtini), įstatymų nustatyta tvarka deklaravo tik 2007 m. sausio 26 d. (b.l.17). Tuo tarpu iki pareiškinių dokumentų pateikimo apygardos rinkimų komisijai dienos (šiuo atveju 2007 m. sausio 22 d.) jo nuolatinė gyvenamoji vieta Gyventojų registro tarnybai buvo nurodyta (duomenys neskelbtini) (b. l. 26). Tad Vyriausioji rinkimų komisija pagrįstai pripažino, kad pareiškėjas gyvenamosios vietos Panevėžio rajone teisės aktų nustatyta tvarka iki pareiškinių dokumentų pateikimo apygardos rinkimų komisijai dienos deklaravęs nebuvo, ir tuo pagrindu panaikino Panevėžio rajono apygardos Nr. 33 rinkimų komisijos sprendimą dėl A. A. įregistravimo kandidatu į Panevėžio rajono savivaldybės tarybos narius sąrašą¹⁵⁵.

Išvados:

1. Konstitucija teisės aktų hierarchijoje užima išskirtinę – aukščiausią – vietą, joks teisės aktas negali prieštarauti Konstitucijai, niekam neleidžiama pažeisti Konstitucijos, konstitucinė tvarka turi būti ginama, pati Konstitucija įtvirtina mechanizmą, įgalinantį nustatyti, ar teisės aktai (jų dalys) neprieštarauja Konstitucijai. Konstitucija turi aukščiausią teisinę galią. Įstatymai, Vyriausybės nutarimai ir kiti teisės aktai turi atitikti Konstituciją. Valstybės valdžią vykdančios ir kitos valstybės institucijos turi veikti remdamosi Konstitucija ir jai pakludamos. Konstatavus, kad įstatymuose, Vyriausybės nutarimuose ar kituose teisės aktuose nepaisoma minėtų reikalavimų, kartu konstatuotina, kad yra pažeidžiamas konstitucinis teisinės valstybės principas.
2. Konstitucinis Teismas formuoja konstitucinę jurisprudenciją, t.y. tiesioginę praktiką, kuria Konstitucijai suteikiama gyvybė, realiai užtikrinamas konstitucinis teisėtumas, ginama konstitucinė

¹⁵⁵ Administracinė byla Nr. R¹⁶ – 26/2007.

santvarka, Konstitucinio Teismo konstitucinė paskirtis vykdyti konstitucinį teisingumą, garantuoti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir garantuoti konstitucinį teisėtumą. Konstitucija, būtent dėl konstitucinės jurisprudencijos įgyja teisės *par excellence* pavidalą, Konstitucinio Teismo sprendimai yra *erga omnes*.

3. Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, yra privalomi visoms valdžios institucijoms, teismams, visoms įmonėms, įstaigoms bei organizacijoms, pareigūnams ir piliečiams. Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai yra privalomi ir pačiam Konstituciniam Teismui, jie suvaržo ir Konstitucinį Teismą tuo atžvilgiu, kad jis negali jų pakeisti arba jų peržiūrėti, jeigu tam nėra konstitucinio pagrindo. Tuo Konstitucinis Teismas užtikrina konstitucinės jurisprudencijos tęstinumą (nuoseklumą, neprieštarinumą) ir savo sprendimų prognozuojamumą remdamasis jau suformuluota oficialia konstitucine doktrina bei precedentais, kas lemia visos teisės sistemos stabilumą, todėl Konstitucinio Teismo formuojama konstitucinė teisminė jurisprudencija yra vienas iš pagrindų lemiančių, kad visi teismų priimami teisingumo vykdymo aktai, vykdam teisingumą, leistų užtikrinti konstitucinį teisingumą ir teisėtumą.

4. Lietuvos Respublikos teisminės valdžios sistemą sudaro trys teismų sistemos: Konstitucinis Teismas – vykdamis konstitucinę teisminę kontrolę; Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, Lietuvos apeliacinis teismas, apygardų ir apylinkių teismai – sudarantys bendrosios kompetencijos teismų sistemą; ir specializuotų teismų sistema, kurią šiuo metu sudaro administracinių teismų sistema – Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ir apygardų administraciniai teismai. Teisingumo vykdymo funkcija lemia teisėjo ir teismų nepriklausomumą, kuris yra vienas iš esminių demokratinės teisinės valstybės principų: teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves.

5. Teismų instancinės sistemos paskirtis yra šalinti galimas žemesnių instancijų teismų klaidas, neleisti, kad būtų įvykdytas neteisingumas, ir šitaip apsaugoti asmens, visuomenės teises ir teisėtus interesus. Konstitucijoje įtvirtinta teismų instancinė sistema turi funkcionuoti taip, kad būtų sudarytos prielaidos formuoti vienodai (nuosekliai, neprieštarinai) teismų praktikai – būtent tokiai, kuri būtų grindžiama su Konstitucijoje įtvirtintais teisinės valstybės, teisingumo, asmenų lygybės teismui principais (bei kitais konstituciniais principais) neatskiriamai susijusia ir iš jų kylanti maksima, kad tokios pat (analogiškos) bylos turi būti sprendžiamos taip pat, t.y. jos turi būti sprendžiamos ne sukuriant naujus teismo precedentes, konkuruojančius su esamais, bet paisant jau įtvirtintų, atitinkančių konstitucinio teisėtumo principus.

6. Pagal Konstituciją teismų praktika formuojama tik teismams patiems sprendžiant bylas. Konstitucijoje įtvirtintas teisingumo principas, kad teisingumą vykdo teismai, reiškia, jog konstitucinė vertybė yra ne pats sprendimo priėmimas teisme, bet būtent teismo teisingo sprendimo priėmimas. Konstitucinė teisingumo vykdymo samprata suponuoja ir tai, kad teismai bylas turi spręsti tik griežtai laikydamiesi įstatymuose nustatytų procesinių bei kitų reikalavimų ir neperžengdami savo jurisdikcijos ribų, neviršydamis kitų įgaliojimų. Teismų įgaliojimai sustabdyti

bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu iširti teisės akto atitikti Konstitucijai yra *expressis verbis* įtvirtinti Konstitucijoje, todėl pagal Konstituciją ir Konstitucinio Teismo įstatymą teismai neturi *locus standi* kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu iširti, ar Konstitucijai neprieštarauja toks įstatymas (jo dalis) ar kitas teisės aktas (jo dalis), kuris neturėtų (negalėtų) būti taikomas tų teismų nagrinėjamosiose bylose.

7. Konstitucinio Teismo formuojama konstitucinė teisminė jurisprudencija lemia, kad visi teismai vykdydami teisingumą privalo užtikrinti, kad jų priimami teisingumo vykdymo aktai atitiktų konstitucinį teisingumą ir teisėtumą. Būtent vadovavimasis Konstitucinio Teismo jurisprudencija leidžia garantuoti, kad teismų vykdomas teisingumas atitiktų aukščiausią teisiškumo matą – Konstituciją. Konstitucijos viršenybės ir konstitucinės tvarkos garantavimas yra visos teisminės valdžios pareiga.

Literatūra ir šaltiniai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. *Žin.*, 1992, Nr.33-1014 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymas. *Žin.*, 1993, Nr.6-120 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo statutas, *Žin.*, 1995, Nr.36-887 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
4. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas. *Žin.*, 1994, Nr.46-851 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
5. Lietuvos Respublikos administracinių teismų įsteigimo įstatymas. *Žin.*, 1999, Nr.13-309 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
6. Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas. *Žin.*, 1999, Nr.13-308 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
7. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas. *Žin.*, 2002, Nr. 36-1340 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
8. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Žin.*, 2002, Nr. 112-4970 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
9. Birmontienė T., Jarašiūnas E., Kūris E., Maksimaitis M., Mesonis G., Normantas A., Pumputis A., Vaitiekienė E., Vidrinskaitė S., Žilys J. *Lietuvos Konstitucinė teisė*. Vadovėlis. Antrasis leidimas. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto Leidybos centras. 2002.
10. Šileikis E. *Alternatyvi konstitucinė teisė*. Antras pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Teisinės informacijos centras. 2005.
11. Favoreu L.. *Konstituciniai teismai*. Vilnius: Garnelis.2001.
12. Kelsenas H.. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas. 2002.
13. Römeris M.. *Konstitucinės ir teismo teisės pasienyje*. Vilnius: Pozicija. 1994.
14. Kuconis P. Nekrošius V. *Teisėsaugos institucijos*. Antrasis leidimas. Vilnius: Justitia. 2001.
15. Laužikas E., Mikelėnas V., Nekrošius V. *Civilinio proceso teisė*. II t. Vadovėlis. Vilnius: Justitia. 2005.
16. Mikelėnienė D., Mikelėnas V. *Teismo procesas: teisės aiškinimo ir taikymo aspektai*. Vilnius: Justitia. 1999.
17. Kūris E. Konstitucija, konstitucinė doktrina ir Konstitucinio Teismo diskrecija. *Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas*. Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga. 2002 m. kovo 15-16 d., Vilnius. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2002.
18. Lapinskas K. Europos tarptautinių teismų ir nacionalinių konstitucinių teismų jurisdikcijos ir jurisprudencijos sąlyčio problemos. *Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė*. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo teisėjų

- aštuntosios konferencijos medžiaga. Druskininkai, birželio 24-27 d. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2004.
19. Abramavičius A. Svarbiausios problemos Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje (2004-2006m.). *Konstitucinių Teismų sprendimų vykdymas ir jų poveikis teisinei sistemai*. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo teisėjų dešimtosios konferencijos medžiaga. 2006 m. birželio 7-10 d., Kaunas. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2007.
20. Jarašiūnas E. Konstitucija ir įstatymas: kelios interpretavimo problemos. *Konstitucijos aiškinimas ir tiesioginis taikymas*. Baltijos ir Skandinavijos šalių konferencijos medžiaga. 2002 m. kovo 15-16 d., Vilnius. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2002.
21. Stačiokas St. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktų vykdymas ir jų poveikis teisinei sistemai. *Konstitucinių Teismų sprendimų vykdymas ir jų poveikis teisinei sistemai*. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo teisėjų dešimtosios konferencijos medžiaga. 2006 m. birželio 7-10 d. Kaunas. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2007.
22. Urbaitis R.K. Konstitucinio Teismo nutarimų poveikis bylų nagrinėjimo teismuose praktikai. *Konstitucinių Teismų sprendimų vykdymas ir jų poveikis teisinei sistemai*. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lenkijos Respublikos Konstitucinio Tribunolo teisėjų dešimtosios konferencijos medžiaga. 2006 m. birželio 7-10 d. Kaunas. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2007.
23. Kūris E. Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos teisės iššūkiai. *Justitia*. 2004. Nr.6.
24. Statistiniai duomenys apie Konstituciniame Teisme gautus ir išnagrinėtus prašymus ir paklausimus 1993-2008 sausio 15 d. <http://www.lrkt.lt>
25. Statistika. <http://www.teismai.lt>
26. Konstitucinio Teismo 1994-03-16 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. lapkričio 23 d. nutarimo Nr. 872 "Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1992 m. spalio 16 d. nutarimo Nr. 773 dalinio pakeitimo" atitikimo Įmonių įstatymo 14 straipsnio antrajai daliai ir įstatymui "Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos"“, *Žin.*, 1994, Nr.22-336.
27. Konstitucinio Teismo 1995-12-06 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. kovo 31 d. nutarimo Nr. 465 "Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1993 m. kovo 3 d. nutarimo Nr. 124 "Dėl Lietuvos Respublikos teismų, valstybinio arbitražo, prokuratūros bei valstybės kontrolės departamento darbuotojų darbo apmokėjimo" dalinio pakeitimo" atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 46 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 4 straipsnio pirmajai daliai, Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės įstatymui, taip pat Lietuvos Respublikos įstatymui "Dėl Lietuvos Respublikos

- teismų teisėjų, prokuratūros darbuotojų, valstybinių arbitrų bei valstybės kontrolės departamento darbuotojų tarnybinių atlyginimų“; *Žin.*, 1995, Nr.101-2264.
28. Konstitucinio Teismo 1997-10-01 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 195 straipsnio penktosios dalies ir 242 straipsnio atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“; *Žin.*, 1997, Nr.91-2289.
29. Konstitucinio Teismo 1997-12-18 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. vasario 20 d. nutarimu Nr. 266 patvirtintų valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sudarymo ir vykdymo taisyklių 19 punkto 11 papunkčio atitikimo Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymo 1 straipsniui“; *Žin.*, 1997, Nr.117-3032.
30. Konstitucinio Teismo 1999-12-21 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 14, 25(1), 26, 30, 33, 34, 36, 40, 51, 56, 58, 59, 66, 69, 69(1) ir 73 straipsnių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“; *Žin.*, 1999, Nr.109-3192.
31. Konstitucinio Teismo 2000-05-08 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198(1) straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“; *Žin.*, 2000, Nr.109-3192.
32. Konstitucinio Teismo 2001-02-12 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 26 straipsnio 3 ir 4 dalių atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“; *Žin.*, 2001, Nr.11-445.
33. Konstitucinio Teismo 2001-07-12 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės politikų, teisėjų ir valstybės pareigūnų darbo apmokėjimo įstatymo 4 straipsnio 1 ir 2 dalių, 5 straipsnio 1 ir 3 dalių, 7 straipsnio 3 dalies 1 punkto, 4, 5 ir 6 dalių, šio įstatymo priedėlio ii skirsnio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 6 priedėlio, Lietuvos Respublikos 2000 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo pakeitimo įstatymo 9 straipsnio, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1991 m. lapkričio 29 d. nutarimo Nr. 499 "Dėl valstybinės valdžios, valstybės valdymo ir teisėsaugos organų vadovų bei kitų pareigūnų laikinos bandomosios darbo apmokėjimo tvarkos", Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 24 d. nutarimo Nr. 666 "Dėl Lietuvos Respublikos teismų teisėjų, prokuratūros sistemos ir Lietuvos Respublikos valstybės saugumo departamento pareigūnų bei kitų darbuotojų darbo apmokėjimo", Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1999 m. gruodžio 28 d. nutarimo Nr. 1494 "Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. birželio 30 d. nutarimo Nr. 689 "Dėl teisėtvarkos, teisėsaugos ir kontrolės institucijų vadovaujančiųjų pareigūnų ir valdininkų darbo apmokėjimo" dalinio pakeitimo" atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“; *Žin.*, 2001, Nr.62-2276.
34. Konstitucinio Teismo 2001-11-29 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 22 d. posėdžio protokolą įrašyto Lietuvos Respublikos Vyriausybės sprendimo „Dėl kompanijos „Danisco Sugar“ A/S prašymo įsigyti cukraus pramonės įmonių akcijų“ atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos

Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos" 3 bei 8 straipsnių nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Žin.*, 2001, Nr.102-3636.

35. Konstitucinio Teismo 2002-07-11 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos sveikatos sistemos įstatymo 39 straipsnio, Lietuvos Respublikos mokslo ir švietimo ilgalaikio finansavimo įstatymo 1, 2 ir 3 straipsnių, Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymo 18 straipsnio 2 dalies ir Lietuvos Respublikos Seimo statuto 172 straipsnio 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Žin.*, 2002, Nr.72-3080.

36. Konstitucinio Teismo 2002-12-24 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 3 straipsnio 3 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 3 straipsnio 4 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 5 straipsnio 1 dalies 2 punkto (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 18 straipsnio 1 dalies (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 19 straipsnio 1 dalies 2, 3, 4, 8, 15 punktų (2000 m. spalio 12 d. redakcija), 21 straipsnio 1 dalies 1, 5, 7, 9, 12, 15, 16, 17, 18 punktų (2000 m. spalio 12 d. redakcija), šios dalies 6 punkto (2000 m. spalio 12 d. ir 2001 m. rugsėjo 25 d. redakcijos) ir šios dalies 14 punkto (2000 m. spalio 12 d. ir 2001 m. lapkričio 8 d. redakcijos), taip pat dėl Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos konstitucinio įstatymo, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 119 straipsnio pakeitimo įstatymo taikymo tvarkos konstitucinio įstatymo įrašymo į konstitucinių įstatymų sąrašą įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Žin.*, 2003, Nr.19-828.

37. Konstitucinio Teismo 2003-03-04 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų" 14 straipsnio (1993 m. sausio 12 d. redakcija), Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies bei šios dalies 5 punkto, 15, 20 ir 21 straipsnių (2002 m. sausio 15 d. redakcija), Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo 15 straipsnio 1 dalies 2, 4, 5 ir 6 punktų, šio straipsnio 2 ir 4 dalių, 16 straipsnio 10 dalies, 20 straipsnio (2002 m. spalio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1994 m. sausio 17 d. nutarimo Nr. 27 "Dėl gyvenamųjų namų, būtinų valstybės reikmėms, išpirkimo" atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo "Dėl piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atstatymo tvarkos ir sąlygų" 14 straipsniui (1993 m. sausio 12 d. redakcija)“, *Žin.*, 2003, Nr.24-1004.

38. Konstitucinio Teismo 2003-05-30 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 straipsnių papildymo bei pakeitimo ir įstatymo papildymo 88(1) straipsniu įstatymo 4 straipsnio 2 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. balandžio 11 d. nutarimo Nr. 457 „Dėl Vilniaus apskrities viršininko atleidimo" atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai bei Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų skelbimo ir įsigaliojimo tvarkos" 9 straipsnio 1 daliai“, *Žin.*, 2003, Nr.53-2361.

39. Konstitucinio Teismo 2004-05-25 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo 11 straipsnio (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) ir 2 straipsnio 2 dalies (2004 m. gegužės 4 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Žin.*, 2004, Nr.85-3094.
40. Konstitucinio Teismo 2004-08-17 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. gruodžio 10 d. nutarimu Nr. 1423 "Dėl prašymų leisti įsigyti nuosavybėn ne žemės ūkio paskirties žemės sklypus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo nustatytiems nacionaliniams ir užsienio subjektams pateikimo, nagrinėjimo ir leidimų išdavimo tvarkos patvirtinimo" patvirtintos prašymų leisti įsigyti nuosavybėn ne žemės ūkio paskirties žemės sklypus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų įsigijimo nuosavybėn subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo nustatytiems nacionaliniams ir užsienio subjektams pateikimo, nagrinėjimo ir leidimų išdavimo tvarkos (1998 m. gruodžio 10 d. redakcija) 18 punkto trečiosios pastraipos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos teismų įstatymo (2002 m. sausio 24 d. redakcija) 4 straipsniui ir Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo (2001 m. rugsėjo 19 d. redakcija) 5 straipsniui“, *Žin.*, 2004, Nr.146-5311.
41. Konstitucinio Teismo 2004-12-13 nutarimas „Dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams“, *Žin.*, 2004, Nr.181-6708.
42. Konstitucinio Teismo 2004-12-29 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos organizuoto nusikalstamumo užkardymo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija), 4 straipsnio (2001 m. birželio 26 d., 2003 m. balandžio 3 d. redakcijos), 6 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies ir 8 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 1 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Žin.*, 2005, Nr.1-7.
43. Konstitucinio Teismo 2005-01-19 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 86, 87 straipsnių papildymo bei pakeitimo ir įstatymo papildymo 881 straipsniu įstatymo atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Žin.*, 2005, Nr.9-289.
44. Konstitucinio Teismo 2006-01-16 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo - šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410

straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Žin.*, 2006, Nr.7-254.

45. Konstitucinio Teismo 2006-03-14 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 "Dėl Statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo" patvirtinto Statybų privačioje žemėje reglamento nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės reformos įstatymo nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 47 straipsnio antroje dalyje numatyto žemės sklypų išsigijimo nuosavybės subjektų, tvarkos, sąlygų ir apribojimų konstitucinio įstatymo (1996 m. birželio 20 d. redakcija) nuostatomis, taip pat dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608 "Dėl Statybų privačioje žemėje reglamento patvirtinimo" patvirtinto Statybų privačioje žemėje reglamento 2 punkto atitikties Lietuvos Respublikos miškų įstatymo, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo nuostatomis“, *Žin.*, 2006, Nr.30-1050.

46. Konstitucinio Teismo 2006-03-28 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo įstatymo 62 straipsnio 1 dalies 2 punkto, 69 straipsnio 4 dalies (1996 m. liepos 11 d. redakcija), Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 96 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Žin.*, 2006, Nr.36-1292.

47. Konstitucinio Teismo 2006-05-09 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 56 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 3 dalies (2003 m. sausio 21 d. redakcija), 4, 5, 6 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 57 straipsnio 3 dalies (2003 m. sausio 28 d. redakcija), 63 straipsnio 4 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 70 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 71 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 72 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 73 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 74 straipsnio 1 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 75 straipsnio 1 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 76 straipsnio 2 dalies (2003 m. sausio 21 d. redakcija), 77 straipsnio 3 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 78 straipsnio 2 dalies (2003 m. sausio 21 d. redakcija), 79 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 81 straipsnio 3, 7 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 90 straipsnio 3, 7 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio 3, 4 punktų (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 128 straipsnio 2 dalies (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos įstatymo "Lietuvos aukščiausiojo teismo statutas" 11 straipsnio 3 dalies 13 punkto (1996 m. liepos 4 d. redakcija), 17 straipsnio 1, 3 dalių (1995 m. balandžio 18 d. redakcija), 4 dalies (1996 m. liepos 4 d. redakcija), 18 straipsnio 3 dalies (1995 m. balandžio 18 d. redakcija) ir Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 10 d. dekreto nr. 2048 "Dėl apygardos teismo teisėjo atleidimo" 1 straipsnio atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Žin.*, 2006, Nr.51-1894.

48. Konstitucinio Teismo 2006-06-06 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos konstitucinio teismo įstatymo 1 straipsnio pavadinimo "Konstitucinis teismas - teisminė institucija" ir šio straipsnio 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Žin.*, 2006, Nr.65-2400.
49. Konstitucinio Teismo 2006-08-19 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos žalos, padarytos neteisėtais kvotos, tardymo, prokuratūros ir teismo veiksmais, atlyginimo įstatymo 3 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 3 dalies ir 7 straipsnio (2001 m. kovo 13 d. redakcija) 7 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Žin.*, 2006, Nr.90-3529.
50. Konstitucinio Teismo 2006-09-21 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 85 straipsnio 3 dalies (2000 m. rugsėjo 19 d. redakcija), 139 straipsnio 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 19 d. red.), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 306 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. red.), 308 straipsnio (2006 m. birželio 1 d. red.) 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. red.), 324 straipsnio 12, 13 dalių (2002 m. kovo 14 d. red.), 377 straipsnio (2004 m. liepos 8 d. red.) 9 dalies (2002 m. kovo 14 d. red.), 448 straipsnio 7 dalies (2002 m. kovo 14 d. red.), 454 straipsnio 5, 6 dalių (2002 m. kovo 14 d. red.), 460 straipsnio 4, 5 dalių (2002 m. kovo 14 d. red.), Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 268 straipsnio 3 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 285 straipsnio 2, 5 dalių (2002 m. vasario 28 d. red.), 286 straipsnio 1 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 288 straipsnio 4 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 289 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 303 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 320 straipsnio 2 dalies (2002 m. vasario 28 d. red.), 325 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. red.), 358 straipsnio 2, 3 dalių (2002 m. vasario 28 d. red.) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, taip pat dėl pareiškėjo - Seimo narių grupės prašymo ištirti, ar Lietuvos Respublikos teismų įstatymo 119 straipsnio 2 dalies 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 119 straipsnio 5 dalis (2002 m. sausio 24 d. redakcija), 120 straipsnio (2003 m. sausio 21 d. redakcija) 1 punktas (2002 m. sausio 24 d. redakcija), Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. vasario 19 d. dekretas Nr. 2067 "Dėl apygardos teismo teisėjo įgaliojimų pratęsimo", Lietuvos Respublikos Prezidento 2003 m. birželio 18 d. dekretas Nr. 128 "Dėl apygardų teismų skyrių pirmininkų skyrimo" ta apimtimi, kuria nustatyta, kad Vilniaus apygardos teismo teisėjas Konstantas Ramelis skiriamas šio teismo civilinių bylų skyriaus pirmininku, neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Žin.*, 2006, Nr.102-3957.
51. Konstitucinio Teismo 2006-09-26 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymo 39 straipsnio (2001 m. birželio 26 d. redakcija) 3 dalies, Lietuvos Respublikos muitų tarifų įstatymo 18 straipsnio (1998 m. vasario 19 d. redakcija) 3 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Žin.*, 2006, Nr.104-3985.
52. Konstitucinio Teismo 2006-11-21 sprendimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio teismo 2006 m. balandžio 4 d. nutarimo "Dėl Lietuvos Respublikos Seimo statuto 73 straipsnio 3 dalies (1998 m. gruodžio 22 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai" motyvuojamosios dalies II skyriaus 6.3 punkto nuostatos išaiškinimo“, *Žin.*, 2006, Nr.127-4849.

53. Konstitucinio Teismo 2007-06-07 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.194 straipsnio 3 dalies (2004 m. lapkričio 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Žin.*, 2007, Nr.65-2529.
54. Konstitucinio Teismo 2007-10-24 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 4, 165 straipsnių (2002 m. vasario 28 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Žin.*, 2007, Nr.111-4549.
55. Konstitucinio Teismo 2008-02-01 nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. gegužės 5 d. nutarimo "Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. liepos 11 d. nutarimo Nr. 899 "Dėl Minimalių kvalifikacinių valstybinių mokslo ir studijų institucijų mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir dėstytojų pareigybių reikalavimų aprašo, Konkursų valstybinių mokslo ir studijų institucijų mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir dėstytojų pareigas eiti organizavimo, mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir dėstytojų atestavimo tvarkos aprašo ir Pedagoginių vardų suteikimo universitetuose tvarkos aprašo patvirtinimo" (2005 m. rugpjūčio 18 d. redakcija) 2.3.1 punkto, šiuo Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimu (2005 m. rugpjūčio 18 d. redakcija) patvirtinto Minimalių kvalifikacinių valstybinių mokslo ir studijų institucijų mokslo darbuotojų, kitų tyrėjų ir dėstytojų, dirbančių humanitarinių ir socialinių mokslų srityse, pareigybių reikalavimų aprašo (2005 m. rugpjūčio 18 d. redakcija) 2.2, 2.5, 3.1.2, 3.1.3, 3.1.4 punktų ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. liepos 18 d. nutarimu Nr. 962 "Dėl Habilitacijos tvarkos patvirtinimo" patvirtintos Habilitacijos tvarkos 3.1 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai" motyvuojamosios dalies III skyriaus 17, 20 punktų, IV skyriaus 6 punkto nuostatų išaiškinimo (byla Nr. 18/06)“, *Žin.*, 2008, Nr.15-520.
56. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis 2008 m. sausio 23 d. Administracinė byla Nr. AS²⁴⁸ - 110/2008.
57. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis 2008 m. sausio 24 d. Administracinė byla Nr. A-525-109-08.
58. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis 2008 m. sausio 18 d. Administracinė byla Nr. A³⁹-99/2008.
59. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis 2008 m. sausio 29 d. Administracinė byla Nr. A¹⁴³ – 146/2008.
60. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo nutartis 2007 m. vasario 21 d. Administracinė byla Nr. R¹⁶ – 26/2007.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2007 m. balandžio 24 d. Baudžiamoji byla Nr. 2K–278/2007.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2007 m. gegužės 8 d. Civilinė byla Nr. 3K-3-196/2007.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2007 m. gegužės 2 d. Civilinė byla Nr.3K-3-178/2007.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2007 m. kovo 26 d. Civilinė byla Nr. 3K–3–107/2007.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis 2007 m. kovo 14 d. Civilinė byla Nr. 3K-3-104/2007.

Santrauka

Magistro darbas: *Konstitucinio Teismo jurisprudencijos įtaka bendrosios kompetencijos ir administracinių teismų praktikai.*

Konstitucinė teisė - tai aukščiausiaji teisė, plėtojama per Konstitucinio Teismo jurisprudenciją. Joks teisės aktas negali prieštarauti Konstitucijai, niekam neleidžiama pažeisti Konstitucijos, konstitucinė tvarka turi būti ginama, pati Konstitucija įtvirtina mechanizmą, įgalinantį nustatyti, ar teisės aktai neprieštarauja Konstitucijai. Konstatavus, kad teisės aktuose nepaisoma minėtų reikalavimų, kartu konstatuotina, kad yra pažeidžiamas konstitucinis teisinės valstybės principas. Konstitucinio Teismo konstitucinė paskirtis vykdyti konstitucinį teisingumą, garantuoti Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje ir garantuoti konstitucinį teisėtumą. Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai yra privalomi ir pačiam Konstituciniam Teismui, jie suvaržo ir Konstitucinį Teismą tuo atžvilgiu, kad jis negali jų pakeisti arba jų peržiūrėti, jeigu tam nėra konstitucinio pagrindo. Tuo Konstitucinis Teismas užtikrina konstitucinės jurisprudencijos tęstinumą ir savo sprendimų prognozuojamumą, kas lemia visos teisės sistemos stabilumą. Konstitucinio Teismo formuojama konstitucinė teisminė jurisprudencija lemia, kad visi teismų priimami teisingumo vykdymo aktai, vykdam teisingumą, leistų užtikrinti konstitucinį teisingumą ir teisėtumą. Teisingumo vykdymo funkcija lemia teisėjo ir teismų nepriklausomumą: teismai, vykdydami teisingumą, privalo užtikrinti Konstitucijoje, įstatymuose ir kituose teisės aktuose išreikštos teisės įgyvendinimą, garantuoti teisės viršenybę, apsaugoti žmogaus teises ir laisves. Teismų instancinės sistemos paskirtis yra šalinti galimas žemesnių instancijų teismų klaidas, neleisti, kad būtų įvykdytas neteisingumas, ir šitaip apsaugoti asmens, visuomenės teises ir teisėtus interesus. Konstitucijoje įtvirtinta teismų instancinė sistema turi funkcionuoti taip, kad būtų sudarytos prielaidos formuoti vienodai teismų praktikai – būtent tokiai, kuri būtų grindžiama su Konstitucijoje įtvirtintais principais neatskiriama susijusia ir iš jų kylanti maksima, kad tokios pat bylos turi būti sprendžiamos taip pat, t.y. jos turi būti sprendžiamos paisant jau įtvirtintus precedentus, atitinkančius konstitucinio teisėtumo principus, kas yra atskleidžiama pateiktuose teismų sprendimuose. Teismų įgaliojimai sustabdyti bylos nagrinėjimą ir kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti teisės akto atitiktį Konstitucijai yra *expressis verbis* įtvirtinti Konstitucijoje, teismai neturi *locus standi* kreiptis į Konstitucinį Teismą su prašymu ištirti, ar Konstitucijai neprieštarauja toks įstatymas ar kitas teisės aktas, kuris neturėtų būti taikomas to teismų nagrinėjamosiose bylose. Konstitucinio Teismo formuojama konstitucinė teisminė jurisprudencija lemia, kad visi teismai vykdydami teisingumą privalo užtikrinti, kad jų priimami teisingumo vykdymo aktai atitiktų konstitucinį teisingumą ir teisėtumą. Būtent vadovavimasis Konstitucinio Teismo jurisprudencija leidžia garantuoti, kad teismų vykdomas teisingumas atitinka aukščiausią teisiškumo matą – Konstituciją. Konstitucijos viršenybės ir konstitucinės tvarkos garantavimas yra visos teisminės valdžios pareiga.

Summary

Master's of science work: *Constitutional Court jurisprudence influence upon practice of general competence and administrative courts.*

Constitutional law is the supreme law, which is developed via jurisprudence of a Constitutional Court. No act of legislation may contradict the Constitution, nobody is allowed to break the law of Constitution, constitutional law and order must be protected and the Constitution itself determines if acts of legislation contradict the Constitution or not. Disregard to the mentioned requirements is considered breaking a constitutional principle of a legal state. Purpose of the Constitutional Court is to execute constitutional justice, guarantee superiority of Constitution in the system of law and ensure constitutional legitimacy. The Constitutional Court must obey the final laws of it's own. Final laws shackle the Constitutional Court by not allowing it to change the laws if there is no constitutional reason to do so. Accordingly, the Constitutional Court ensures continuation of the constitutional jurisprudence and predictability of it's decisions, therefore sustaining stability of whole law system. Constitutional jurisprudence, formed by the Constitutional Court, determines the constitutional justice and legitimacy in a decisions and laws made by courts. Justice pursuit function determines independence of a judge and a court: courts must ensure justice and order, guarantee superiority of law and protect human freedom and rights. Purpose of the court instance system is to solve possible mistakes of lower instance courts, prevent breaking the law and therefore protect rights and rightful interests of person and society. Court instance system, described in the Constitution, must function accordingly to the constitutional principles and allow one practice of courts to be formed, which will ensure cases being solved in the same way, by following already formed precedents, corresponding to constitutional justice principles, which is revealed in presented verdicts. Obligation of court to suspend a case and appeal to the Constitutional Court with a request to investigate an act of legislation match for the Constitution is an *expressis verbis* described in the Constitution. Court doesn't have a *locus standi* to appeal to the Constitutional Court with a request to investigate if a law or other act of legislation, which should not be applied in solving that kind of cases, is contradicting the Constitution. Constitutional justice jurisprudence, formed by the Constitutional Court determines a requirement, that all courts must ensure, that decisions they make are corresponding to constitutional justice and legitimacy. The Constitutional Court justice jurisprudence ensures, that the justice executed by courts is corresponding to the highest measure of justice – the Constitution. Ensuring superiority of the Constitution and protecting the constitutional order is the purpose of judicial power.